

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MONIKA PAVLOVIĆ

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Socialna pedagogika

Vzgojni zavod skozi oči otrok in mladostnikov
DIPLOMSKO DELO

Mentorica: prof. dr. Darja Zorc Maver

Kandidatka: Monika Pavlović

Ljubljana, junij, 2014

Zahvala

Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila moji družini za vso podporo, pomoč, razumevanje in ljubezen, ki sem je bila deležna v času študija. Navsezadnje ste mi študij omogočili prav vi. Brez vas ne bi bila to, kar sem.

Hvala moji mentorici dr. Darji Zorc-Maver za vso pomoč, prijaznost, strokovno usmerjanje in nasvete ob nastajanju mojega diplomskega dela.

Hvala ravnateljici Vzgojnega zavoda Planina dr. Leonidi Zalokar za omogočeno izvajanje intervjujev v vzgojnem zavodu in vsem mladostnikom, ki so bili pripravljene deliti svojo zgodbo.

Hvala vsem mojim prijateljem, ki ste mi skozi študij stali ob strani, me spodbujali, bodrili in ustvarjali lepe in nepozabne spomine skupaj z menoj.

Na koncu bi se še rada zahvalila mojemu Gregorju za vso pomoč pri nastajanju diplomskega dela. Hvala, ker verjameš vame, mi stojiš ob strani in me sprejemaš tako, kot sem. Hvala, ker si.

Brez vas tega dela ne bi bilo.

POVZETEK

Diplomsko delo obravnava, kako otroci in mladostniki subjektivno doživljajo vzgojni zavod. V teoretičnem delu so na začetku predstavljene značilnosti otrok in mladostnikov v vzgojnih zavodih in kakšno populacijo sprejmejo v zavode. Večina jih ima motnje na področju čustvovanja in vedenja, tako da je zajet tudi širši opis teh motenj, kakšne spoprijemalne strategije uporabljajo v stresnih situacijah, kako jih strokovnjaki, ki so specializirani za to področje, obravnavajo, prav tako pa je opisan pomen hermenevtičnega pristopa pri sami obravnavi otrok in mladostnikov. Če jih želimo spoznati, je dobro videti zgodbo tudi skozi njihove oči. Vsaka motnja ima tudi svoj vzrok in pri otrocih in mladostnikih, ki so poslani v vzgojni zavod, imajo pomemben vpliv družina, šola, osebne značilnosti in vrstniki za njihov osebni razvoj. Ti indikatorji so opisani vsak posebej, katere so pasti in na kaj je potrebno biti pozoren. Sama oddaja otrok in mladostnikov v vzgojni zavod predstavlja za njih stresno obdobje, zato je opisan tudi sam potek oddaje, vloga centra za socialno delo in sodišča pri oddaji ter razlogi za oddajo. Vsak vzgojni zavod ima tudi vzgojni program, ki je namenjen otrokom in mladostnikom s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami in vsebuje smernice in metode za vzgojo in izobraževanje. Opisani so cilji ter pogoji in dejavnosti za uresničevanje tega programa. Sklepni del teoretičnega dela pa je bil namenjen pozitivnim in negativnim vidikom bivanja v vzgojnem zavodu in biografskim zgodbam mladih, ki so podali svoj vidik v obdobju, ko so bivali v vzgojnih zavodih.

V empiričnem delu sem s kvalitativno raziskavo s pomočjo štirih intervjujev otrok in mladostnikov, ki bivajo v Vzgojnem zavodu Planina, poskušala dobiti vpogled v njihovo subjektivno doživljanje vzgojnega zavoda. Raziskava je zajela njihovo obdobje v otroštvu in s kakšnimi težavami so se srečevali, kakšne spoprijemalne strategije so koristili v stresnih situacijah pred oddajo in po oddaji v zavod, kako so se soočali s samo oddajo, ali se jim zdi bivanje v zavodu pozitivno in koristno ali ravno obratno, kakšen odnos so vzpostavili s strokovnim osebjem in do institucionalnega reda ter kako vidijo svoje življenje po odpustu, kakšne so njihove želje in pričakovanja.

S pomočjo raziskave, njihovih biografskih pripovedi je bilo ugotovljeno, da ne glede na odpor in odklon, ki so ga imeli na začetku do vzgojnega zavoda, so vzgojni zavod po določenem času bivanja sprejeli in se zavedajo, da je bivanje v njem koristno za njih, da so pridobili nove

spretnosti in da so storili tudi napredek na osebnostnem področju. Vsa pravila jim niso všeč, ampak jih upoštevajo, saj se zavedajo, da je vse za njihovo dobro.

Ključne besede: otroci in mladostniki, vzgojni zavod, čustvene in vedenjske motnje, spoprijemalne strategije, biografske zgodbe.

ABSTRACT

This diploma thesis deals with different ways in which children and adolescents experience living in correctional institutions. At the beginning of the theoretical part the characteristics of children and adolescents in correctional institutions are presented and the population that is admitted into these institutions is described. Because most of them suffer from emotional and behavioural disorders, descriptions of these disorders are also included. Furthermore, coping strategies for stressful situations are described as well as how experts specialised in this field deal with these children and adolescents along with the hermeneutic approach to dealing with the children and adolescents. To get to know these children and adolescents their stories have to be heard first. Each disorder has its cause. The personal growth of the children and adolescents that are admitted to these institutions is affected by different factors: their family, school, personal characteristics and peers. These indicators are individually described in the theoretical part as well as traps and aspects that have to be monitored closely. Because the admittance of children and adolescents into institutions itself represents a stressful event for them, this process and the reasons for the admittance are described along with the role of the centre for social work and the court in the process. Each correctional institution also has an educational programme for the children and adolescents with emotional and behavioural disorders. This programme includes guidelines and methods for their education. In this part, the conditions and activities for realizing this programme are described. The last section of the theoretical part contains both negative and positive aspects of living in a correctional institution and biographical narratives of individuals who lived in correctional institutions.

In the practical part a qualitative research was carried out. Four interviews were conducted with the children and adolescents living in the Correctional Institution Planina in order to gain insight into how they experience the life in the institution. The research included their childhood, problems they had had to overcome, the coping strategies they had used for facing stressful situations before and after they were admitted to the correctional institution as well as how they dealt with the admittance into the correctional institution. Further questions were also answered, e.g. if they consider living in the institution as a positive or negative experience, what their attitude towards the professional staff and the institutional order is and how they see their lives after they are released alongside with their wishes and expectations.

The research of their biographical stories shows that after a certain period of time they accept living in the institution despite the reluctance they had felt at first. The children and adolescents are well aware of the fact that they benefit from being institutionalised and that they have gained new skills as well as made progress in their personal growth. They did not like all the rules but they still obeyed them because they were aware of the fact that they were for their own good.

Key words: children and adolescents, correctional institution, emotional and behavioural disorders, coping strategies, biographical stories.

KAZALO VSEBINE

UVOD	- 1 -
I. TEORETIČNI DEL	- 3 -
1. OSNOVNE ZNAČILNOSTI OTROK IN MLADOSTNIKOV V VZGOJNIH ZAVODIH ZA ČUSTVENE IN VEDENJSKE MOTNJE.....	- 3 -
1.1 POPULACIJA V ZAVODU	- 3 -
1.2 ZNAČILNOSTI ZAVODSKE POPULACIJE.....	- 4 -
2. ČUSTVENE IN VEDENJSKE MOTNJE.....	- 5 -
2.1 STRATEGIJE SPOPRIJEMANJA V STRESNIH SITUACIJAH	- 10 -
2.2 OBRAVNAVA OTROK S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI MOTNJIAMI ..	- 14 -
2.2.1 Hermenevtični pristop.....	- 18 -
3. INDIKATORJI ZA RAZVOJ ČUSTVENIH IN VEDENJSKIH MOTENJ.....	- 21 -
3.1 SOCIALNOEKONOMSKE RAZMERE.....	- 21 -
3.2 DRUŽINA	- 23 -
3.3 ŠOLA.....	- 26 -
3.4 OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI.....	- 32 -
3.5 VRSTNIKI.....	- 33 -
4. ODDAJA OTROK IN MLADOSTNIKOV V VZGOJNI ZAVOD.....	- 34 -
4.1 RAZLOGI ZA ODDAJO V VZGOJNI ZAVOD.....	- 35 -
4.2 POSTOPEK NAMESTITVE	- 37 -
4.2.1 Vloga sodišča	- 37 -
4.2.2 Vloga centra za socialno delo	- 39 -
5. VZGOJNI PROGRAM ZAVODOV	- 42 -

5.1	CILJI VZGOJNEGA PROGRAMA	- 43 -
5.1.1	Preventivno socialno-varstveni in zdravstveni cilji.....	- 44 -
5.1.2	Učno-vzgojni cilji.....	- 44 -
5.1.3	Kompenzacijski cilji.....	- 45 -
5.1.4	Osebnostno in socialno-integracijski cilji	- 46 -
5.2	POGOJI IN DEJAVNOSTI ZA URESNIČEVANJE VZGOJNEGA PROGRAMA..	- 46 -
5.2.1	Zagotavljanje pozitivne psihosocialne klime	- 47 -
5.2.2	Navajanje na kulturo bivanja.....	- 47 -
5.2.3	Skrb za otrokov in mladostnikov celostni kognitivni razvoj	- 47 -
5.2.4	Pogoji in dejavnosti moralno- etičnega, estetskega in splošno kulturnega pomena -	48 -
5.2.5	Vzdrževanje otrokovih in mladostnikovih stikov izven vzgojne ustanove	- 48 -
5.2.6	Dejavnosti, namenjene kompenzaciji otrokovih ali mladostnikovih razvojnih zaostankov ali vrzeli.....	- 49 -
5.2.7	Dejavnosti za otrokovo ali mladostnikovo osebnostno in socialno integracijo	- 49 -
6.	ZDRAVJE OTROK IN MLADOSTNIKOV	- 50 -
7.	POZITIVNI IN NEGATIVNI VIDIKI VZGOJNH ZAVODOV	- 54 -
8.	BIOGRAFSKE ZGODBE SKOZI OČI MLADIH.....	- 60 -
II.	EMPIRIČNI DEL	- 68 -
1.	OPREDELITEV PROBLEMA	- 68 -
2.	NAMEN IN CILJI	- 69 -
3.	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	- 69 -
4.	METODOLOGIJA	- 70 -
4.1	VZOREC	- 70 -
4.2	MERSKI PRIPOMOČKI	- 70 -
4.3	POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV	- 71 -
4.4	POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV	- 71 -

4.4.1	Primer kodiranja (del kodiranega intervjuja 1)	- 71 -
5.	ANALIZA INTERVJUJEV	- 73 -
5.1	ANALIZA PRVEGA INTERVJUJA	- 73 -
5.2	ANALIZA DRUGEGA INTERVJUJA	- 80 -
5.3	ANALIZA TRETJEGA INTERVJUJA	- 85 -
5.4	ANALIZA ČETRTEGA INTERVJUJA	- 90 -
6.	INTERPRETACIJA REZULTATOV	- 98 -
	ZAKLJUČEK.....	- 110 -
	LITERATURA.....	- 113 -
	PRILOGE	- 118 -
	PRILOGA 1: Okvirna vprašanja za izvedbo intervjuja	- 118 -
	PRILOGA 2: Kodiranje intervjuja 1	- 119 -
	PRILOGA 2: Kodiranje intervjuja 2	- 126 -
	PRILOGA 3: Kodiranje intervjuja 3	- 130 -
	PRILOGA 4: Kodiranje intervjuja 4	- 135 -

KAZALO TABEL

Tabela 1:Razvstitev čustvenih in vedenjskih motenj	- 8 -
Tabela 2: Delež mladoletnikov z zavodskim ukrepom	- 58 -
Tabela 3: Del kodiranega intervjuja 1	- 71 -

KAZALO SHEM

Shema 1: Krožnost procesa ocenjevanja in ravnanja	- 16 -
Shema 2: Shema intervjuja z intervjuvancem 1	- 79 -
Shema 3: Shema intervjuja z intervjuvancem 2	- 84 -
Shema 4: Shema intervjuja z intervjuvancem 3	- 89 -
Shema 5: Shema intervjuja z intervjuvancem 4	- 97 -

UVOD

»Obdobje otroštva in odraščanja je zaradi telesnih, duševnih in drugih sprememb že samo po sebi zahtevno in stresno. Otrok in mladostnik se poleg tega soočata stalno z novimi zahtevami, pričakovanji, obveznostmi, ki mu jih nalaga njegova neposredna okolica. Nekateri posamezniki se v tem burnem obdobju znajdejo bolje, se prilagodijo in učinkovito odzivajo, drugi pa so pri tem manj uspešni ali celo neuspešni« (Jeriček, 2007 str. 12).

V primeru, da otroci in mladostniki odraščajo v okolju, ki ni vzpodbudno za njihov osebni razvoj, torej da nimajo ustrezne primarne socializacije, da imajo neugodne družinske razmere, da vrstniki negativno vplivajo na njih in da doživljajo neuspeh v šoli, lahko na njih pusti posledice, ki se lahko razvijejo v čustvene in vedenjske motnje. Ko je pritisk prevelik ter se ne znajo soočiti z danimi situacijami in niso osebno dovolj močni, lahko njihovo vedenje preraste v odklonsko in se poslužujejo prestopniških dejanj, saj jim ta dejanja predstavljajo na nek način beg iz realnosti in sprostitev stiske, ki jo čutijo. Njihovo obnašanje je destruktivno. V takem primeru so ti otroci in mladostniki potrebni strokovne pomoči, ki jim jo lahko nudijo vzgojni zavodi, poleg drugih vzgojnih institucij. Tja so napoteni preko odločbe, ki jo izda center za socialno delo ali pa sodišče. Vzgojni zavod skupaj z zaposlenimi strokovnimi delavci teži k temu, da bi otroci in mladostniki osebno rastle, postali bolj odgovorni in samostojni, spremenili svoje odklonsko vedenje, se naučili komuniciranja, pridobili socialne veščine in delovne navade ter konstruktivno preživljali prosti čas. Kot pravi Krajncan (2006), otrokom in mladostnikom namestitev v vzgojni zavod predstavlja stresno obdobje, ker tja niso prišli prostovoljno. Vsak posameznik se v vzgojnem zavodu srečuje z različnimi težavami, sooča z novimi izzivi in situacijami, skratka, vsak ga doživlja skozi svoje oči.

V teoretičnem delu sem zajela splošne značilnosti zavodske populacije. Bolj podrobno sem opisala problematiko in značilnosti čustvenih in vedenjskih motenj, saj se mnogo otrok in mladostnikov v vzgojnem zavodu srečuje ravno s to kategorijo motenj. Pod to poglavje sem zajela tudi, kako poteka sama obravnava otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami ter opisala pomen hermenevtičnega pristopa pri postavljanju diagnoze. Pomembno je, da zgodbo vidimo tudi skozi oči otrok in mladostnikov in ne samo preko strokovnih poročil in njihovih ocen. Nadaljevala sem z indikatorji, ki vplivajo na razvoj njihovih čustvenih in vedenjskih motenj, kjer sem zajela najpomembnejše dejavnike v njihovem življenju, ki so socialno-ekonomske razmere, njihove osebne značilnosti, družino,

vrstnike in šolo. Nadaljevala sem z namestitvijo (in razlogi) za oddajo v vzgojni zavod, do katere pride, če je otrok/mladostnik ogrožen v svojem okolju in s svojim ravnanjem ogroža tudi druge. Krajncan (2006) pravi, da namestitev v vzgojni zavod predstavlja zadnjo rešitev, kadar je ukrep neugodnih posledic za otroka/mladostnika neizbežen, pred tem pa je seveda potrebno poskusiti storiti vse, da bi preprečili oddajo otrok/mladostnikov v vzgojni zavod. Vsak vzgojni zavod se ravna po vzgojnem programu, ki je namenjen otrokom in mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, v katerem so zajete smernice o vzgoji in izobraževanju. Cilji ter pogoji in dejavnosti za uresničevanje programa so tudi opisani. Nadaljevala sem z različnimi vidiki in argumenti, zakaj je vzgojni zavod pozitiven za otroke in mladostnike in kaj je negativnega. Za konec pa sem predstavila še biografske zgodbe oseb, ki so svoje otroštvo in mladostništvo preživeli v vzgojnih zavodih, njihove spomine na samo ustanovo, kako so jo doživljali v celoti in na katerih področjih jim je bila v pomoč.

Da bi pridobila boljši vpogled in ugotovila, kako subjektivno otroci in mladostniki doživljajo vzgojni zavod, vso strokovno pomoč znotraj njega in kako to obdobje vpliva na njihovo življenje, želim v empiričnem delu s kvalitativno raziskavo na štirih vzorcih priti do odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja.

I. TEORETIČNI DEL

1. OSNOVNE ZNAČILNOSTI OTROK IN MLADOSTNIKOV V VZGOJNIH ZAVODIH ZA ČUSTVENE IN VEDENJSKE MOTNJE

Otroci in mladostniki, ki bivajo v vzgojnih ustanovah zaradi vedenjskih in osebnostnih motenj, so tekom časa imeli različne nazive. Dolgo časa je prevladoval naziv »otroci in mladostniki z motnjami vedenja in osebnosti« (ta naziv je uvedel prof. Leopold Bregant), danes pa sta v uporabi naziva otroci in mladostniki s težavami v socialni integraciji in otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (Horvat, 2000b).

Vzgojne zavode ustanavlja država za vzgojo in varstvo mladostnikov, ki so vzgojno zanemarjeni in ogroženi v razvoju, prav tako pa so tudi trajno ali začasno brez družinskega varstva. Skrbijo za njihovo vzgojo, socializacijo, nudijo jim varstvo in oskrbo ter jih pripravljajo na samostojno življenje s šolskimi programi in programi poklicnega izobraževanja. Vzgojna prizadevanja so usmerjena k emancipaciji in njihovi osebnostni in socialni integraciji (Skalar, 1995).

1.1 POPULACIJA V ZAVODU

Škoflek (1991) pravi, da je od strokovnih in upravnih služb odvisno, kateri otroci in mladostniki so primerni za oddajo v zavod. Odločitve temeljijo na njihovi oceni (prav tam, str. 34):

- da otrokovo/mladostnikovo vedenje odstopa od običajnega v tolikšni meri, da hudo moti, vznemirja ali ogroža okolje, v katerem živi;
- da za odstopajoče vedenje obstajajo stvarni vzroki (bolezenski, psihični, vzgojni, socialni);
- da je njihov nadaljnji razvoj ogrožen;
- da je mogoče rešiti problem le z začasno izločitvijo otroka iz družine in s strokovno obravnavo, kakršno lahko nudi le vzgojni zavod.

Če podam primer Vzgojnega zavoda Planine, so ob tamkajšnjem sprejemu diagnosticirane naslednje motnje:

- motnja vedenja in čustvovanja;

- lažja motnja v duševnem razvoju;
- kombinirane motnje;
- začetki duševnih motenj;
- bolezni odvisnosti (alkohol, droge, hrana);
- številne vrste zlorab (spolne, fizične, psihične);
- izrazito samopoškodbeno vedenje;
- suicidalnost;
- psihosomatske motnje;
- organske motnje;
- dolgotrajno bolni otroci. (Vzgojni zavod Planina, b.d)

V zadnjih letih je vse več povpraševanja za vključitev otrok in mladostnikov s prisotnostjo hudih psihiatričnih motenj, motenj vedenja in čustvovanja, s povprečnimi in visokimi intelektualnimi sposobnostmi. Zaradi narave in stopnje njihovih težav oziroma motenj, zlasti psihiatričnih, so bili izključeni iz rednih šol in vzgojnih zavodov (prav tam).

1.2 ZNAČILNOSTI ZAVODSKE POPULACIJE

Rezultati raziskave Evalvacija procesov in učinkov zavodske (pre)vzgoje so pokazali (Škoflek, 1991):

- da ima zavodska populacija v veliki meri **hud odpor do šole**, ki je povezan z ponavljajočim izostajanjem od pouka (»špricanjem«), kar je eden izmed vzrokov, da se šoloobvezne otroke pošlje v vzgojni zavod;
- nagnjeni so h kraji in beganju od doma;
- zavodska populacija ima različne **psihične motnje**, kot so anksioznost, depresija, razne fobije itd., in razne **psihosomatske motnje**, med katere sodijo enureza, prebavne motnje, tiki, alergije itd.;
- v večini jih je **vzgojno zanemarjenih** (družina jim nudi neustrezno in pomanjkljivo vzgojo), **čustveno zanemarjenih** (otroka odklanjajo in imajo do njega sovražen odnos), v večini družin pa je prisoten tudi **alkoholizem**;
- družine imajo **nizek socialen status** in starši nimajo visoke izobrazbe;
- večina zavodske populacije pa je imelo **težko in stresno otroštvo**, saj so bili deležni fizičnega in psihičnega nasilja, zlorab itd.

Z namenom, da bi lažje spoznali značilnosti čustvenih in vedenjskih motenj, bom naslednje poglavje posvetila predstavi različnih pojmovanj in značilnosti le-teh.

2. ČUSTVENE IN VEDENJSKE MOTNJE

Otroci in mladostniki s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami so otroci/mladostniki z disocialnim vedenjem, ki je intenzivno, ponavljajoče in trajnejše ter se kaže z neuspešno socialno integracijo. Otrokovo/mladostnikovo disocialno vedenje je lahko zunanje ali notranje pogojeno in se kaže s simptomi, kot so npr. agresivno vedenje, avtoagresivno vedenje, uživanje alkohola in mamil, uničevanje tuje lastnine, pobegi od doma, čustvene motnje. Otrok/mladostnik je lahko prepoznan kot oseba s čustvenimi in vedenjskimi motnjami le v primerih, ko dosedanje delo šolske svetovalne službe in drugih strokovnih delavcev z otrokom/mladostnikom, socialno skupino in družino, ni vodilo do zmanjšanja opisanih težav. Kljub temu da se nekatera omenjena stanja in vzorci vedenja kažejo že zgodaj v otroštvu, se diagnoza osebnostne motnje ne postavlja, vse dokler ni zaključen otrokov osebnostni razvoj (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2006).

Opredelevanje in diagnosticiranje čustvenih in vedenjskih motenj je kompleksna naloga. Odgovoriti je potrebno na številna vprašanja posameznih strok, npr. sociologije, pedagogike, psihologije, medicine, prava itd. Vprašanja, kaj je normalno, kaj je ogrožajoče, kaj je družbeno sprejemljivo, kakšno naj bo razmerje med pravicami in dolžnostmi itd., se v prvi vrsti dotikajo vrednot človeške družbe, zato lahko trdimo, da je čustvene in vedenjske motnje mogoče opredeliti le znotraj socialno-kulturnega konteksta in izven tega konteksta ne obstajajo. Pri opredeljevanju otrok in mladostnikov z vedenjskimi in s čustvenimi motnjami, se opiramo na avtorje, ki so uspešno združili spoznanja sociološke, pedagoške, socialno-pedagoške in psihiatrične stroke in oblikovali teoretične modele za razumevanje etiologije in prepoznavanje simptomatike čustvenih in vedenjskih motenj (Vzgojni program, 2004, str. 7).

Primarna socializacija je ključnega pomena pri nastanku čustvenih in vedenjskih motenj, saj se nanaša na to, kako so starši zadovoljevali otrokove/mladostnikove razvojne potrebe in kako so jih usmerjali v tem, da so se naučili zadovoljevati svoje potrebe in želje na družbeno sprejemljiv način. Cilj vzgoje je, da se otroka/mladostnika usposobi, da bo postal samostojen v družbi in v življenju. Pomembno je, da starši svojim otrokom postavljajo cilje, ki so v skladu z njegovimi razvojnimi sposobnostmi, da jih vzpodbujajo, da jih znajo nagrajevati za

dosežene cilje in prav tako jim morajo postavljati meje. Če je razmerje med postavljanjem ciljev, nagrajevanjem in kaznovanjem uravnoteženo in usklajeno z razvojnimi zmožnostmi otroka, odnosi v družini pa takšni, da omogočajo tudi pozitivno identifikacijo, je pričakovati, da se bo otrok primerno socializiral (Vzgojni program, 2004).

V teoriji in praksi poznamo naslednje najbolj pogoste neustrezne vzgojne stile:

- Zanemarjanje: starši ne postavljajo ciljev in ne nagrajujejo, občasno le kaznujejo.
- Zlorabljanje, maltretiranje: starši ne postavljajo ciljev ali postavljajo cilje, ki so za otrokovo razvojno obdobje nedosegljivi, ne nagrajujejo, pogosto in grobo kaznujejo.
- Razvajanje: starši ne postavljajo ciljev in ne kaznujejo, nagrade pa so previsoke in prepogoste.
- Pretirano socializiranje: starši postavljajo visoke cilje in kaznujejo, malo pa nagrajujejo.
- Prezaščitna vzgoja: starši postavljajo nizke cilje in pričakovanja, neizpolnjevanja zahtev ne sankcionirajo oziroma ne kaznujejo, ampak otroka/mladostnika običajno le (po)hvalijo (prav tam, str. 7).

Čustvene in vedenjske motnje znajo nastopati ločeno, dostikrat pa se združujejo v enoten sindrom. Gre za nezmožnost, ki jo označujejo čustveni in vedenjski odzivi, ki se razlikujejo od sprejetih norm, da neugodno vplivajo na učne dosežke, socialne, poklicne, šolske in osebne spretnosti (Žagar, 2012).

Za čustvene in vedenjske motnje obstajajo številne definicije in klasifikacije, ena izmed njih je tista od svetovne zdravstvene organizacije (WHO). Čustvene in vedenjske motnje, ki so značilne za otroštvo in adolescenco, so po mednarodni klasifikaciji bolezni (ICD-10) razporejene v naslednje kategorije (prav tam str. 49):

1. **Hiperkinetični sindrom**, za katerega je značilna splošna nemirnost, motnje pozornosti in koncentracije.

2. **Vedenjske motnje**, kjer so vzorci vedenja trajni in se pogosto ponavljajo ter prestopajo mejo sprejemljivega. Sem sodijo:

- Vedenjske motnje, omejene na družinski krog (Otroci in mladostniki se v krogu družine vedejo kljubovalno, agresivno, prisvajajo si tujo lastnino, medtem ko se v

širšem socialnem okolju obnašajo povsem ustrezno. Pri teh motnjah so značilni disfunkcionalni in nerazrešeni konfliktni odnosi s starši.)

- Nesocializirana vedenjska motenost (Otroci in mladostniki ne znajo navezovati stikov z vrstniki in ljudmi na splošno. Vedenjske posebnosti se kažejo v zastraševanju manjših in šibkejših, nasilju, pretepaštvu in prepirljivosti, zato so pogosto osamljeni, izolirani od družbe in nepriljubljeni.)
- Socializirana vedenjska motenost (Vzpostavljajo ustrezne medosebne odnose, le v določenih situacijah se vedejo uničevalno in agresivno. Njihova delinkventna dejanja so v skupini njihovih vrstnikov pogosto ocenjena kot junaška.)
- Opozicionalno-kljubovalno dejanje (Takšni otroci in mladostniki so zelo razburljivi in hitro vzkopijo, pogosto se prepirajo z odraslimi, odklanjajo pravila in omejitve, zavestno dražijo in izzivajo druge ipd. Krivdo in napake pripisujejo izključno drugim, težko se vživijo v čustva drugih (pomanjkljiva empatičnost), nizko samospoštovanje skušajo prikriti z junačenjem in negativnim uveljavljanjem.)

3. Mešane čustvene in vedenjske motnje, kjer poleg izrazite agresivnosti in antisocialnosti kažejo tudi značilna depresivna čustva, tesnoba in druge čustvene motnje. Vedenjske motnje so nacepljene na globljo psihodinamsko problematiko ter so pogosto reakcija nanjo.

4. Čustvene motnje, ki so značilne za otroštvo, predvsem strah, tesnoba in izogibanje negotovostim, so značilnosti čustvenih motenj. Pred strahom in mučnimi občutki se nekateri zatečejo v pasivnost in že preverjene okoliščine, ki so jim domače. Drugi se teh občutij branijo s hiperaktivnostjo, nastopaštvom, izzivanjem konfliktov in iskanjem pozornosti odraslih. V adolescenci pa se premagovanje tesnobe kaže z zaletavim iskanjem družbe, zlorabo drog in alkohola, promiskuitetnim vedenjem, umikanjem v osamo in dejavnostmi, ki mladostnika oddaljujejo od drugih. Kadar tesnoba in strah pri mladostniku trajata predolgo, lahko ovirata njegov zdrav osebni razvoj in s tem se povečujejo možnosti za nevrološke motnje. Med te motnje spadajo:

- Ločitvena ali separacijska anksioznost (Otrok se pretirano boji in zavrača vsako ločitev od najbližjih, ki mu zagotavljajo varnost, zato je prikrajšan na področju socializacije.)
- Fobična tesnoba v otroštvu (Otrok se panično boji kakšne živali, predmeta in določenih situacij.)

- Socialna tesnoba v otroštvu (Otrok je ves čas zaskrbljen, nezaupljiv, vidi le možnost slabih izidov in neugodnih posledic.)

5. **Motnje socialnega vedenja, ki so značilne za otroštvo** – takšne motnje so elektivni mutizem in motnje v medosebnih odnosih:

- Elektivni mutizem (To je motnja, ko otrok povsem ustrezno govorno komunicira z domačimi, odklanja pa besedno komunikacijo z vsemi drugimi ljudmi, še posebej v okoliščinah, ki so zanj tuje in nove.)
- Motnje v navezovanju medosebnih odnosov (Otroci kažejo odklonilnost, plašnost in negotovost v stiku z ljudmi, ker so bili domači do njih preveč zaščitniški ali pa so jih čustveno zanemarjali in niso razvili samozaupanja in komunikacijskih spretnosti.)
- Pretirana nezavrtost v medosebnih odnosih (Za njih je značilno površno in nezadržano socialno vedenje. So brez zavor, vsiljivi in neselektivno se navežejo na kogarkoli. Ti otroci so bili vzgojno zanemarjeni ali pa so pogosto menjavali skrbnike, zaradi česar so težje razvili kakšna pristnejša in dolgotrajna čustva.)

Myschker pa čustvene in vedenjske motnje razvršča v naslednje štiri skupine:

Tabela 1: Razvstitev čustvenih in vedenjskih motenj

Skupina	Simptomatika
Otroci z eksternaliziranimi oblikami vedenja – agresivno vedenje	agresivnost, hiperaktivnost, neupoštevanje pravil, motnje pozornosti, impulzivnost, izguba kontrole nad svojim vedenjem, nepredvidevanje posledic vedenja
Otroci z internaliziranim, zaradi strahu oviranim vedenjem	bojazen, strah, žalost, brez interesov, umaknjeno vedenje, psihosomatske težave, občutje manjvrednosti, težave pri vzpostavljanju stikov
Otroci s socialno nezrelim vedenjem	nezrelo vedenje, nižja odpornost proti stresu,

težave v koncentraciji, občutljivost, težje vključevanje med vrstnike

Otroci in mladostniki s socializiranim – delinkventnim vedenjem

brez občutka odgovornosti, pogosto agresivno vedenje, napadalnost, nizka frustracijska toleranca, nemirnost, pogosta prisotnost rizičnega vedenja, brez ovir in zavor, nesposobnost navezovanja stikov, nastopaštvo, nesposobnost zavzeti perspektivo drugega

Vir: Myszker, 1999 in 2000, v Kobolt, 2011, str. 164.

S. Svetin Jakopič (2005) poudarja, da vsako odklonsko dejanje še ne pomeni, da ima otrok/mladostnik čustvene in vedenjske motnje, ampak gre lahko za določeno obliko vedenja, ki je normalna v času adolescence, saj z adolescenco pridejo potrebe po vznemirjenju, zabavi, sprostitvi in samopotrjevanju. Vse to pa lahko vodi do odklonskih dejanj (vandalizem, agresivnost, tatvine ...). To še ne pomeni, da se na takšno obliko vedenja ne smemo odzvati, ampak v razvoju otrok/mladostnikov verjetno ne predstavlja večje nevarnosti in takšno vrsto vedenja je Bregant vključil v svojo klasifikacijo disocialnega vedenja. Njegova etiološka klasifikacija obsega pet kategorij (Bečaj, 2003 v Svetin Jakopič, 2005 str. 398):

1. normalno vedenje (laž, vandalizem ipd., kar ne predstavlja kakšne posebne nevarnosti za normalen razvoj otroka);
2. reaktivno pogojeno motnjo (izguba nadzora zaradi stresne situacije, npr. ločitve staršev, smrti v družini; navadno vedenje preneha, ko preneha pritisk);
3. značilnost otrokovega subkulturnega okolja (otrok se je v svojem okolju naučil napačnega vedenja);
4. primarno biološko pogojenost (moteče vedenje, ki izvira iz organske motnje, npr. hiperkinetični sindrom; nacepijo se lahko tudi sekundarne motnje);
5. posledico motenega čustvenega razvoja (vzrok je v specifični osebnostni strukturi, povezani s čustvenimi motnjami; to kategorijo imenujemo motnje vedenja in osebnosti (MVO); otrokove psihosocialne potrebe niso bile ustrezno zadovoljene, kar je povzročilo

čustvene motnje in posledično še disocialno simptomatiko; disocialno vedenje je načrtovano in prinaša notranje zadovoljstvo (ne velja za razvajene), ni želje po spremembah).

2.1 STRATEGIJE SPOPRIJEMANJA V STRESNIH SITUACIJAH

Otroci in mladostniki se s stresnimi in neugodnimi situacijami spoprijemajo različno. Nekaterim tveganja in negotovosti, v katerih se znajdejo, predstavljajo izziv, medtem ko drugim takšne situacije predstavljajo obup, povzročajo nelagodje in stres, kar lahko vodi do odklonskih dejanj.

Reagirane in spoprijemanje otrok in mladostnikov na nova tveganja in negotovosti lahko zajamemo v pojem življenjske demoralizacije, ki se kaže v občutkih nemoči, nesmisla, praznosti, socialni izolaciji, nepravilnosti, samoodtujitvi, strahovih glede prihodnosti, majhnega samospoštovanja. Posledice življenjske demoralizacije pa so (Ule, 2000a):

- **Psihosocialne bolečine**, ki se pojavijo zaradi občutka nepravilnosti in posameznikovih izkušenj negotovosti.
- **Nezaupanje do življenja**, ki se kaže v posameznikovem doživljanju sveta kot negativnega, sovražnega, izkoriščevalskega, tujega in nasilnega. Takšno videnje in doživljanje sveta pa ogroža oblikovanje občutka življenjske suverenosti;
- **Občutki osamljenosti oz. socialne izključenosti**, kjer ni problem v tem, da mladi ne bi imeli socialnih stikov z vrstniki in drugimi ljudmi, ampak gre bolj za to, da te stike doživljajo zgolj kot začasne in jim ne predstavljajo nekega globljega pomena. Značilni so tudi občutki dolgočasje, marginalnosti in brezcilnosti v življenju. V svoji družbi nimajo oseb, ki bi jim predstavljala pomembne druge, s katerimi bi se lahko poistovetil in ne doživljajo nekega priznanja od drugih ljudi. Prav tako je mladim težko priznati, da so osamljeni, saj v družbi to predstavlja določeno stopnjo stigme in pomeni socialno odpoved. Mladostniki pa potrebujejo družbo in iščejo socialne stike, ker težje prenašajo osamljenost. Socialni stiki so pomembni tudi za oblikovanje mladostnikove identitete.
- **Pasivno preživljanje prostega časa** ali drugače bi lahko rekli tudi, da so mladi deležni **izkušnje praznega časa**, kjer ne gre za to, da se nič ne zgodi, ampak da tisto, kar se zgodi, nima nekega pravega smisla in pomena. Vse to vodi v dolgočasje, ki pa ga ne moremo odpraviti tako, da se povečujejo socialni stiki med mladimi ali s tem, da

jim planiramo prostočasne aktivnosti. Vse to bi dobilo pomen in rešilo situacijo, če bi mladi videli v vsem tem globlji smisel, prav tako pa bi na podlagi pridobljenih izkušenj gradili občutek življenjske koherence, ki jim ne bi predstavljale le začasnega dogodka.

- **Agresivno vedenje, nizka priljubljenost med vrstniki in socialno zavračanje** so značilni za mlade, ki so dalj časa socialno izolirani od vrstnikov. Na svojo osamljenost se odzovejo agresivno. Ni pa vedno nujno, da so zaradi svoje agresivnosti manj priljubljeni ali manj osamljeni med vrstniki, ker agresivnost zna dostikrat tudi pritegniti večjo pozornost vrstnikov in postane celo sredstvo za pridobivanje popularnosti in socialne odzivnosti med vrstniki. Pri mlajših mladostnikih je agresija lahko posledica osamljenosti, pri starejših pa sredstvo za prebijanje osamljenosti in ohranjanje popularnosti med vrstniki (prav tam).

Z. M. Dernovšek, M. Gorenc in H. Jeriček (2006) pravijo, da so za otroke in mladostnike najbolj pogosti izvori stresa:

- šolsko okolje in obremenitve, ki jih šola prinaša, ter razna nesoglasja z učitelji;
- negativne misli in občutja, ki jih imajo;
- telesne spremembe med odraščanjem;
- težave s sovrstniki in njihovo nesprejemanje;
- nezdravo življenjsko okolje;
- neugodne družinske razmere in situacije (ločitev staršev, smrt v družini, finančne težave);
- selitve in menjava šole;
- previsoka pričakovanja otrok/mladostnikov.

Za razliko od odraslih se otroci in mladostniki s stresom in stresnimi situacijami spoprijemajo na drugačen način in pri prepoznavanju stresa naletimo na dve težavi, in sicer:

1. Občutljivost za stres je odvisna od otrokove zrelosti, izkušenj in starosti. Velikokrat nimajo izkušenj s stresnimi situacijami, s katerimi se soočajo, in posledično ne vedo, kako pravilno odreagirati, zato na te situacije postanejo bolj občutljivi. Kako se bo kdo odzval na stresno situacijo, je seveda odvisno od njegove sposobnosti razumevanja te situacije. V primerjavi z odraslimi, otroci ne znajo oceniti, kateri dogodki jih ogrožajo in kateri ne, zaradi česar se lahko po eni strani zgodi, da dogodke, ki jih objektivno ogrožajo, ne zaznavajo kot

stresne, po drugi pa določene dogodke doživljajo izrazito stresno, čeprav jih, gledano z vidika odraslih, objektivno ne ogrožajo.

2. Pojavijo se lahko tudi drugačni simptomi od prej naštetih. Pri otrocih lahko zaznamo tudi naslednje znake kot reakcijo na stresne situacije: motnje vedenja, izogibanje stresnemu dogodku, regresivno vedenje (npr. zvižanje las, zibanje, sesanje prstov), povečana odvisnost od odraslih, razdražljivost, slaba samopodoba, učne težave (zmanjšana koncentracija, pozabljenost, neracionalnost, slabo presojanje, matematične napake, težave pri razmišljanju, okrnjena domišljija) in telesni znaki, za katere ne moremo najti jasnega vzroka (bolečine v trebuhu, vročina, glavobol, vrtoglavica, driska).

Ko otroci prehajajo v obdobje adolescence, se znatno poveča število situacij, ki od mladostnika zahtevajo, da se z njimi spoprime. V tem obdobju mladostnik spremeni odnos do avtoritet in postaja bolj neodvisen, hkrati pa za obvladovanje stresnih situacij lahko začne zlorabljati droge (kajenje, pitje alkohola ...), zapade v motnje prehranjevanja ipd. (prav tam)

Težave, s katerimi se soočajo otroci in mladostniki povečujejo njihovo socialno in psihološko ranljivost. Ne glede na njihov družbeni sloj, se jim kopičijo problemi (npr. slab šolski uspeh, nizka izobrazba, materialne, socialne, zdravstvene težave) in težave pri vodenju življenja (Ule, 2000a). Schuyt (1995, v Ule, 2000a str. 26) navaja štiri skupine otrok in mladostnikov, ki so socialno bolj ranljivi, in njihove značilne reakcije v neugodnih in stresnih situacijah:

1. Neopravičeno izostajanje iz šole, zgodnje in redno uživanje alkohola, milejše oblike mladinskega kriminala, eksperimentiranje z drogami, občasno eksperimentiranje s spolnostjo, slaba disciplina pri delu, splošen odpor do zunanjega sveta, staršev, starejših in predstavnikov avtoritet. Za to skupino mladih je tipično agresivno reševanje tako namišljenih kot dejanskih problemov, ki jih imajo s sabo in starši. Običajno gre za nezavedno pretirano odzivanje na problem.

2. Umik iz vrstniških skupin in iz šolskih dejavnosti, izogibanje iniciativam in aktivnostim, slabšanje šolskega uspeha, splošna neaktivnost. Včasih je to vedenje posledica strogih družinskih norm, ki sovpadajo z zahtevami šole. Ti učenci hitro postanejo tarče draženja in zasmehovanja, kar še okrepi težnje po umiku. Njihova tipična lastnost je pasiven odziv na probleme, neke vrsta paraliza.

3. Iskanje močnih skupinskih povezav izven družine, iskanje alternativnih avtoritet, vključevanje v verske sekte ali v mladostniške tolpe, ki zahtevajo izjemno pokorščino močnim voditeljem. Upoštevanje skupinskih norm daje posameznikom občutek varnosti v skupini. Potrebo po močni povezanosti z drugimi lahko zadovolji tudi aktivno članstvo v športnih klubih. Ta vrsta aktivnega sodelovanja v skupinah ne zahteva posameznikove osebne iniciative za razliko od prve skupine. Oblikovanje identitete v pretežni meri temelji na identiteti, ki jo daje skupina.

4. Strahovi in regresivne oblike vedenja, močna težnja po ostajanju doma, psihosomatske težave in drugi znaki slabega zdravja. V tej skupini so najbolj skrajne manifestacije problemov, ki jih imajo mladi sami s seboj, starši in učitelji. Največkrat je potrebna strokovna obravnava.

Oddaja v vzgojni zavod je za otroke in mladostnike tudi stresna izkušnja in se vsak na svoj način spoprijema z bivanjem znotraj njega. Pri načinih spoprijemanja z bivanjem v zavodu Goffman (1961) podaja pet načinov prilagajanja:

1. **SITUACIJSKI UMIK:** gojenci umikajo pozornost od vsega, razen od dogodkov, ki neposredno obkrožajo njihova telesa, in minimizirajo svoje interakcije z drugimi. V umobolnicah poznamo to kot regresijo, v zaporih kot zaporniško psihozo.
2. **INTRASIGENTNA DRŽA (DRŽA NESPREJEMANJA):** gojenci odločno zavračajo sodelovanje z osebjem in kažejo trajno sovraštvo do institucije. Osebje se pogosto silovito trudi, da bi ta odpor zlomilo (samice, elektrošoki).
3. **KOLONIZACIJA:** gojenci postanejo »institucionalizirani« – najdejo dom zunaj doma in opredelijo življenje v instituciji kot bolj zaželeno od življenja zunaj. Ko se bliža dan izpustitve, se pogosto trudijo, da bi ostali v instituciji.
4. **KONVERZIJA:** posameznik sprejema opredelitev modela gojenca, ki jo določa osebje, in izvaja svojo vlogo.
5. **»PLAYING IT COOL« – OHRANITI MIRNO KRI:** to strategijo je sprejela večina gojencev v večini totalnih institucij. Cilj je izogibanje problemom in vključuje izmenično sprejemanje drugih modelov prilagoditve glede na položaj. Goffman trdi, da imajo s tem modelom gojenci največje možnosti zapustiti institucijo telesno in duševno nepoškodovani.

Kljub nenehnemu napadanju jaza v teh institucijah pa Goffman trdi, da pri vseh gojencih ne pride do radikalne in stalne spremembe jaza (z modelom ohraniti mirno kri so se sposobni obraniti pred procesom ponižanja).

Kakšne strategije bodo otroci in mladostniki uporabili, je seveda odvisno od njih in njihovega psihološkega razvoja in stabilnosti. M. Ule (2000b) pravi, da je v stresnih situacijah in situacijah tveganja pomembna njihova psihofizična odpornost (pomeni zmožnost osvobajanja prisil, zapovedi in prepovedi), ki se kaže predvsem v tem, koliko je posameznik/ica zmožen/na subjektivno predelati te situacije in dogodke in če je psihosocialno pripravljen na nova tveganja in negotovosti. Za ohranitev psihičnega in fizičnega zdravja postajajo psihične kompetence in opremljenost posameznika vedno bolj pomembne, najbolj pa je izpostavljena kognitivna in emocionalna stabilnost posameznika (Antonowski, 1997 v Ule, 2000b). Pomembna je življenjska skladnost posameznika/ice, saj to predstavlja »vir pozitivne podobe o lastni usposobljenosti za ustrezno odzivanje na zunanje in notranje situacije« (Ule, 2000b str. 56).

2.2 OBRAVNAVA OTROK S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI MOTNJAMI

Obravnava otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami mora biti celostna, saj se narava težav, izvor in vzrok med posamezniki razlikujejo. Obravnava mora vključevati tako njegovo domače kot tudi socialno okolje.

Oddaja otrok in mladostnikov v vzgojni zavod pomeni šok in velik rez v njihovem življenju. V vzgojni zavod so napoteni, ko jim nobena druga oblika pomoči ne pomaga. Čustvene in vedenjske motnje ogrožajo njihov normalen in zdrav razvoj, zato je naloga države, da poskrbi za njih in ta pomoč se nanaša tudi na poseg v njihovo primarno okolje. Najprej je potrebno iskati rešitve znotraj družine in če ta pomoč ni uspešna, jih je potrebno odvzeti iz tega socialnega okolja in poslati v zavod. Izključitev iz njihovega primarnega okolja ni zaželena in se na deklarativni ravni ne pojmuje kot metoda za reševanje odklonskega vedenja. Ko so ogrožajoči dejavniki močnejši od korektivnih sredstev, je izločitev iz njihovega domačega okolja skoraj nujen ukrep (Bečaj, 1989).

Za oceno, da gre pri otroku in mladostniku za motnje, morajo biti prisotni naslednji kriteriji:

- da se čustvena in vedenjska slika pojavlja skozi daljše časovno obdobje,

Pavlovič, M. (2014). Vzgojni zavod skozi oči otrok in mladostnikov. Diplomsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- da je vedenjski ali čustveni problem resen,
- da ogroža posameznikov razvoj ter
- da ga z običajnimi in razpoložljivimi spremembami okolja/ravnanja nismo uspeli ublažiti (Kobolt, 2011, str. 163).

Žagar (2012) pravi, da nacionalno združenje šolskih psihologov v ZDA priporoča, naj se otroke s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami obravnava v dveh korakih, in sicer:

- ocena in identifikacija,
- intervencija.

Ko želimo oceniti otrokovo/mladostnikovo stanje, je pomembno, da se zberejo podatki o njegovem socialnem in šolskem okolju. Vse pridobljene podatke je potrebno povezati v celovito sliko ter oblikovati dolgoročne in kratkoročne cilje in strategije za interveniranje (prav tam).

Kot sem že omenila, je pomembno, da se pred diagnozo razišče otrokovo/mladostnikovo družinsko, socialno, šolsko okolje, prav tako pa tudi osebe, s katerimi je v interakciji. Biti moramo prepričani, da nastale težave niso posledica prehodnih razvojnih ali okoljskih dejavnikov ter jezikovnih in kulturnih razlik. Ko želimo oceniti in identificirati stanje, moramo informacije zbirati iz vseh obstoječih virov (staršev, učiteljev, socialnih služb, vrstnikov, zdravnikov), saj na razvoj znajo vplivati tudi nevrološki in biološki dejavniki. Ko pride do intervencije, je izrednega pomena timsko sodelovanje. Intervencija mora torej vključevati starše, učitelje, psihologa, drugo šolsko osebje, zunanje strokovnjake kot tudi otroka (Žagar, 2012).

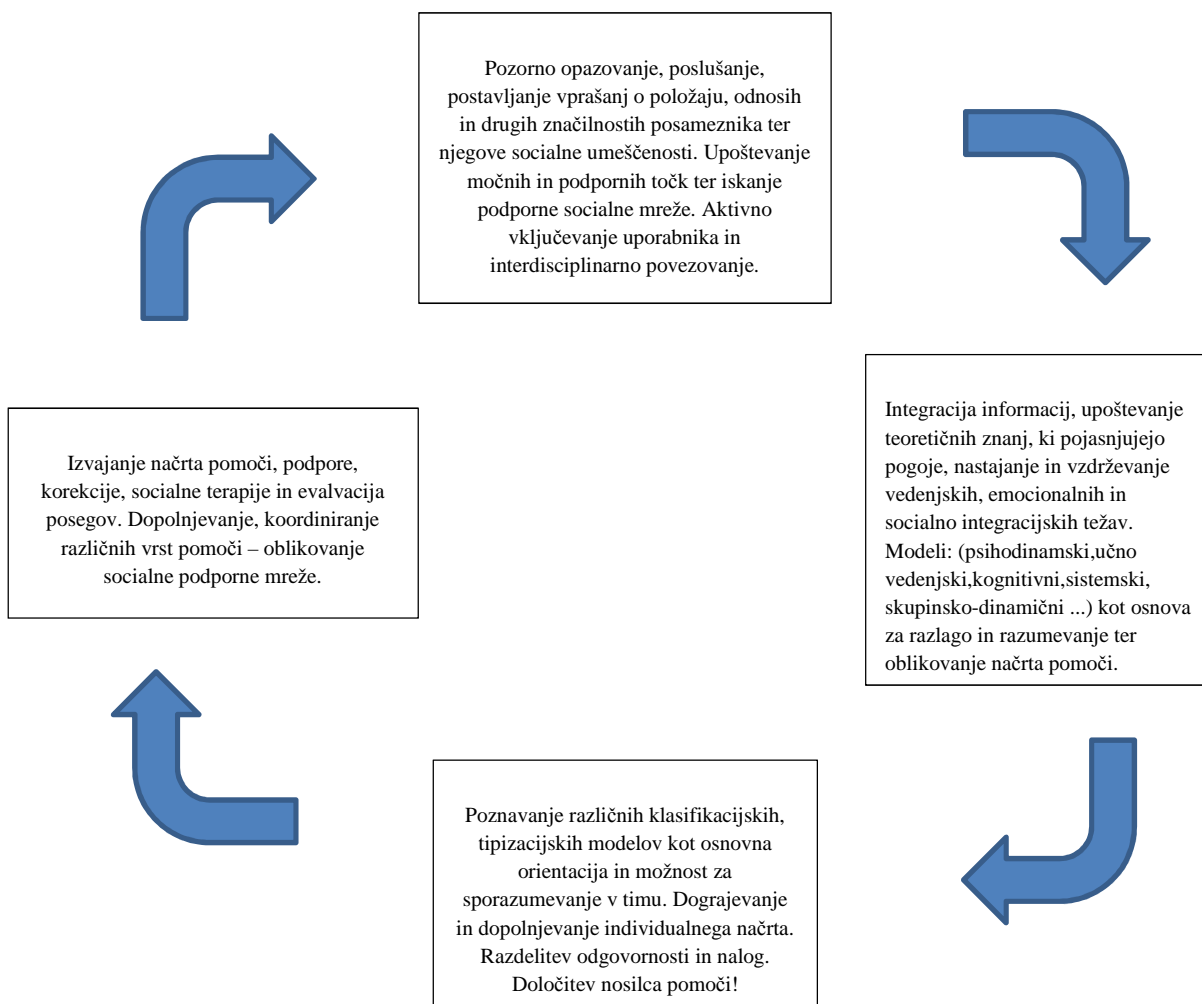
H. Jeriček (2007) tudi poudarja, da je najboljši način, da ugotovimo, kaj se dogaja z otrokom/mladostnikom, da se z njim pogovorimo o duševnem in telesnem počutju. Otroci in mladostniki so danes že tako ali tako izpostavljeni mnogim obremenitvam in včasih bi pogovor lahko rešil marsikatero težavo ter nas razbremenil ugibanja. Vedeti moramo, da v situacijah, ko se počutijo ranljive, na začetku ne reagirajo najboljše na to, da se nekdo želi z njim pogovoriti, jim ponuditi topel dotik, ampak se bolj zapirajo vase. Po drugi strani pa si želijo, da bi bili razumljeni, iščejo občutek sprejetosti, potrditve in potrebujejo pogovor.

Strokovna pomoč otrokom in mladostnikom s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami oz. vzgoja v vzgojnih ustanovah zahteva poleg prepoznavanja otrokovih/mladostnikovih

osebnostnih lastnosti v najširšem smislu tudi prepoznavanje vzgojnega stila, ki ga je bil deležen v otroštvu in vzpostavljanje ustreznega razmerja med postavljanjem ciljev, nagrajevanjem in kaznovanjem. To je v teoriji in praksi utemeljeno izhodišče za uspešno strokovno pomoč oziroma vzgojno-izobraževalne postopke, s katerimi je mogoče vsaj do določene mere nadomestiti vzgojne primanjkljaje in vrzeli zgodnjega otroštva (Vzgojni program, 2004).

A. Kobolt (2011) je podala tudi nekaj usmeritev za ravnanje v praksi pri ocenjevanju čustvenih in vedenjskih motenj, kar je predstavljeno v shemi.

Shema 1: Krožnost procesa ocenjevanja in ravnanja

Vir: Kobolt, 1998, v Kobolt, 2011, str. 168.

Pri razumevanju in odzivanju otrok in mladostnikov na čustvene in vedenjske motnje A. Kobolt (2011) izpostavlja, da je potrebno izhajati iz njihovega primarnega okolja, torej je

potrebno spoznati njihovo življenjsko okolje, družino ter socialni položaj v vrstniški skupini. Ko spoznamo te aspekte in področja njihovega življenja, smo tudi bližje razumevanju izvora čustvenih in vedenjskih motenj. Kaj pomeni razumeti kontekst, v katerem živi otrok/mladostnik? A. Kobolt (2011, str.169) ta kontekst razloži tako, da je potrebno:

- skozi srečanja oblikovati pristen osebni odnos ter soustvarjati (skupaj z otrokom/mladostnikom) delovanje;
- nasloniti se na vse možne vire podatkov (pogovori s starši, z drugimi učitelji, vrstniki ...);
- skrbno opazovati situacije, odnose, emocionalne odzive in jih razumeti v kontekstu, v katerem se dogajajo, pri čemer moramo upoštevati vplive okoliščin dogodkov;
- beležiti, kdaj se izstopajoča vedenja pojavljajo in v katerih okoliščinah se ne pojavljajo;
- iskati vire pri posamezniku in njegovi socialni mreži;
- šele zdaj se nasloniti na klasifikacijske sheme, ki nam pomagajo približno uvrstiti simptomatsko sliko, kar lahko vodi k boljšemu uvidu v razloge čustvovanja in vedenja;
- se vprašati, kaj je za koga problem;
- preizkušati dejavnike podpore v domačem in šolskem prostoru ter rahločutno prisluhniti otroku/mladostniku in vsem, ki so z njim pomembno povezani.

Shema nakaže naslednje vsebine ter principe razumevanja in ocenjevanja izstopajočih čustvenih in vedenjskih odzivov ter vzorcev ravnanj:

- gre za proces, v katerem oblikujemo odnos zaupnosti, sprejemanja, in ne zgolj za enkratno srečanje, v katerem lahko otroka/mladostnika ocenimo;
- pomembna je kakovost vzpostavljenega sodelovanja;
- aktivna soudeležba v procesu soustvarjanja izhodov, poti in rešitev;
- boljših (tako za posameznika kot za okolje) ravnanj, ki bodo tako omogočila in pripeljala do povrnitve notranjega ravnotežja pri posamezniku, ob hkratnem upoštevanju potreb in pričakovanj oseb posameznikovega okolja (prav tam).

Leonida Zalokar, ravnateljica Vzgojnega zavoda Planina, je izpostavila, da je pri obravnavi otrok s težavami v duševnem razvoju dosti pomanjkljivosti, nedorečenih stvari in slabih

rešitev. Problematična je predvsem obravnava otrok in mladostnikov z agresivnim vedenjem, ki jih pedagoška in medicinska stroka obravnavata vsaka posebej ali pa jih sploh ne. Centri za socialno delo, vzgojni zavodi, mladinski domovi in varstveni centri pa so bili mnenja, da se za otroke z agresivnim vedenjem ne da ustrezno poskrbeti, saj primanjkuje ustreznega strokovnega kadra, pristojni resorji med seboj ne sodelujejo, kot bi morali, postopki za nameščanje so počasni in posledično so otroci in mladostniki usmerjeni v programe, ki za njih niso ustrezni, izključujejo jih iz šol, zavodov in na koncu pristanejo celo na zaprtih oddelkih psihiatričnih ustanov. Pri otrocih in mladostnikih, kjer so prisotne zdravstvene motnje in težave, samo pedagoški kader ne zadostuje. Potrebna je tudi zdravstvena obravnava, še posebej pri otrocih z agresivnim in nasilnim vedenjem. »Vedenjska motnja je duševna motnja, in če se z njo ukvarjajo zgolj učitelji in pedagogi, ne pa tudi zdravstveno osebje, ki se na to spozna in lahko predpiše kakšno medikamentozno terapijo, se otrokom dela škoda. »Ko enkrat odrastejo, pa so že kronični bolniki,« je pojasnila ga. Zalokar. V Vzgojnem zavodu Planina so tako uvedli pedagoško-zdravstveni model obravnave otrok in mladostnikov, kar pomeni, da na enem oddelku skupaj delajo tako pedagoško kot zdravstveno osebje in jih ne potrebujejo odpeljati na psihiatrijo, ko so neobvladljivi. Moramo se zavedati, da nasilno vedenje izhaja tudi iz zdravstvenih razlogov. Zalokarjeva pravi: »Če zdravstveni razlog ni izključen, ne moremo reči, ali je težava le vzgoja ali ne. Takšni otroci veljajo za poredne, a so to lahko bolezenski znaki. Vendar če niso diagnosticirani, tega ne moremo vedeti, zato lahko mislimo, da z njimi delamo na pravi način, a je v bistvu vse napačno.« Prav zato je potrebno konstantno izobraževanje zaposlenega kadra v zavodih (Svenšek, 2014).

Pri sami obravnavi in spoznavanju izvora vedenjskih in čustvenih motenj ter samega načrta za nadaljnje vzgojno delo s takšno populacijo je priporočljivo uporabiti tudi hermenevtični pristop, da vidimo svet skozi oči otrok in mladostnikov (Rapuš Pavel, 1999). O tem je več povedala J. Rapuš Pavel (1999) v članku Hermenevtični pristop k socialnopedagoški diagnostiki, kar bom predstavila bolj podrobno v naslednjem podpoglavju.

2.2.1 Hermenevtični pristop

Poleg tradicionalnih modelov diagnostike in obravnave (iz psihologije in medicine) otrok in mladostnikov s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami si v praksi pomagamo tudi s preprostimi pedagoškimi pogovori, ki v ospredje postavljajo otroka/mladostnika, kjer skozi pogovor prikažejo in predstavijo svoje videnje sveta, lasten položaj, izkušnje in doživetja.

Torej je v ospredju predvsem aktivna vloga otrok/mladostnikov, kjer si strokovnjaki prek pogovorov z njimi lahko sestavijo sliko njihovega notranjega sveta. Pogovor mora biti seveda tudi prilagojen njihovim sposobnostim in razvojni stopnji (Müller, 1994; Kobolt, 1997 v Rapuš Pavel, 1999).

Če se vrnem nazaj k znanstvenemu pristopu, J. Rapuš Pavel (1999) izpostavi, da ta pristop v prvi vrsti pomeni poizkus, da pridemo do klasifikacij in simptomatologij, ki so zanesljive, in do čim bolj jasnih in posplošenih opredelitev opazovanega vedenja, torej nas pripelje do zanesljivih socialno-pedagoških diagnoz, ki veljajo za splošno sprejete in zanesljive. Znanstvenemu pristopu pa ob bok želimo postaviti tudi hermenevtični pristop, kjer moramo na začetku, ko ocenjujemo položaj otroka/mladostnika, biti predvsem pozorni na to, da nas ne zavedejo že obstoječe znanstvene klasifikacije in kategorije, ampak moramo pozornost preusmeriti na to, »kako se nam nek dogodek prikazuje kot pojav, kako nam pride v zavest in kakšen način ravnanja terja« (prav tam, str. 51). Vendar nas lahko v hermenevtičnem pristopu kot socialne pedagoge hitro zanese preveč v subjektivno analiziranje posameznikove zgodbe. J. Rapuš Pavel (1999) pravi, da »hitro opazimo, kako močno naše predpostavljene razlage vplivajo na naša domnevno objektivna znanstvena spoznanja. Iz tega razloga se v hermenevtičnem pristopu zahteva spoznavna disciplina do domnevno veljavnih teoretskih pojmov ne glede na to, ali izvirajo iz znanstvenih dognanj ali kulturno opredeljenih posplošitev vsakodnevne komunikacije« (prav tam, str. 52). Torej, da bi pri hermenevtičnem pristopu oblikovali socialno-pedagoško diagnozo, potrebujemo pravila in metode postopka, da bi lažje razumeli posameznike z njegovega izhodišča.

Ko govorimo o socialno-pedagoški diagnozi, bi hkrati lahko govorili tudi o psihosocialni diagnozi, saj sam izraz pomeni, da se socialni pedagogi aktivno vključujemo in podajamo v socialno-življenjsko področje uporabnikov. V praksi hermenevtični pristop pomeni, da se ukvarjamo z besedili, kjer empatija in vživljanje v vlogo intervjuvanca pomeni pomemben del. Interpretacija pa pomeni, da se ponovno konstruira življenjska izkušnja posameznika in vključuje vse vidike življenja (Shcleiermacher, 1996 v Rapuš Pavel, 1999).

Hermenevtični pristop stremi k ugotavljanju dveh samoprezentiranih vsebin posameznika, ki ju potem med seboj primerjamo. Prva vsebina ima subjektivno pripisan pomen (individualni pomen) in objektivni pomen (splošen ali posplošen pomen), kjer je vsebina razvidna v intervjuju, hkrati pa je ta pomen obravnavanemu posamezniku lahko zakrit (Rapuš Pavel,

1999). Mollenhauer in Uhlendorf (1992, v Rapuš Pavel, 1999, str. 54) pri oblikovanju socialno-pedagoške hermenevitične diagnoze izpostavljata tri pomembna pravila:

1. Prvo pravilo: V dokumentu (npr. zapisanem intervjuju) je treba izbrati izjave/sporočila, ki vsebujejo individualna mnenja posameznika in izjave/sporočila, ki vsebujejo reference na objektivna stanja.

2. Drugo pravilo: Pri pridobivanju jezikovnega materiala pazimo, da ga ne usmerjamo v smer, za katero bi utegnili predpostavljati, da je logično smiselna.

Pogovor lahko vodi vsak, ki ima pedagoško izobrazbo. Pomembno je, da skozi pogovor spodbujamo otroke in mladostnike, da nam povedo čim več o sebi, tako da bodo na koncu razvidni pomembni dogodki in konflikti iz njihovega življenja, ki so razlog za njihov neugoden položaj. V pogovoru so zajeti spomini, doživetja in načrti otrok/mladostnikov. Skozi pogovor lahko razberemo dejavnike, ki so jih pripeljali do odklonskega vedenja, vidimo lahko tudi, kako vidijo sebe in kakšen odnos imajo tako do sebe kot do drugih in sveta. Pomembno je, da ti segmenti pridejo do izraza tekom pogovora (Rapuš Pavel, 1999).

3. Tretje pravilo: Ovrednotenje pogovora mora biti tako teoretično vodeno, da izberemo teorije, ki so primerne za izbrani empirični material.

Zavedati se moramo, da hermenevitična socialnopedagoška diagnoza ne more nadomestiti profesionalno preverjene diagnoze, lahko pa pripomore k njeni dopolnitvi. Pri hermenevitičnem pristopu imajo velik pomen jezikovne izjave mladostnikov, preko katerih lahko razberemo:

- kako se otrok/mladostnik sam vidi;
- kako občutke in razpoloženja lokalizira v sebi in njegovih življenjskih dogodkih;
- s kakšnim vzorcem načrtovanja/samopredstavitve nastopa;
- kaj hoče;
- česa se spominja;
- kako gleda na odnose z drugimi;
- kaj je zanj bolj in kaj manj pomembno;
- ali sploh in kako povezuje različne, zanj pomembne dogodke življenjskih okoliščin (Rapuš Pavel, 1999, str. 58) itd.

Če torej povzamem, hermenevtični pristop poteka tako, da najprej poslušamo otrokovo/mladostnikovo pripoved o svojem življenju in nato interpretiramo njegovo interpretacijo zgodbe, kjer izhajamo iz njegovih besed na začetku. Zavedati se moramo, da vedno obstaja možnost, da nam otrok/mladostnik ni zaupal vsega, kar bi lahko. Ko zaključimo z interpretacijo subjektivnega oz. individualnega pomena, se moramo nato posvetiti še objektivnemu oz. splošnemu pomenu, kjer nam je v pomoč teorija, da lahko podatke iz pogovora povežemo s pojasnitvami in z napovedmi. Teorijo je seveda potrebno poznati dobro, prav tako pa je za izvajanje socialnopedagoške-hermenevtične diagnoze potrebno imeti dobro izobrazbo (Rapuš Pavel, 1999).

Hermenevtični pristop nam lahko v našem delu koristi, saj tako lahko dobro zastavimo nadaljnje vzgojne cilje in dejavnosti, ki bodo otrokom/mladostnikom pomagale v osebni rasti. Prav tako omogoča, da so otroci/mladostniki aktivni udeleženci v samem vzgojnem procesu, kjer skupaj s socialnimi pedagogi sodelujejo pri načrtovanju in pripravi vzgojnega načrta, da bo delal na sebi in razvil pozitiven pogled na prihodnost. Z aktivnim vključevanjem so še bolj motivirani za napredek (prav tam).

3. INDIKATORJI ZA RAZVOJ ČUSTVENIH IN VEDENJSKIH MOTENJ

3.1 SOCIALNOEKONOMSKE RAZMERE

Dejavniki, ki vplivajo na počutje in vedenje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, so povezani z urbanizacijo, ki povzroča segregacijo po starosti, spolu, stopnji izobrazbe, vrsti družine ipd. Teža kaznivih dejanj se z leti stopnjuje. Prestopništvo bolj povezujemo z moškim kot z ženskim delom populacije. To je povezano s socializacijo, odnosom do avtoritet, preživljanjem prostega časa in ideologijo. Večjo stopnjo delinkvence tudi pripisujemo mladostnikom iz urbanih okolij pred mladimi iz ruralnih okolij. Mladi, ki izhajajo iz socialno ogroženih slojev, in mladi, ki nimajo zaposlitvene možnosti, so bolj ranljivi. Doživljajo občutke nemoči, praznosti, nesmisla, nepravilnosti, samoodtujitve in čedalje bolj postajajo nezaupljivi do življenja. Otroci, katerih starši so brezposelni, se nahajajo v težkem socialnem položaju, še posebej, če so to družine z nizkimi dohodki. Vse to vodi v revščino, ki v mladih prebudi negativno oblikovanje samopodobe, prav tako jim manjka samoiniciativnosti. Stiska pri mladih lahko vodi tudi v prestopništvo, odvisnost od mamil in

alkohola ter v psihične stiske. Njihova identiteta in integriteta sta negativni in do dela vzpostavijo negativen odnos (Krajncan, 2006).

M. Ule (2000b) pravi, da ljudje kljub vsej teži nezaposlenosti še težje prenašajo sive cone med občasnimi zaposlitvami in občasno nezaposlenostjo (tj. življenje na robu trajne nezaposlenosti). Počutijo se nemočne pri izogibanju sivih con, kar v njih povzroča jezo in obup. Če za zaposlene rečemo, da živijo tvegano, pa za nezaposlene lahko rečemo, da živijo bolj nevarno, saj izbirajo med različnimi nevarnostmi in samoodpovedmi.

Družine, ki se soočajo z revščino in brezposelnostjo, so izpostavljene psihosocialnim obremenitvam, stresu, odrekanju udobja in sredstev, kar vodi do depresij in agresij, ki omajajo družinsko trdnost, statusno strukturo in vloge znotraj družine. Negativne posledice, ki jih prinaša brezposelnost, pa lahko potencirajo čustvene in vedenjske motnje v razvoju otrok. Revščina in nizki dohodki prav tako vplivajo na možnost, da bi si družine lahko priskrbele ustrezen bivalni prostor, ki je pomemben za skupno življenje. Prav tako pa stanovanjska okolica vpliva na možnosti, ali se bo otrok lahko socialno udeleževal, primerno rekreiral in družil ali ne. Če živijo v marginalnih naseljih, odraslim slabijo čustveni in motivacijski viri za opravljanje družinskih nalog in posledično tudi negativno vplivajo na razvojne možnosti otrok. S temi liki se otroci in mladostniki identificirajo in tudi sami niso optimistični do življenja, negotovi so v svoji vlogi, težje uresničujejo in oblikujejo načrte za prihodnost, manjka jim samoiniciative in tudi težje navezujejo stike. Da se bo človek normalno razvijal, pa mora imeti razvite pogoje po varnosti, stabilnosti, neodvisnosti, redu, čistoči, dejavnosti in svobodi gibanja (Krajncan, 2006).

Warr (1993, v Ule, 2000a str. 19) pa navaja devet potencialnih negativnih lastnosti brezposelnosti:

1. strah pred materialnim pomanjkanjem;
2. raznolikost življenjskih oblik se skrči; ker ni ene od bistvenih dejavnosti, ki ljudi motivira za odhod od doma – namreč odhod na delo;
3. zoženje življenjskih ciljev in načrtov pri nezaposleni osebi; nezaposleni si ne zastavljajo dolgoročnih ciljev, njihovo življenje se omejuje na tu in zdaj;
4. zmanjševanje števila odločitev; življenje se omeji na vsakdanje odločitve (npr. kdaj vstati, kdaj gledati televizijo), reducirajo pa dolgoročne odločitve (npr. preselitve, nakupi ...);

5. manjka zadovoljstvo ob delu; nezaposleni ne dobivajo več zadovoljstva iz lastnih storitev, dobro opravljenega dela itd.;
6. nezaposleni doživljajo več psiholoških stresnih situacij oz. groženj v vsakdanjem življenju (npr. pri neuspešnem iskanju zaposlitve, mučnem sponoju denarja);
7. povečana negotovost glede prihodnosti in posledice, ki izhajajo od tod;
8. zoženje socialnih stikov in odnosov; kljub povečanemu obsegu prostega časa se količina in kakovost socialnih odnosov zmanjšata;
9. padec socialnega statusa; to vodi do zmanjšanja ugleda v očeh drugih in do zmanjšanja samospoštovanja.

Otroci in mladostniki iz vzgojnih zavodov v večini izhajajo iz družin s slabimi stanovanjskimi razmerami, kjer jim je beg od doma nudil boljše ekološko-psihološko pogoje (prav tam).

3.2 DRUŽINA

Družina ima za vsakega otroka izredno velik pomen. Otrok je kot nepopisan list papirja in družina mu predstavlja primarno okolje, kjer se najprej izoblikujeta njegova osebnost in vrednote ter se nauči postati socializirano bitje. Družina mora zadovoljiti otrokove potrebe po varnosti, negi, čustvenem in osebnostnem razvoju. Pomembna je tudi intenziteta čustvenih vezi, da se med seboj povežejo, razvijejo tako osebno kot skupno identiteto in razvijejo ustrezne modele vedenja. Znano je, da otroci posnemajo svoje starše in tako se od njih naučijo vrednot, norm in oblikujejo odnos do sveta in do drugih ljudi. Če imajo starši ljubeč in pozitiven odnos (so zanesljivi, dajejo občutke varnosti, ljubezni, naklonjenosti) do svojih otrok, bodo lažje usvojili te lastnosti in bodo bolj pripravljeni za vstop v sekundarno okolje. V nasprotnem primeru pa lahko zaidejo na kriva pota, saj niso imeli doma ustreznih identifikacijskih vzorcev. Zato je tudi izrednega pomena stabilnost in funkcionalnost družine, da iz otroka izvabi najboljše.

Kraševac Ravnik (1992, v Krajncan, 2006) pravi, da bi družina vsakemu otroku morala nuditi ustrezno socializacijo, ga naučiti primerne komunikacije, obvladovati stresne situacije, sprejemati odgovornost za svoje odločitve, varovati njegovo duševno stanje ter krepiti njegovo samopodobo in samospoštovanje. M. Tomori (2000) pravi, da ima družina pomemben vpliv na vedenje otrok in mladostnikov. Dejavniki, ki vplivajo na vedenje, so: razvoj odnosa do avtoritet, razvijanje občutenj do lastne vrednosti, učenje sposobnosti za

obvladovanje stresa in socialnih spretnosti ter oblikovanje vrednostnega sistema, ki usmerja vedenje, ravnanje in motive posameznikov.

Rizični dejavniki, ki lahko negativno vplivajo na otroka/mladostnika, so (Krajncan, 2006):

- **Socialno-ekonomsko stanje**, ki pripomore k bolj kakovostnim odnosom, omogoča boljše izobrazbeno raven in bivanjske pogoje.
- **Nepopolne družine**, prinašajo socialne, pravne, ekonomske, psihološke in vzgojne težave. Pri takih družinah je tudi pogosteje prisoten alkoholizem, kriminal in prostitucija. O nepopolnih družinah govorimo takrat, ko je eden od staršev umrl ali je bil razglašen za mrtvega, ko pride do ločitve, zunajzakonske partnerske skupnosti ali zapustitve enega izmed staršev brez ločitve.
- **Neugodni odnosi v družini**, ki predstavljajo pogoste prepire, krivice, se prenašajo na otroke, deležni so tudi številnega maltretiranja in spolnih zlorab, starši ne izražajo topline do otrok in so do njih neprijazni.
- **Duševne motnje, kronične bolezni in invalidnost**, prinašajo neugodne učinke za otroke, ki se pojavljajo v obliki motenj v vzgoji, socialne stigmatizacije, neprimerne skrbi za otroka in abnormalnih odnosov.
- **Izkrivljena oz. neustrezna komunikacija v družini**, ki vodi do neustrezne vzgoje. Starši se do otrok lahko vedejo preveč zaščitniško in jim prepovedujejo, da bi se samostojno odločali, lahko se tudi vedejo infantilno. Starši nimajo ustreznega nadzora nad otrokom, kar se lahko kaže predvsem pri pomanjkanju skrbi za njih, brezbržnostjo in neinterveniranjem v situacijah, ki ogrožajo otroke. Otroci so lahko zaradi neaktivnosti staršev tudi prikrajšani za določene izkušnje, saj se z njimi premalo ukvarjajo, pogovarjajo, omejujejo jim vključevanje v okolje. Starši tudi vršijo neprimerne pritiske na otroke, ki niso usklajeni z njihovo razvojno stopnjo in njegovimi kulturno in družbeno pogojenimi željami in potrebami (Tomori, 2000).
- **Akutni življenjski dogodki**, kot so spremenjeni deli družinskega modela (v družino pride nova odnosna oseba), izguba pomembnega čustvenega odnosa (smrt, odhod, novo rojstvo), osebne zastrašujoče izkušnje (poplave, potresi, dolgoletne bolezni, kraje, nezgode ...) in dogodki, ki povzročajo izgubo samospoštovanja (javno ponižanje, doživetje neuspeha ob vložnem trudu).

- **Stresogeni dogodki in okoliščine v zvezi z otrokovimi težavami**, kamor spadajo vpliv zavodske vzgoje, izguba samospoštovanja zaradi videza ali svoje prikrajšanosti ter stigmatizacija.
- **Družbeni stresorji**: migracije (sprememba jezika, kulture, socialnih stikov, prekinitev odnosov), izgnanstvo, diskriminacija.
- **Nestalna vzgoja staršev**, pri katerih niha razpoloženje glede na njihovo razpoloženje, niso konsistentni pri vzgoji, saj lahko v nekem momentu določeno dejanje kaznujejo, v drugem pa ni več opaženo niti pomembno. V svoji vlogi so negotovi.
- **Socialno izolirana družina**, ki živi v težkih socialnih in bivanjskih razmerah, ki so v nenehnem konfliktu z okolico. V takem okolju pa otrok težko dobi spodbude za osebni razvoj in težje se vključuje v družbo. To so pogosto družine z drugačnim kulturnim ozadjem in vrednostnim sistemom.

M. Tomori (2000, str. 101) navaja tudi, da so neustrezni liki staršev značilni za odraščanje mladoletnih prestopnikov.

V skupini neustreznih očetov so:

- Čustveno nedostopen ali odsoten oče, ki svojemu otroku ne daje potrebnih razvojnih spodbud. Otrok je brez pravih identifikacijskih vzorov.
- Agresivni, kaznujoči in trdi oče, zaradi katerega otroci ne morejo zgraditi zaupanja vase. Svoje notranje ravnotežje rešujejo z upori, kljubovanji in se poistovetijo z očetovo nasilno naravo, kjer je to mogoče in kjer si upajo.
- Neobvladan, alkoholiziran in impulziven oče, ki ne spodbuja k stabilnosti, vztrajnosti, in strpnosti, ampak zbuja negotovost in bojzani. Otrok nima ustreznih modelov za spoprijemanje s težavami.
- Oče, ki ni vključen v širše socialno okolje in ne daje družini pravih spodbud, vzorov in smernic.

V skupini neustreznih mam pa so:

- Nemočna, resignirana, pasivna in depresivna mati, ki v družini ne spodbuja volje, vedrine in pozitivnega odnosa do življenja. Sinu se je težje osamosvojiti, mati pa se mu smili ali pa je do nje nasilen, medtem ko se hči boji, da bi bila podobna materi in se do nje vede sovražno in manipulativno.

- Hiperprotektivna, brezpogojno in nesmiselno zaščitniška mati, ki pri otroku spodbuja razvoj narcizma, do okolja ima nerealna pričakovanja in misli, da mu je cel svet nekaj dolžan, njegova empatija ni najbolj razvita in težko se prilagaja.
- Dominantna, oblastna in lastniška mati, ki v otroku spodbuja občutke nepomembnosti in mu ne dopušča, da bi razvil trden ego za premagovanje vsakdanjih ovir in preizkušenj. Otrok tako razvije vedenjske vzorce, ki so neustrezni, neučinkoviti in tudi delinkventni.

M. Ule (2000a) je navedla zvezo med družinsko podporo in socialno ranljivostjo ter prišla do ugotovitve, da so na eni strani najbolj ranljivi mladi, ki so v domovih in institucijah, torej mladi, ki ne živijo z družino. Po drugi strani pa so ranljivi tudi tisti, ki živijo s svojimi družinami, ampak se v tem ambientu ne počutijo dobro, saj v starših ne najdejo nobene opore. Slabi odnosi med starši in otroci povzročijo tudi to, da se otrokova navezanost do staršev zmanjšuje, v sebi gojijo negativna čustva, ki vodijo do želj po maščevanju, prav tako kažejo, da so prezir, nasilje in sovraštvo nekaj povsem normalnega (Ule/Rener, 1998 v Krajncan, 2006).

Slabi odnosi med otroki in starši ter slabo ravnanje z njimi odpirajo vsaj troje vrat v prestopništvo, in sicer:

- Zmanjšujejo navezanost otrok na starše. Posamezniki brez tesnih socialnih vezi s starši bistveno manj tvegajo s prestopništvom kot tisti, ki imajo z njimi dobre odnose, saj se ne bojijo njihovega obsojanja.
- Implicitno sporočajo, da je normalno, celo sprejemljivo odkrito izražati sovražnost ali prezir do drugih in ignorirati njihove želje in interese.
- Povzročajo močna negativna čustva: frustracijo, jezo in sovraštvo, ki vodijo v željo po maščevanju v obliki nasilništva, tatvin ali vandalizma (Brezina, 1998 v Tivadar, 2000 str.161).

3.3 ŠOLA

Šola je institucija, ki za mlade predstavlja pomemben prostor, saj preko nje prvič stopijo v stik z avtoriteto, prav tako pa ima velik vpliv na nadaljnjo socializacijo. M. Ule (2000a, str. 18) pravi, da »kljub spremembam v strukturi in poteku mladosti v zadnjih desetletjih je mladost še

vedno predvsem obdobje šolanja in vsi centralni problemi in pritiski mladosti izhajajo iz te dejavnosti«.

Šola je prevzela vzgojno in nadzorno funkcijo nad odraščajočimi posamezniki in velik del nadzora se je iz družine preselil v šolo na pedagoški odnos. Šola je bolj oblikovana po merilih srednjega razreda (temu razredu je omogočeno socialno napredovanje) in manj po standardih šolarjev, ki prihajajo iz nižjega socialnega razreda. Posledično se želijo učenci umakniti in pobegniti pred šolo (Ule, 1996, v Krajnčan, 2006).

V zadnjem desetletju so mladi pod velikim pritiskom, da si pridobijo čim višjo izobrazbo, visoko kulturno pozicijo z različnimi spričevali in nazivi, ki jim omogoči privilegije v družbi in kariero v prihodnosti. Finančno breme za izobraževanje otroka pa v veliki meri pade na družino. Na starše se vrši pritisk, da otroke začnejo izobraževati zgodaj, že v predšolskem obdobju. Šolske institucije posežejo v obdobje otroštva že zelo zgodaj, kar prinese negativne posledice v njihovo življenje predvsem zaradi preobremenjenosti in stresov zaradi občutkov neuspešnosti. Družine svojo uspešnost merijo v uspehu svojih otrok in mladostnikov v šoli in v njihovih zunajšolskih dejavnostih (Ule, 2000a). S tem ko družina vrši pritisk na otroka, postanejo tudi do sebe bolj zahtevni, saj želijo ugoditi staršem, da bi bili ponosni na njih.

Šola je strukturirana na način, da v učencih spodbuja tekmovalnost ter dober uspeh in kot taka že avtomatsko deli učence na dobre in slabe glede na njihov rezultat. Tisti šolarji, ki niso najbolj uspešni, doživljajo stiske, frustracije in se doživljajo negativno. Kraševc-Ravnik (1999, v Krajnčan, 2006) pravi, da je od uspeha odvisno, kakšno samopodobo in samozaupanje bodo imeli. Prav tako je za razvoj pomembno, da se bodo otroci v šoli počutili sprejete, da bodo spletili emocionalne vezi in da bodo čutili pripadnost.

»Ljudje smo med seboj povezani in vplivamo drug na drugega s svojim počutjem in razpoloženjem. Zato je vsak, ki dela ali živi v šolskem okolju, pomemben, saj prispeva k ozračju v šoli« (Jeriček, 2007 str. 25). Za dobro počutje v šoli so pomembni tudi dobri odnosi in pozitivna klima tako med vrstniki kot med zaposlenimi v šoli. Če je učenec pod stresom, to ne vpliva samo na njega, ampak tudi na njegove sošolce, učitelje in celotno vzdušje v šoli. Isto velja tudi za zaposlene pod stresom (Jeriček, 2007).

Tisti otroci/mladostniki, ki se šoli prilagodijo dobro, sledijo šolskim normam in upoštevajo navodila učiteljev, so bolj uspešni. Učitelji od takih učencev pričakujejo vedno več, saj so delovni in sposobni doseganja dobrih rezultatov. Učenci, ki se težje prilagodijo šolskim

normam, ne poslušajo avtoritete, se počutijo omejene in se ne podredijo šolskemu urniku, so manj uspešni, kar se pozna tudi na njihovem vedenju, ki je izstopajoče (Tivadar, 2000). V teh ocenah se v ozadju ne skriva samo ocena njihovega znanja, ampak se v njih skrivajo tudi dejavniki, kot so upoštevanje šolskih pravil in usklajenost z učiteljevimi vrednotami o znanju in primernem vedenju (Leiter in Brown, 1985, v Tivadar, 2000). Iz tega lahko sklepamo, da se med otroki v šoli delajo razlike in da tisto, kar učitelj od otroka pričakuje, tudi dobi. Če bo do njega vzpodbuden, ga opolnomočil in iskal močne točke, bo tudi učenec sam imel več volje in drugačen pristop do izobraževanja. Učenci namreč čutijo, kadar so obravnavani neenakovredno in to jih potem samo še bolj spodbudi k odklonskemu vedenju.

V današnjem času so otroci izpostavljeni pritisku in mišljenju, da je potrebno poseči po čim bolj kakovostni izobrazbi zaradi boljše prihodnosti. Izobrazba je ključ do boljše zaposlitve, s tem se spletejo nove socialne mreže, razvije se občutek pripadnosti in sprejetosti in ni izpostavljeni nevarnostim iz okolja in stresu, kot so tisti posamezniki, ki imajo nizko izobrazbo. Osebe z nizko stopnjo izobrazbe (tiste, ki končajo samo osnovno šolo) so bolj izpostavljene, imajo manjšo možnost izbire, družba pa jih bolj stigmatizira in označi za problematične in disocialne. M. Ule (2000b) pravi, da je v obdobju mladostništva za boljši položaj v družbi potrebno vlagati v izobrazbo in si pridobiti čim več kulturnega kapitala. Ta miselnost se razširja na vse sloje in generacije.

Šola s tako strukturo, ki deli učence na uspešne in neuspešne, potencira prestopniško vedenje, prav tako pa se kažejo znaki pomanjkljive socializacije pri mladostnikih (Tomori, 2000). Če vzamem v poštev vse napisano in tudi vse doživeto, sem mnenja, da šola kot institucija potencira družbene razlike in otrokom iz nižjih slojev je dosti težje tekom izobraževanja, saj jim tudi drugi sovrstniki ne prizanašajo, jih stigmatizirajo zaradi porekla, kar jim še bolj otežuje najti neko pripadnost v razredu ter veselje do učenja in druženja. Zaradi njihovega položaja se potem raje umaknejo vase ali pa odreagirajo z agresivnim vedenjem, da se obranijo. Tudi M. Ule (2000b) trdi, da je šola tako ali tako samozadostna in da samo reproducira že obstoječe družbene razlike. Razlike v državno priznani izobrazbi pa so neposreden odraz različnih možnosti izobraževanja, ki so odvisne od narodnosti, rase in spola. Vendar ni samo šola tista, ki vrši pritisk na otroke in mladostnike, ampak to počnejo tudi starši s tem, da na njih projecirajo svoje neuresničene ambicije. Otroci in mladostniki imajo tako občutek, da morajo zadovoljiti potrebe staršev, v sebi pa nosijo strah pred posledicami, če teh ciljev ne bodo mogli uresničiti. Otroci pripisujejo svoj neuspeh lastni nekompetentnosti

in zato je toliko bolj pomembno, da so družinski odnosi urejeni, da starši otrokom dajo zagona in pomagajo povrniti njihovo samozaupanje. V nasprotnem primeru pa otroci čedalje manj zaupajo v starše, sebe in okolico, kar se odraža v njihovem učnem uspehu kot tudi preživljanju prostega časa (prav tam).

Žižakova (1992, v Krajncan, 2006) pravi, da je raziskava šolske dokumentacije pokazala statistično pomembno razliko med skupino otrok, ki so bili nameščeni v zavod in ostalimi vrstniki, ki niso nameščeni. V dokumentaciji je videno, da je veliko otrok iz tretjega razreda že bilo nameščenih v vzgojni zavod in so bili označeni za problematične in vedenjsko težavne.

Eden izmed ciljev zavoda je, da otroci in mladostniki uspešno zaključijo šolanje in se usposobijo za določen poklic. Vendar se tu pojavlja več dilem, saj nekateri zavodi vztrajajo pri tem, da otroci in mladostniki dokončajo šolo ali pa se usposobijo za določen poklic, dokler so v zavodu, ker naj bi jim to predstavljalo enkratno priložnost, hkrati pa je to velik dosežek za gojenca in zavod. Vendar se po drugi strani to ne sklada s sodobnim trendom intenzivnega in čim krajšega bivanja otrok in mladostnikov v zavodu (Škoflek, 1991).

Dekleva (1982) pravi, da v šoli obstajata dve vrsti stigmatizacije, ki se nanašata na posameznikovo vedenje in učni uspeh. In vsako problematično vedenje v otrokovem in mladostnikovem socialnem okolju sproži negativne reakcije. Nekateri otroci so že problematični z vstopom v šolo, drugi pa postanejo problematični v času šolanja. Taki otroci so s strani učiteljev in vrstnikov sprejeti negativno, kar še bolj vpliva na njihovo negativno vedenje.

Vahid in Harwood (1998, v Kobolt, 2011) sta izvedla raziskavo o učencih s čustvenimi in z vedenjskimi težavami, ki so bili vključeni v redne šole. Oblike vedenja, ki so bile prisotne, so:

- odsotnost, raztresenost, brezdolje, nasprotovanje, iskanje pozornosti, ustrahovanje, tiranstvo;
- kaotičnost, otročjost, nerodnost, defenzivnost, trma, strah pred testi, čezmerna kritičnost;
- problemi s pisanjem, hiperaktivnost, hipohondrija, nezrelost, anksioznost, zbijanje šal, problemi s spominom, nerazpoloženost, nervoza, obsesivno vedenje;
- pogosti izpadi, posttraumatični izbruhi, nenehno postavljanje vprašanj, socialni umik, nesramno vedenje, problemi z branjem, samopoškodovanje, poškodbe senzoričnih

Pavlovič, M. (2014). Vzgojni zavod skozi oči otrok in mladostnikov. Diplomsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

čutil, neprimerno seksualno vedenje, kratka koncentracija, počasni odzivi, govorne težave;

- težave s črkovanjem, jecljanje, nenehno pripovedovanje laži in čezmerna utrujenost (prav tam, str. 166).

Ministrstvo za šolstvo in šport (2000) je podalo naslednje pojavne oblike motenj vedenja in osebnosti v šoli:

Oblike motečega vedenja v zvezi s poukom so:

- klepetanje med poukom, ne sledi učiteljevi razlagi, igranje med poukom;
- neredno izpolnjevanje šolskih obveznosti (domače naloge, učenje);
- površnost, "pozabljanje", "zgubljanje";
- zamujanje in izostajanje od pouka itd.

Možni vzroki: Nezanimivo podajanje učne snovi, nerazumljiva razlaga učne snovi, dolgčas, nerazumevanje predelane učne snovi, pomanjkanje učnih navad, učenec nima ustreznega vzgojnega nadzora in vodenja v družini, domači problemi; motnje pozornosti in koncentracije ipd.

Oblike motečega vedenja v odnosih do sošolcev in učiteljev so lahko:

- klovnovsko, pavlihasto vedenje;
- prepiranje, zafrkavanje, žalitve, ustrahovanje;
- zvrčanje krivde na druge;
- nastopaštvo, hvalisanje;
- agresivno odzivanje, vedenje (ali užaljeno umikanje);
- razne nadomestne zadovoljitve, kot so kajenje, uživanje alkohola, eksperimentiranje z drogo ipd.

Možni vzroki: Čustvene motnje v smeri nevrotičnih pojavov (manjvrednostni občutki, vzbujanje pozornosti, nezadovoljstvo s samim seboj, občutki izločenosti iz razrednega kolektiva ...).

Oblike motečega vedenja v odnosu do lastne (ne)uspešnosti:

- trajno izmikanje šolskim dolžnostim;

Pavlovič, M. (2014). Vzgojni zavod skozi oči otrok in mladostnikov. Diplomsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- odkrito odklanjanje učenja, učiteljev, šole;
- splošna nezainteresiranost, apatičnost;
- neopravičeno izostajanje od pouka;
- delna ali splošna učna neuspešnost.

Možni vzroki: Čustvene motnje na področju učne, šolske motiviranosti; zaradi prepogostih neuspehov, trajne neuspešnosti je učenje zgubilo za učenca vrednostni pomen (mu ne pomeni nič).

Disocialne motnje, disocialno vedenje:

- pogosto povzročanje škode (uničevalnost);
- tatvine sošolcem, učiteljem, staršem, v trgovinah;
- agresivno vedenje, dejanja, kot so napadi, pretepi, fizični obračuni brez neposrednih spodbud;
- razne oblike trpinčenja;
- druženje z disocialnimi nameni;
- delinkventno vedenje, kot so razni prekrški, kazniva dejanja.

Možni vzroki: Čustvene motnje v smeri disocialnega vedenja (brez občutkov krivde, za lastno zadovoljstvo, olajšanje itd.), posledice spolnih in drugih zlorab otrok, posledice trpinčenja (prav tam).

Zdravje in dobro počutje učencev je odvisno tudi od šolskega uspeha in doživljanja obremenitev.

Spodbujanje zdravja ima v šolskem prostoru naslednje cilje:

- spodbujanje samoučinkovitosti;
- prevzemanje odgovornosti zase in za okolje;
- ozaveščanje o vrednotah in načinih vedenja tako do sebe kot do drugih;
- posredovanje znanja in sposobnosti za razvoj zdravega načina življenja;
- razvoj občutka samovrednosti;
- posredovanje strategij usposobljenja, s katerim bodo učenci dobili občutek večjega nadzora nad lastnim učenjem in svojim življenjem (Zorc Maver, 2010 str. 28).

3.4 OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI

Posameznikovo osebnost definirata njegov temperament in konstitucija, ki se nanašajo na njihovo impulzivnost, kakšen prag vzburjenja imajo, ali so ekstravertirani ali intravertirani. Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami so bolj impulzivni (na določene situacije odreagirajo, ne da bi prej premislili), imajo visok prag za vzburjenje (takšna skupina otrok potrebuje veliko intenzivnega dogajanja), so ekstravertirani (naravnani so bolj na zunanje dogajanje). Vse te lastnosti vplivajo na njihov vsakdan, na vključevanje in odnos do okolja, na šolanje, samopodobo, njihova zanimanja. Vendar se je potrebno zavedati, da so čustvene in vedenjske motnje lahko tudi posledica poškodb osrednjega živčnega sistema (Krajncan, 2006).

Veliko mladoletnih prestopnikov se doživlja negativno. Imajo nizko raven samospoštovanja in samopodobe, kar se kaže v njihovem vedenju, ko začnejo delovati njihovi obrambni mehanizmi. Počutijo se močne in mislijo, da lahko obvladujejo sebe kot okolico, družiti se začnejo s skupino ljudi, ki imajo podobne lastnosti, saj se lahko z njimi identificirajo in imajo občutek, kot da nekam pripadajo. Značilno je tudi, da socialni niso zreli, saj imajo težave s sprejemanjem odgovornosti za njihovo vedenje in jim je lažje kriviti druge za svoje napake (Tomori, 2000).

Vedenje prestopnikov je torej povezano s čustvenimi motnjami, saj ne znajo obvladovati svojih čustev in notranje tesnobe ter se posledično zatečejo k uporabi psihoaktivnih substanc, ki jim začasno nudijo beg pred realnostjo in situacijo samo še poslabšajo. M. Tomori (2000) in Danilović (1986) pa sta ugotovila, da je samo prestopništvo bolj prisotno pri moškem delu populacije kot pri ženskem, kar je posledica kulturnih in vzgojnih sporočil. B. Tivadar (2000) je naredila raziskavo o prestopniškem vedenjem z osmošolci v osnovni šoli in je tudi potrdila, da je odklonsko vedenje bolj prisotno pri moškem delu populacije kot pri ženskem, vendar so razlike med spoloma ponavadi manjše kot v uradnih statistikah. Slovenski statistični podatki za mlade do 14. leta so pokazali, da je bilo leta 1996 kaznivega dejanja osumljenih 11 moških na eno žensko (Lobnikar, 1998 v Tivadar, 2000), medtem ko je v raziskavi B. Tivadar (2000) pokazalo razmerje 2:1. Raziskava je tudi pokazala, da vedenja, ki naj bi bila značilna za fante (to so npr. vandalizem, žaljenje učiteljev, popivanje, izsiljevanje vrstnikov, napadi ljudi na ulici, vlomi, kraje ...), počnejo tudi dekleta, vendar bolj poredko. Fantje so v povprečju bolj nasilni od deklet (prav tam).

3.5 VRSTNIKI

Vrstniki predstavljajo zelo pomembno družbeno skupino za mladostnike, saj vplivajo na nadaljnjo socializacijo. Mladostniki še nimajo najbolj izoblikovane identitete in jim je pomembno, da se počutijo sprejete, razumljene in pomembne. Krajncan (2006, str. 35) pravi, da »vrstniška kultura utrjuje socialne in kulturne povezave med mladimi in postaja institucija socialne regulacije, čeprav ne ponuja kontinuitete in stabilnosti ob prehodu iz mladosti, temveč relativizacijo vseh identitetnih tvorb. Pri mladih pa se oblikuje specifična vrstniška skupinska pripadnost, ki presega meje med družbenimi razredi in območji kulture, prav tako posega tudi v socializacijo.«

Mladoletni prestopniki se povežejo s tistimi družbenimi skupinami, ki imajo podobne obrambne mehanizme kot oni sami. V teh skupinah se počutijo močnejše, bolj se dokazujejo, predvsem pa želijo biti videni in slišani, njihovo vedenje pa se lahko pokaže v obliki kaznivih dejanj. Te skupine so lahko prehodne in so vezane na manjša prestopniška dejanja ali pa so trajnejše in se imenujejo mladoletniške tolpe (Krajncan, 2006).

H. Jeriček (2007) je tudi izpostavila pomen vrstnikov in vrstniških skupin, ki so v obdobju otroštva in odraščanja izrednega pomena. Vrstniki se med seboj primerjajo, drug na drugega pa prav tako vplivajo z mnenji. Vrstniška skupina je glavni socializator in pomembna referenčna skupina v procesu odraščanja. Vsaka skupina ima določena pravila, norme vedenja in stališča, po katerih se otroci in mladostniki ravnavajo. Kadar imajo otroci in mladostniki z vrstniškimi skupinami pozitivne izkušnje, dobijo občutek sprejetosti in pripadnosti, potem imajo pozitivno samopodobo in osnovo za subjektivno zadovoljstvo z življenjem. Po drugi strani pa imajo otroci in mladostniki lahko z vrstniki in vrstniškimi skupinami neugodne in negativne izkušnje. Določeni posamezniki se ne znajo vklopiti v družbo, težje navezujejo stike, imajo bore malo prijateljev ali pa ti prijateljski stiki niso pristni. Znotraj skupin so lahko deležni tudi ustrahovanja, zavračanja in norčevanja. Zastrahujoče je tudi, da je znotraj teh skupin prisotno tudi psihično in razne oblike fizičnega nasilja (pretepanje, mučenje, namerne poškodbe, brcanje ...). Te negativne izkušnje, ki jih je posameznik deležen, povzročajo tesnobne občutke, izogibajo se vrstnikom, zapirajo se v svoj svet in zavračajo socialne aktivnosti. »Kakovost vrstniških, zlasti prijateljskih odnosov v mladostništvu, predstavlja pomemben zdravstveni kazalnik« (Jeriček, 2007, str. 15).

Pavlovič, M. (2014). Vzgojni zavod skozi oči otrok in mladostnikov. Diplomsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Pomembno je, da čustvene in vedenjske motnje gledamo v širšem družbenem pomenu, ki zajemajo pravo, ekonomijo, kulturo, vero, socialno okolje in nismo ozkogledni, saj so te težave skupek različnih življenjskih situacij. Glavnega krivca za čustvene in vedenjske motnje pa Kanduč (2001, v Krajnčan, 2006) vidi v poznokapitalistični družbi, ki deluje hladno, preračunljivo in ponuja veliko količino negotovosti.

Dekleva (1983) pravi, da posameznikovo članstvo v določenih združbah pomeni beg pred problemi in tako poskušajo razrešiti svoje osebne težave, saj tudi sami ne izhajajo iz spodbudnega okolja. Take družbe imajo negativen odnos do norm in pravil ter so uporniški. Te združbe si ustvarijo svoje norme in vrednote, po katerih se ravnavajo.

4. ODDAJA OTROK IN MLADOSTNIKOV V VZGOJNI ZAVOD

Vzgojni zavodi sprejemajo otroke in mladostnike s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami prek odločb, ki ga izdaja center za socialno delo in sodišče.

Namestitev otrok in mladostnikov v vzgojni zavod ni nekaj radostnega, ampak je to za njih stresno obdobje, saj v zavod niso prišli prostovoljno. Z oddajo v vzgojni zavod se sporoča, da je otrok/mladostnik družbeno nezaželen in nesposoben. Namestitev v vzgojni zavod predstavlja zadnjo rešitev, kadar je ukrep neugodnih posledic za otroka neizbežen. Prej pa je seveda potrebno poskusiti storiti vse, da bi preprečili oddajo mladostnikov v zavod (Krajnčan, 2006).

Samardžija (1969, v Lampreht, 1995) pravi, da je pri izbiri vzgojnega ukrepa bistvenega pomena mladoletnikova potreba po vzgoji in prevzgoji ter zagotavljanje pogojev za njegov osebni razvoj. Zavedati se moramo, da mladostnika v zavod ne smemo oddati samo na podlagi njegovega prekrška in zaradi želje družbe, da bi se zaščitila pred njimi. Na prvem mestu mora biti potreba po njegovi vzgoji.

Glede na izkušnje pri delu z otroki in mladostniki v zavodih sem videla, da je tako pri starših kot pri otrocih ta izkušnja prebudila negativna čustva in odpor, saj se s tem staršem prizna, da niso bili dovolj kompetentni pri vzgoji lastnih otrok, otroci pa občutijo strah in tesnobo, saj ne vedo, kaj jih čaka v zavodu in mu je to okolje popolnoma neznano. Poleg vsega tega je širša okolica do ljudi, ki gredo skozi ta proces, obsojajoča, jih stigmatizira in misli, da si je otrok kazni zaslužil in da je družina upravičeno osramočena. Kot je že Krajnčan (2006) rekel, to

obdobje za celotno družino in otroka ni radostno, zato je pomembno, da zavodi omilijo sprejem v zavod tako družini kot njihovim otrokom in so do njih odprti za kakršnekoli informacije, najbolj pomembno pa je timsko sodelovanje za otrokovo dobrobit in zdrav osebnostni razvoj.

V Vzgojnem zavodu Planina se postopek sprejema začne z vlogo za sprejem otroka/mladostnika pristojnega centra za socialno delo. Strokovna skupina zavoda (ravnateljica, svetovalni delavki, medicinska sestra, učitelj, vzgojitelj) vlogo pregleda. Z dovoljenjem staršev zaprosijo za dodatna poročila strokovnih služb, ki so otroka/mladostnika obravnavale v preteklosti. Zaželeno je tudi predhodna diagnostična zdravstvena obravnava, zlasti pri otrocih in mladostnikih s psihiatrično motnjo. Za lažjo odločitev glede namestitve otroka/mladostnika v zavod na željo staršev oz. centrov za socialno delo omogočijo predhodni ogled Zavoda (Vzgojni zavod Planina, b.d.).

4.1 RAZLOGI ZA ODDAJO V VZGOJNI ZAVOD

Kateri so razlogi in kakšni otroci so primerni za oddajo v vzgojni zavod, je vprašanje, na katerega je težko odgovoriti, saj imajo strokovni delavci postavljene različne kriterije glede otrokovega nameščanja v vzgojne ustanove. Prav tako pa je vsak otrok individualno bitje, s svojo zgodbo in z ozadjem, na katerega vpliva več dejavnikov. Težko je določiti en ključni vzrok za njegovo namestitev, saj jih obstaja več. Strokovnjaki pa se za oddajo v vzgojni zavod odločijo takrat, ko smatrajo, da je izločitev otroka iz njegovega domačega okolja v njegovo korist. Bogataj in Vec (1994, str. 99) navajata naslednje razloge za oddajo otrok in mladostnikov v vzgojni zavod:

- neprimeren odnos v šoli do učencev in učiteljev;
- bralno-napisovalne težave;
- motnje v koncentraciji;
- vzgojno zanemarjanje in čustvena prikrajšanost;
- vzgojna nemoč staršev, rejnikov, posvojiteljev;
- izrazito dvotirna vzgoja;
- občasna ali stalna enureza ali enkopreza;
- epilepsija;
- pobegi od doma in pohajkovanje;

- druženje s problematičnimi vrstniki;
- kazniva dejanja;
- avtoagresivno vedenje s samopoškodbami, z grožnjami s samomorom in poskusi samomora;
- agresivnost do mlajših, vrstnikov in uničevanje predmetov.

Bogataj in Vec (1994) pravita, da je najpogostejši vzrok za namestitev otrok in mladostnikov v vzgojni zavod zavajajoče okolje (drugačne norme in drugačni regulativi vedenja v družini in med vrstniki), neugodna kombinacija bioloških danosti (epilepsija, motena koncentracija, nemirnost) in osebnostna struktura otroka (alkoholizem, vzgojno zanemarjanje, čustveno prikrajševanje). Posledice vseh teh dejavnikov pa se pokažejo v simptomatiki, zaradi katerih so otroci in mladostniki bili primorani iti v vzgojni zavod (pobegi od doma, neuspešnost v šoli, agresija, neprimeren odnos do vrstnikov in odraslih, kazniva dejanja ...).

Skalar (2000, str. 155) je podal naslednje razloge, na podlagi katerih se mladinski sodniki odločajo za vzgojne ukrepe oddaje mladoletnikov v vzgojni zavod:

- kadar je treba obravnavanega mladostnika začasno izključiti iz avtohtonega socialnega okolja, da ne bi s svojim delovanjem ogrožal vrstnikov, ali pa da ne bi bil sam ogrožen od posameznikov ali od skupin, ki so prispevale k njegovi delinkventni dejavnosti, včasih pa je potrebna izključitev iz okolja zato, da se onemogoči ali oslabi delinkventna skupina ali da se izključi njenega vodjo;
- kadar je družina mladostnika nesposobna opravljati varstveno in vzgojno funkcijo ali kadar je družina sama za mladostnika zavajajoča;
- kadar je mladostnik vedenjsko težaven in problematičen v tolikšni meri, da je namestitev v bolj varovano institucijo že zaradi tega neizbežna;
- kadar mladostnik nima dokončane osnovne šole in ni vključen v poklicno usposabljanje ter v avtohtonem okolju nima realnih možnosti, da bi dokončal osnovno šolo ali da bi se vključil v proces poklicnega usposabljanja;
- kadar je mladostnik storil takšno kaznivo dejanje (glede na vrsto in težo), da bi bilo neumestno, če bi se sodnik odločil za neinstitucionalni vzgojni ukrep, ne more pa glede na mladostnikovo kronološko starost izreči vzgojnega ukrepa oddaje v prevzgojni dom ali v mladoletniški zapor (v starosti od 14 do 16 let).

J. Rapuš Pavel in A. Kobolt (2008) pravita, da je že na splošno znano, da družine otrok in mladostnikov, ki so oddani v vzgojne ustanove, niso znali zadovoljiti njihovih razvojnih potreb. Starši otrokom ne predstavljajo stabilnosti, saj se v svoji vlogi ne znajdejo najbolje. So negotovi vase, preobremenjeni so z lastnimi čustvenimi, materialnimi, s partnerskimi in socialnimi težavami. Ti starši pa so pogosto tudi sami odraščali v nestabilnih družinah z neurejenimi razmerami, tako tudi sami niso imeli dobrega vzora, kar so potem prenesli naprej na svoje družine in ravnaajo s svojimi otroki, kot so bili sami tega vajeni prej.

Trede (1999, v Špruk, 2009) tudi navaja, da so razlogi za oddajo otrok in mladostnikov v vzgojni zavod več ali manj podobni. Vključujejo neustrezne in težke družinske razmere, nastale zaradi brezposelnosti enega ali obeh staršev, prejemanja socialne pomoči in bivanjskih težav. Dosti otrok in mladostnikov izhaja tudi iz etničnih manjšin z drugačno kulturo, enostarševskih ali dopolnjenih družin, prav tako so v družinah bili priča nasilju ali pa so starši odvisniki od alkohola in mamil.

4.2 POSTOPEK NAMESTITVE

4.2.1 Vloga sodišča

Za mladoletnike določata Kazenski zakonik (KZ) in zakon o kazenskem postopku (ZKP) poseben položaj, z namero ukrepanja proti njim (Pavlič, 1997 str. 41). Predstavila bom vlogo sodišča pri oddaji v vzgojni zavod iz Kazenskega zakonika (Uradni list RS, št 95/2004).

Kazenski zakonik v 72. členu določa, da:

1. mladoletniku, ki je bil ob storitvi kaznivega dejanja že star štirinajst let, pa še ni bil star šestnajst let (mlajši mladoletnik), se smejo izreči le vzgojni ukrepi.
2. Mladoletniku, ki je bil ob storitvi kaznivega dejanja že star šestnajst let, pa še ni bil star osemnajst let (starejši mladoletnik), se smejo izreči vzgojni ukrepi pod pogoji, določenimi v tem zakoniku.
3. Kazensko odgovornemu starejšemu mladoletniku se sme izjemoma izreči tudi denarna kazen ali mladoletniški zapor, ob teh kaznih pa kot stranski kazni tudi prepoved vožnje motornega vozila ali izgon tujca iz države.

4. Mladoletnim storilcem kaznivih dejanj se lahko izrečejo tudi varnostni ukrepi, razen prepovedi opravljanja poklica, če jim je izrečen vzgojni ukrep, denarna kazen ali mladoletniški zapor.

Med vzgojne ukrepe štejemo:

1. Ukor, navodila in prepovedi, nadzorstvo organa socialnega varstva, oddaja v vzgojni zavod, oddaja v prevzgojni zavod, oddaja v zavod za usposabljanje.
2. Ukor, navodila in prepovedi ali nadzorstvo organa socialnega varstva izreče sodišče mladoletniku, ki ga je potrebno opozoriti na nepravilnost njegovega ravnanja ter zagotoviti njegovo vzgojo, prevzgojo in pravilen razvoj v njegovem dotedanem okolju s pomočjo kratkih ali trajnejših ukrepov ob ustreznem strokovnem vodenju.
3. Ukor, navodila in prepovedi ali nadzorstvo organa socialnega varstva izreče sodišče mladoletniku, ki ga je potrebno opozoriti na nepravilnost njegovega ravnanja ter zagotoviti njegovo vzgojo, prevzgojo in pravilen razvoj v njegovem dotedanem okolju s pomočjo kratkih ali trajnejših ukrepov ob ustreznem strokovnem vodenju (74. Člen KZ).

Pri izbiri vzgojnega ukrepa upošteva sodišče mladoletnikovo starost in njegovo duševno razvitost, njegove psihične lastnosti, njegova nagnjenja, nagibe, iz katerih je dejanje storil, dotedanjo vzgojo, okolje in razmere, v katerih je živel, težo in naravo dejanja, ali mu je bil že prej izrečen vzgojni ukrep ali kazen, in vse druge okoliščine, ki vplivajo na to, da izreče sodišče tisti ukrep, s katerim bo najbolje dosežen namen vzgojnih ukrepov (75. Člen KZ).

Sodnik bo lažje izrekel ukrep, če mu bodo strokovnjaki, ki so sodelovali pri diagnozi otroka in mladostnika, podal realno sliko o njegovem okolju, osebnosti in razmerah, v katerih je živel, saj bo tako lažje sprejel ustrezen ukrep zanj in bo to v njegovem najboljšem interesu. V tem procesu je mnenje strokovnjakov izrednega pomena, zato je potrebno, da je njihova diagnoza celostna in utemeljena. M. Ule (2000a) pravi, da je izrednega pomena poznavanje dejavnikov, ki povzročajo odklonsko vedenje pri otrocih in mladostnikih, da se lahko nudi ustrezna pomoč posamezniku, ki mora upoštevati njegove osebnostne značilnosti, ki se pri določenem posamezniku povezujejo z njegovim prestopniškim vedenjem. V celovitem procesu obravnave jih poskušamo odpraviti ali pa jih na ustrezen način obrniti v prid mladostniku in njegovemu osebnostnemu razvoju.

Pavlovič, M. (2014). Vzgojni zavod skozi oči otrok in mladostnikov. Diplomsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Tudi J. Šolinc (1997) je v svojem prispevku povedala, da sodišče v fazi odločanja ali v pripravljalnem postopku angažira izvedenca psihiatrične stroke s posebno odredbo. Sodišče mora po 469. členu ZKP pri obravnavanju mladoletnika poleg dejstev, ki se nanašajo na kaznivo dejanje, upoštevati zlasti okoliščine, ki so potrebne za presojo njegove duševne razvitosti, preučiti okolje in razmere, v katerih živi, in druge okoliščine, vezane z njegovo osebnostjo. Mladoletnik se smatra kot nedozorela in nerazvita osebnost, na katerega vplivajo okoliščine v njegovi družbi (odsotnost staršev, neenotna vzgoja, bolezni ...) ter v okolju izven nje (narkomanija, potrošništvo, problem prostega časa, vpliv sovrstnikov ...), poleg vsega pa so še prisotni pojavi, ki so posledica bioloških in psiholoških sprememb v tem obdobju.

Sodišče izreče oddajo v vzgojni zavod mladoletniku, glede katerega je treba poskrbeti za njegovo vzgojo in prevzgojo pod stalnim vodstvom in nadzorstvom strokovnih vzgojiteljev. Mladoletnik ostane v vzgojnem zavodu najmanj šest mesecev in največ tri leta. Ko izreče sodišče ta ukrep, ne določi, koliko časa naj traja, temveč odloči o njegovem prenehanju pozneje. Vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod se lahko izvaja tudi v stanovanjskih skupinah, ki jih organizirajo vzgojni zavodi, ali z dnevnim bivanjem mladoletnikov v vzgojnem zavodu (79. člen KZ).

Wohinz (1997) opozarja, da se ob izvrševanju ukrepa pojavljajo tudi določene težave. V ospredje se postavlja vprašanje o primernosti in ustreznosti izreka vzgojnega ukrepa glede na možnost njegovega izvrševanja. »Že kar nekaj časa se lomijo kopja glede sprejemanja nekaterih mladoletnikov, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, le-ta pa se sprejemu upira, češ da ni usposobljen za delo s takim mladoletnikom« (prav tam, str. 61). Posledično vzgojni zavod mladoletnika ne vzame in lahko nezakonito ostane v priporu, dokler se situacije ne razrešijo ali pa ga sprejme prevzgojni zavod, kljub temu da to ni bil vzgojni ukrep, ki ga je mladoletnik dobil. Wohinz je izpostavil še težavo na področju sodelovanja med pristojnim upravnim organom, ki skrbi za vzgojne zavode, ministrstvom za šolstvo in šport ter ministrstvom za pravosodje, ki skrbi za prevzgojni zavod. Medsebojno sodelovanje je šibko.

4.2.2 Vloga centra za socialno delo

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v 121. členu določa, da (Uradni list RS, št. 69/2004):

- center za socialno delo sme sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebnostne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj.
- Center za socialno delo odloči o ustavitvi izvrševanja ukrepa iz prejšnjega odstavka takoj, ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil ukrep izrečen. Ukrep lahko traja največ tri leta.
- Na podlagi mnenja zavoda sme center za socialno delo izjemoma podaljšati ukrep iz prvega odstavka tega člena tudi preko roka iz prejšnjega odstavka. Tudi za tak ukrep veljajo omejitve iz prejšnjega odstavka.
- Otrok, ki dopolni osemnajst let, sme ostati v zavodu le v primeru, da v to privoli.

Center za socialno delo Šiška (b.d) postopek za namestitev otrok v vzgojne zavode vodi tako, da se s starši in z otrokom/mladostnikom pogovorijo o problemih, ki jih imajo, o dosedanjih načinih reševanja, o tem, kdo vse je bil vključen v pomoč. Skupaj preučijo vse razloge za oddajo v vzgojni zavod in pregledajo, ali za rešitev obstajajo druge možnosti. Starše in otroka/mladostnika seznanijo z obstoječimi vzgojnimi zavodi in z zahtevami za sprejem. Skupaj definirajo okoliščine in čas, v katerem se predvideva, da bo namestitev potrebna. Pogovorijo se tudi o vseh dilemah in bojznih, ki jih morebiti imajo starši ali otrok/mladostnik. Pri strokovni presoji, kakšna namestitev bi bila za otroka/mladostnika najprimernejša, upoštevajo tudi njegove želje. Tako starši kot otrok/mladostnik podajo izjavo glede namestitve. V izjavi na kratko opišejo svoj problem ter želje in pričakovanja v zvezi z namestitvijo.

Strokovna delavka CSD poizve o prostih mestih in pripravi socialno anamnezo, ki jo pošlje v izbran vzgojni zavod. Socialna anamneza pomaga strokovnim delavcem vzgojnega zavoda pri pripravi individualnega načrta dela. Vsebuje podatke o otroku/mladostniku (rojstni podatki, šolsko področje, interesi v prostem času), opis družine in odnosov v njej ter kratek opis problematike.

Da bi bil otrok/mladostnik in njegovi starši čim bolj seznanjeni, kam bo otrok/mladostnik nameščen, kje bo živel, kaj se bo z njim dogajalo, si gredo skupaj ogledat izbrani vzgojni zavod. Tam si ogledajo prostor, vzgojitelji pa jih seznanijo z načinom življenja in dela v zavodu, s pravili, pravicami in z dolžnostmi stanovalcev. Otrok/mladostnik predstavi svoj problem, pogovorijo se tudi o željah in pričakovanjih, o tem, kdaj bi bil možen sprejem in kaj vse potrebuje otrok/mladostnik ob sprejemu (dokumenti, garderoba). Prav tako pa se

pogovorijo tudi o trajanju, ciljnih in načrtih bivanja v zavodu ter o nalogah, obveznostih otroka/mladostnika, staršev, vzgojiteljev in strokovnega delavca CSD.

Na Centru za socialno delo se imenuje strokovna komisija, ki jo sestavljajo trije strokovni delavci Centra. Njena naloga je, da preuči ustreznost namestitve in o tem poda pisno mnenje.

Sledi ustna obravnava na CSD, ki jo vodi tamkajšnja pravnica. Poleg otroka/mladostnika (njegova prisotnost ni obvezna, je pa zaželjena, saj je potrebno upoštevati želje otroka/mladostnika) in njegovih staršev, so prisotni še zapisnikar, strokovni delavec, ki otroka/mladostnika obravnava in predstavnik strokovne komisije. Starši in otrok/mladostnik povedo svoje mnenje o namestitvi, predstavnik strokovne komisije prebere mnenje strokovne komisije. O ustni obravnavi se piše zapisnik, ki ga vsi na koncu podpišejo. CSD izda odločbo o namestitvi.

Otroka/mladostnika v vzgojni zavod na dogovorjeni dan namestijo starši sami ali pa skupaj s strokovnim delavcem. Strokovni delavec CSD spremlja otrokovo/mladostnikovo bivanje v vzgojnem zavodu, udeležuje se timskih sestankov in sodeluje s starši. Starši oz. pomembni drugi (skrbnik, rejniki, sorodniki) imajo ves čas otrokove namestitve pomembno vlogo. Po njihovih izkušnjah so vsi skupaj uspešnejši, kadar starši oz. pomembni drugi odrasli stojijo otroku ob strani in so pripravljeni sodelovati. Navadno otrok preživlja vikende in počitnice doma, pomembno je, da imajo starši redne stike z vzgojitelji in s strokovnim delavcem CSD ter da zavzamejo aktiven pristop pri reševanju težav.

Otrok oz. mladoletnik lahko ostane v vzgojnem zavodu od nekaj mesecev do najdalj treh let. Če v tem času dopolni 18 let, lahko v stanovanjski skupini/vzgojnem zavodu ostane le v primeru, da se s tem strinja. Postopek odpusta iz vzgojnega zavoda poteka podobno kot postopek namestitve (izjava otroka/mladostnika in njegovih staršev, mnenje stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda, mnenje strokovne komisije CSD, ustna obravnava in na koncu odločba o odpustu iz stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda) (prav tam).

Dekleva (1989) pravi, da delavci na centrih za socialno delo za oddajo otrok v vzgojni zavod navajajo razloge, kot so:

- odklonsko vedenje, ki kaže na vzgojno zanemarjenost;
- kazniva dejanja;
- ogroženost otroka in njegovo željo po odhodu v zavod.

Šolska neuspešnost in odklonsko vedenje v šoli pa je navedeno zelo redko.

Govorijo pa tudi o razlogih, ki govorijo proti oddaji v vzgojni zavod in to so, da otrok noče v zavod, delavec sam odloči, da otrok vzgojnega zavoda ne bi sprejel in delavec domneva, da bi zavod na otroka slabo vplival (prav tam).

Brinc (1991) pravi, da sta za vzgojo otrok in mladostnikov v procesu odločanja glede oddaje v zavod najbolj odgovorna socialni delavec in sodnik in da je izredno ključno vprašanje, kdaj in za koliko časa naj bi se otroka in mladostnika oddalo v vzgojni zavod ter če je odziv na prestopniško vedenje otrok in mladostnikov lahko strožji kot na vedenje polnoletnih oseb.

5. VZGOJNI PROGRAM ZAVODOV

Vzgojni program je namenjen otrokom in mladostnikom s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami in vsebuje strokovno in znanstveno utemeljena izhodišča, smernice in metode za vzgojo in izobraževanje. Zdrav osebni razvoj otrok in mladostnikov je ogrožen v tolikšni meri, da s svojimi dejanji posledično ogrožajo tudi svojo okolico in zato so primorani iti v vzgojni zavod, da bodo deležni ustrezne vzgojne pomoči. Obiskujejo izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (Vzgojni program, 2004).

(Pre)vzgoja v vzgojnih zavodih je prvenstveno usmerjena v otroke in mladostnike in teži k odpravljanju razvojnih ovir ter razvoju njegovih potencialov (zdravo jedro osebnosti). V kolikšni meri bo (pre)vzgoja uspešna, ni odvisno samo od otrok in mladostnikov, ampak tudi od vzgojiteljev in zavodskega osebja ter njihovega znanja, izkušenj, iznajdljivosti, vztrajnosti in požrtvovalnosti (Škoflek, 1991). Metode in tehnike se morajo ujemati s prevzgojnimi vsebinami in cilji. Uspeh socialno-pedagoškega dela je odvisen od metod, ki jih uporabljamo, in če pri delu uporabimo neprimerno metodo, se lahko zgodi, da zavremo proces, ga prekinemo ali obrnemo v negativno smer. V zavodski (pre)vzgoji se uporabljajo naslednje metode in tehnike:

- evalvacijske (z njimi spremljamo razvoj otrok in mladostnikov);
- razbremenitvene (ustrezajo realizaciji nekaterih etapnih ciljev in razrešujejo bazični problem) ;
- socialno-terapevtske metode (omogočajo stvarno socialno učenje, vendar so v zavodskem okolju pravila vedenja dogovorjena);

- metode pedagoškega vodenja in svetovanja ter
- socialno učenje v naravnih situacijah (prav tam, str. 38).

V praksi pa so najpogostejše:

1. individualni pogovor;
2. svetovanje;
3. metode usmerjanja varovanca k pozitivnemu vedenju:
 - a) zahteva, ki poskuša doseči, da varovanec razume nujnost določenega vedenja glede na pravila v medsebojnih odnosih. Zahtevati pomeni istočasno tudi pojasniti pravila, njihov smisel in način izvajanja;
 - b) nasvet o obnašanju v določeni situaciji;
 - c) dogovor, ki vodi h globljemu razumevanju neke zahteve in k angažiranju samega varovanca;
 - d) primer.
4. metode spodbujanja, ki imajo nalogo pomagati varovancu, da vztraja in vzdrži, dokler ne doseže postavljenega cilja. Med te metode spada pohvala, nagrada, priznanje, posebni izhodi domov, v mesto, v kino, sodelovanje v kulturnih in športnih prireditvah, zaupanje posebnih nalog v zavodu, obljuba;
5. metode preprečevanja, ki imajo namen preprečiti negativno delovanje in vedenje varovanca. Sem spada tih in neopazen nadzor, opozorilo, kazen (opomin, ukor, prepoved) (Horvat, 2000a, str. 17).

5.1 CILJI VZGOJNEGA PROGRAMA

Namen zavodske vzgoje je, da se prekine otrokova/mladostnikova stagnacija in da se zagotovijo ustrezni pogoji za njegov normalni osebnostni razvoj in rast. Prav tako si v zavodu prizadevajo, da se uspešno vključijo v okolje izven zavoda, kar poskušajo doseči z naslednjimi cilji (Škoflek, 1991 str. 36):

- razrešiti gojenčev bazični razvojni problem (razvojne ovire, zavrtosti, motnje) ;
- odpraviti ali vsaj ublažiti posledice motenj (emocionalne, kognitivne, socialne deficite) ;
- izboljšati odnose s starši, z družino;
- razvijati sposobnosti, interese;

- izobraževati in/ali poklicno usposablјati itd.

Vzgojni program (2004) temelji na splošnih vzgojno-izobraževalnih ciljih, ki upoštevajo vzgojne primanjkljaje in vrzeli otrok in mladostnikov. Glavni cilj je, da se otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami uspešno vključijo nazaj v socialno okolje. Da bi ta cilj izpolnili, pa pri vzgojnem programu sledijo naslednjim ciljem:

5.1.1 Preventivno socialno-varstveni in zdravstveni cilji

Otroci in mladostniki so bili izpostavljeni številnim ogrožajočim dejavnikom (fizično in psihično nasilje, konflikti v družini, vzgojno in čustveno zanemarjanje ...), ki so v njegovem razvoju pustili negativne posledice (psihosomatske težave, depresija, anksioznost, apatičnost, šibko telesno in zdravstveno stanje ...). Zaradi tega se otroku/mladostniku poskušajo zagotoviti:

- ustrezne bivalne pogoje, ki omogočajo otrokovo oziroma mladostnikovo zasebnost;
- zdravo prehrano;
- oskrbo z osnovnimi življenjskimi, šolskimi in drugimi potrebščinami;
- pogoje za učenje in interesno udejstvovanje;
- ugodno psihosocialno klimo;
- v primeru somatskih bolezni ali obolenj ustrezno zdravljenje in zdravstveno nego (v sodelovanju s splošno medicinsko stroko);
- v primeru psihičnih ali psihiatričnih težav (duševnih motenj ali bolezni, odvisnosti ipd.) ustrezno psihoterapevtsko ali psihiatrično obravnavo (v sodelovanju s specializirano psihoterapevtsko oziroma psihiatrično stroko);
- za uresničevanje preventivnih ciljev sodelovanje vzgojne ustanove z družino oziroma s starši, s centri za socialno delo in z drugimi strokovnimi službami;
- da se preprečijo vplivi razvojno ogrožajočih, neugodnih dejavnikov na otrokov razvoj iz otrokovega matičnega okolja in v ustanovi, ki izvaja vzgojni program.

5.1.2 Učno-vzgojni cilji

Za otroke in mladostnike s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami je značilno, da nimajo najboljših delovnih navad in so učno manj uspešni, zato tudi ne marajo šole, saj jih še dodatno

stigmatizira. Učno-vzgojni cilji vzgojnega programa pomenijo zagotavljanje celovite vzgoje in šolske uspešnosti otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi motnjami in podpirajo oziroma so prilagojeni vzgojno-izobraževalnim ciljem osnovnega in poklicnega oziroma srednjega izobraževanja otrok in mladine, v določenih primerih pa so lahko tudi povsem identični. Razlike so pretežno v didaktično-metodičnem pogledu in nekaterih posebnih pogojih udejanjanja oziroma približevanja splošnim vzgojno-izobraževalnim ciljem.

Za uresničevanje učno-vzgojnih ciljev je potrebno:

- ustvariti ugodno psihosocialno klimo, ki omogoča zadovoljitev temeljnih otrokovih oz. mladostnikovih psiholoških potreb po varnosti in sprejetosti v vseh vsakdanjih učno-vzgojnih situacijah;
- učno-vzgojne vsebine in situacije približati otrokovim oziroma mladostnikovim psihofizičnim zmožnostim (pozitivno učenje);
- udejanjati otrokovo in mladostnikovo naravno potrebo do uspešnosti in napredovanja;
- da bi se lahko uspešno vključili v družbo, ga je potrebno učiti in vzgajati tako, da bo spoštljiv do drugih, za medsebojno sodelovanje, strpnost, upoštevanje in spoštovanje drugačnih itd.

5.1.3 Kompenzacijski cilji

Otroci in mladostniki s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami imajo številne razvojne zaostanke. Primanjkljaji so vidni na **kognitivnem**, **čustvenem** in **socialnem** razvoju, kar vpliva na njihovo funkcioniranje na različnih področjih njihovega življenja.

Za njihov **kognitivni razvoj** je značilna slabša splošna razgledanost, slabše šolsko znanje in neučinkovita uporaba miselnih sposobnosti, zato je kompenzacija primanjkljajev v kognitivnem razvoju temeljna naloga tako vzgoje kot izobraževanja.

Njihov **čustveni razvoj** je moten, saj ne znajo ustrezno izražati in doživljati temeljna in kompleksna čustva. Kompenzacija čustvenih posebnosti pomeni učenje adekvatnega čustvovanja na osnovi kognitivnih spretnosti – ustrezne ocene situacije in lastne vloge v situaciji ter učenje ustreznega izražanja čustev v dani situaciji.

Socialni razvoj je šibak, saj nimajo razvitih socialnih spretnosti in težje navezujejo stike z drugimi ljudmi in s socialnimi skupinami. Kompenzacija pomeni učenje splošnih pravil

vedenja v družbi, razumevanje in upoštevanje družbenih norm in vrednot, kar najučinkoviteje poteka v odnosu otrok-vzgojitelj in med vrstniki, pa tudi v dejavnostih, v katerih je otrokom oziroma mladostnikom omogočena avtonomija odločanja, druženja, osebnega izbora dejavnosti prostega časa ipd.

5.1.4 Osebnostno in socialno-integracijski cilji

Otroci s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami so bili deležni nedosledne vzgoje in so bili izpostavljeni številnim neugodnim in negativnim življenjskim izkušnjam, zaradi česar zna biti njihovo vedenje dokaj nepredvidljivo. Zaradi tega jih družba začne zavračati, kar kompenzirajo z druženjem sebi podobnim. Do konfliktnega odnosa med družbo in njimi pa pride, ko začnejo opuščati šolo, izvrševati prekrške, kazniva dejanja in podobna družbeno nesprejemljiva dejanja.

Osebnostni in socialno-integracijski cilji si prizadevajo za čustveno stabilizacijo, usposabljanje za socialno sožitje in postopno reintegracijo otroka/mladostnika v običajno socialno okolje. Te cilje se uresničuje, tako da jih:

- vključujemo v različne oblike psihosocialne pomoči;
- vključujemo v različne aktivnosti, v katerih lahko doživijo uspeh in osebno potrditev, bodisi v vzgojni ustanovi ali izven nje;
- jih vključujemo v različne interesne skupine, organizacije in društva oziroma v kulturno, rekreativno, izobraževalno in družabno življenje v vzgojni ustanovi in izven nje;
- povezujemo dejavnike vzgojne ustanove, družine in zunanjih strokovnih služb v korist otrokove oziroma mladostnikove celovite reintegracije.

5.2 POGOJI IN DEJAVNOSTI ZA URESNIČEVANJE VZGOJNEGA PROGRAMA

Za uresničevanje pogojev in dejavnosti vzgojnega programa mora ustanova uresničevati naslednje naloge (Vzgojni program, 2004):

5.2.1 Zagotavljanje pozitivne psihosocialne klime

Psihosocialna klima predstavlja medsebojne odnose znotraj zavoda in je odvisna od komunikacije, vrednot, pričakovanj, norm, medsebojnih pričakovanj in od vizije ustanove. Pozitivna psihosocialna klima pa se lahko ustvarja z vrednotami ustanove. Med te vrednote štejemo medsebojno pomoč in tovarištvo, toleranco, spoštovanje temeljnih pravic, kot je pravica po zasebnosti, z nudenjem možnosti za popraviljanje napak, z medsebojnim zaupanjem, z odprto komunikacijo o težavah in medsebojnih pričakovanjih, s pozitivnimi povratnimi sporočili na osebnost, s kritiko, usmerjeno na konkretno vedenje, z jasnostjo in s transparentnostjo pravil in sankcij itd.

5.2.2 Navajanje na kulturo bivanja

Ta naloga pomeni razvijanje in utrjevanje navad pospravljanja, urejanja in negovanja/čiščenja osebni in skupni prostorov, skrb za osebne potrebščine, posredovanje znanj in veščin za samooskrbo (pranje, urejanje osebne garderobe, šivanje, likanje, kuhanje), spodbujanje in razvijanje smisla za estetsko urejanje/urejenost in domačnost bivalnih prostorov.

5.2.3 Skrb za otrokov in mladostnikov celostni kognitivni razvoj

Skrb za kognitivni razvoj pomeni skrbeti za razvoj celovite osebnosti (umski, čustveni in socialni razvoj). Pogoji in dejavnosti ustanove za celostni kognitivni razvoj so:

- zagotavljanje optimalnih pogojev za učenje (primerni pogoji za učenje, oskrba s šolskimi potrebščinami, po potrebi se nudi dodatna učna pomoč, spodbujajo se učne, delovne in druge navade, ki so koristne za osebno uspešnost);
- navajanje otrok in mladostnikov, da si samoiniciativno širijo in poglobljajo splošno izobrazbo.

Vzgojitelji in druge osebe, ki delajo z otroki in mladostniki so odgovorni za njihov razvoj, morajo spremljati in vrednotiti njihov učni uspeh, sodelujejo z učitelji in jim nudijo učno pomoč, če je potrebno. Skladno s cilji bivanja v zavodu, ki jih opredeli strokovni tim v sodelovanju s starši in z otroki, mora ustanova v okviru zakonskih in drugih določil otroku omogočiti, da dokonča osnovno šolo oz. si pridobi poklic, poklicno izobrazbo.

5.2.4 Pogoji in dejavnosti moralno-etičnega, estetskega in splošno kulturnega pomena

Ustanova skrbi za razvijanje temeljnih humanističnih vrednot, kot so iskrenost, poštenost, pravičnost, samodisciplina, pozitiven odnos do učenja, dela in življenja, vedenje po veljavnih družbenih načelih, strpnost do drugih in drugačnih, do nasprotnega spola, pripadnikov drugih narodov, manjšin, religij in kultur, spoštovanje osebnega dostojanstva vsakega človeka itd.

Razvoj moralno-etičnega pomena ustanova uresničuje z načini, kot so pogovori, razpravljanje in vrednotenje dogodkov iz vsakdanjega življenja, medsebojnih odnosov znotraj vzgojne ustanove oz. v skupini, drugih skupinah, v šoli, na igriščih oz. učenje iz lastnega življenja, lastnih izkušenj in izven ustanove oz. v neposredni in širši okolici vzgojne ustanove, ki so jim priča ali jih doživijo otroci in mladostniki osebno ali pa se z njimi seznanijo s pomočjo javnih medijev, drugih pisanih in elektronskih medijev. Po načelu odprtosti vzgojne ustanove navzven se otroci in mladostniki družijo, sodelujejo in soustvarjajo z vrstniki iz okolja ali z vrstniki drugih okolij, narodnosti in kultur, doma in v tujini.

Za razvoj estetskih in kulturnih vrednot pa vzgojna ustanova aktivno kulturno udeležuje otroke (priprave proslav, kulturno-umetniških prireditve) in skupaj z njimi obiskujejo kulturne ustanove in prireditve (knjižnice, gledališča, koncerte, kulturno-umetniške razstave, naravne in druge znamenitosti).

5.2.5 Vzdrževanje otrokovih in mladostnikovih stikov izven vzgojne ustanove

Za vzdrževanje stikov vzgojna ustanova:

- vzdržuje in razvija odnose z družino (starši so vabljeni na razgovore v ustanovo, z njimi se prav tako posvetujejo o vzgoji njihovih otrok, obvešča jih o napredkih in učnih uspehih, vabijo jih na prireditve, praznovanja in timske obravnave v ustanovi);
- ohranja in razvija stike z družino z obiski na domu (z dogovori in nasveti staršem), prav tako jih na željo staršev in otrok obišče otrokov vzgojitelj za lažje razumevanje njihovih težav;
- s šolami, predstojniki učnih delavnic ali z delodajalci vzdržuje stike, da spremlja otrokovo uspešnost in da lahko strokovno pomaga učiteljem;
- prav tako vzdržuje stike z otrokovim matičnim centrom za socialno delo.

5.2.6 Dejavnosti, namenjene kompenzaciji otrokovih ali mladostnikovih razvojnih zaostankov ali vrzeli

Otrok ali mladostnik naj bi se v času bivanja v vzgojni ustanovi naučil in usvojil manjkajoča šolska in druga znanja, izpopolnil manjkajoče socialne izkušnje (na raven socialne zrelosti njegove kronološke starosti), z ustreznimi zdravstvenimi in drugimi ukrepi pa naj bi ustanova izboljšala šibak somatski status in ublažila ali odpravila funkcionalne težave.

Kompenzacijske dejavnosti na šolskem področju in področjih znanj, ki so pomembna za življenje, ustanova otroku zagotovi:

- individualizirano dopolnilno učno pomoč (dopolnitev manjkajočih znanj posameznih učnih predmetov po korakih ali v okviru šole in v tesnem sodelovanju z učitelji ali pa kot posebno, otroku prilagojeno učno pomoč v okviru vzgojne skupine, s pomočjo vzgojitelja, inštrukcij in pomoči uspešnejših sošolcev).
- za nadomestitev drugega, splošnega manjkajočega znanja, kot je slaba splošna informiranost, slaba razgledanost, pomanjkanje določenih navad, ustanova nudi otroku/mladostniku vsebinsko bogato življenje v ustanovi in izven nje (otroku dostopni časopisi, revije, knjige, leksikoni znanja, knjižnica, v informativne oddaje usmerjeno gledanje televizije, poslušanje radia, tekmovanja v šolskem in drugem znanju, klubi, društva).
- učenje in pridobivanje socialnih izkušenj v vzgojni ustanovi (permanentno in načrtno sodelovanje z vrstniki in odraslimi) ali v obliki in organizaciji naravnega socialnega učenja izven ustanove (sprehodi, izleti, osebni obiski, nakupi, obiski javnih prireditev, druženja z vrstniki, odraslimi, potovanja, zimovanja, letovanja).
- za krepitev in nadomestitev manjkajočih čustvenih izkušenj ali posledic čustveno stresnega otroštva terapevtsko klimo v vzgojni ustanovi oz. v otrokovi vzgojni skupini, fizično in psihično varnost, strpnost do otrokovih šibkih točk, osebno naklonjenost, zavzetost zanj, upoštevanje in spoštovanje njegove osebnosti take, kakršna je.

5.2.7 Dejavnosti za otrokovo ali mladostnikovo osebnostno in socialno integracijo

Medtem ko je pri kompenzacijskih dejavnostih potrebno nadoknaditi zamujeno in nadomestiti manjkajoče v razvoju otrok ali mladostnikov, gre pri osebnostno integrativnih dejavnostih za spreminjanje njihovih nesprejemljivih osebnostnih značilnosti, odpravljanje občutkov osebne

neadekvatnosti, neustreznih navad in razvad v socialno uporabne in sprejemljive, življenjsko koristne in perspektivne. Spreminjanje poteka s pomočjo osebno integrativnega delovanja ustanove (socialno-pedagoških intervencij) in s pomočjo drugih aktivnosti, pri katerih otrok in mladostnik doživlja osebno sposobnost, uspešnost in potrditev (npr. osebni uspeh razbremenjuje občutek osebne manjvrednosti).

Odpravljanje in spreminjanje otrokovih in mladostnikovih občutkov osebne neadekvatnosti poteka skozi doživljanje osebnih uspehov na področjih, kjer se imajo za neadekvatne (odkrivanje lastnih sposobnosti, pozitivno dokazovanje samega sebe) (prav tam).

Vzgojni program Vzgojnega zavoda Planina pa poudarja, da bodo še posebej pozorni na prikrito nesprejemljivo vedenje, zlasti na vse pojavne oblike agresije. Posebna skrb bo namenjena šibkejšim in manj sposobnim otrokom in mladostnikom, ki se sami težje zoperstavijo agresivnim pritiskom sovrstnikov in se težje vključujejo v skupino. Tematsko usmerjene vzgojne dejavnosti bodo potekale v okviru vzgojnih skupin, šolskih razredov, domače skupnosti in v individualnih obravnavaх otrok in mladostnikov. S problematiko bodo seznanjali tudi starše preko individualnih razgovorov, timskih sestankov, govornih ur in roditeljskih sestankov in iskali skupne rešitve. Strokovni delavci zavoda bodo skrbeli, da se otroci in mladostniki ne bodo družili brez nadzora, da bi tako preprečili medsebojno nasilje in druge oblike neprimernega vedenja. Prav tako bodo izvajali aktivnosti, v katerih se bodo otroci in mladostniki sprostili, zadovoljili potrebo po gibanju, skupnem druženju in lepih doživetjih (Vzgojni načrt Vzgojnega zavoda Planina, 2011).

6. ZDRAVJE OTROK IN MLADOSTNIKOV

Otroci in mladostniki so v današnjem času izpostavljeni številnim pritiskom in obremenitvam. Na eni strani se zaradi bogastva in porasta realnih izkušenj revščine otrok, marginalnih skupin in mladostnikov odpirajo nova vprašanja o zdravstvenih, fizičnih in psihičnih razmerah ljudi. Po drugi strani pa se zastavlja vprašanje o ponovnem razmisleku glede vloge vzgoje in izobraževanja, ker narašča število kognitivnih, psihosomatskih, psihičnih, motivacijskih in socialno-emocionalnih motenj pri otrocih in mladostnikih (Zorc Maver, 2010).

Vedno več je otrok, ki obdobje otroštva zaradi izpostavljenosti vsakodnevnim obremenitvam kot prostora za razvoj ne poznajo več. Obdobje otroštva je vse bolj ogroženo. Že zelo zgodaj so izpostavljeni storilnostno usmerjenim pritiskom pri vzgoji in izobraževanju (izpostavljeni

so konkurenci za učni uspeh), prav tako pa starši svoj stres, ki ga doživljajo na poklicnem in osebnem področju, prenašajo na svoje otroke, kar še dodatno otežuje njihov razvojni proces. Zaradi vseh teh emocionalnih obremenitev nimajo priložnosti, da bi bili razigrani, nesamostojni in neodvisni. Vse bolj postajajo zaupniki staršev in partnerski nadomestek, kar ni v skladu z njihovo razvojno vlogo (Elkind, 1991, v Zorc Maver, 2010).

Bruendel in Hurrelman (1996, v Zorc Maver, 2010) pravita, da se na eni strani srečujemo z večjimi možnostmi osebnega razvoja in samostojnosti otrok, če jih primerjamo s prejšnjimi generacijami, na drugi strani pa se srečujejo z nastajanjem novih obremenitev. Te obremenitve pa povzročajo nova tveganja in negotovosti, ker presegajo otrokove obvladovalne sposobnosti. Vse to vodi k naraščanju deleža socialnih problemov, telesnih bolezni in psihičnih motenj kljub visokemu življenjskemu standardu.

Spremembe življenjskih načinov se kažejo na različne načine:

- Že zelo zgodaj so otroci izpostavljeni zahtevam na področju storilnosti za pripravo na lastno kariero, kar jim povzroča stres in negotovosti glede njihove prihodnosti (zaradi negotovosti na trgu dela).
- Izguba socialnih vezi se kaže v spremenjenih družinskih oblikah, kar pomeni, da odraslim omogočajo svobodne oblike partnerstva. Pri tem pa otroci nimajo možnosti za zadovoljevanje potreb po pripadnosti in skupnosti (počutijo se kot priveski v partnerskem odnosu in imajo občutke nemoči in negotovosti).
- Mediji lahko s svojim širjenjem informacij spodbujajo pasivne vedenjske vzorce.
- Otroci imajo vedno manj prostora za igro in prosti čas zaradi širjenja mest; življenjski in izkustveni prostor otrok tako postaja bivanjsko vedno bolj neustrezen.
- V družbi se kaže vedno večji razkorak med bogatimi in revnimi in odtujenosti med ljudmi različnih religij in kultur zaradi porasta kulturnih in socialnih napetosti. Vsakdo mora sam vzpostaviti merila z močnimi identitetnimi dejavnostmi, saj enotna etnična in religiozna merila vse bolj izginjajo (Bruendel in Hurrelmann, 1996, Zorc Maver, 2010).

M. Ule (2000a) izpostavi, da je pomemben tudi prosti čas mladih, saj ga lahko izkoristijo za lastno regeneracijo, kompenzacijo, sprostitvev, vzdrževanje socialnih stikov. Otrokom in mladostnikom pa se z vstopom v šolo začne čas deliti na delovni (čas za učenje in priprave na šolo) in prosti čas. Šolanje pa zaradi svoje zahtevnosti, storilnostnih in kompetitivnih

pritisikov ustvarja veliko breme pri otrocih in mladostnikih in zahteva vedno več njihove energije in prostega časa. »Prosti čas ne pomeni samo svobode pri izbira dejavnosti in odnosih, ampak pomeni tudi čas zmanjšane nadzora nad posameznikom in posameznico« (prav tam, str. 20) in ravno to področje, kjer naj bi mladi nadzirali prosti čas, naj bi bil izvor konfliktov med njimi in odraslimi.

Mislím, da je pomembno, da se mladostnike ne omejuje preveč pri preživljanju prostega časa, sploh če jih dejavnosti, ki si jih izberejo, izpopolnjujejo in duševno nahranijo, dokler te dejavnosti seveda ne vodijo v prestopniška dejanja. Prevelike omejitve niso obrodile nikoli nič dobrega, ravno nasprotno. Če nekomu nekaj prepoveš, se te zapovedi ne bo vedno držal, ampak bo dejavnosti izvajal na skrivaj ali pa jih kompenziral na kakšen drug način. Otroke in mladostnike je potrebno pustiti, da počnejo, kar jih veseli (dokler je to za njih dobro in zdravo), jih spodbujati in jim zaupati. Če jim želimo sami dirigirati, s čim naj se ukvarjajo, s tem dušimo njihovo rast, kar lahko vodi tudi do odklonskih dejanj.

Zdravje vsak pojmuje drugače, saj je povezano z različnimi koncepti in je težko najti neko univerzalno definicijo. S socialno-pedagoškega vidika je zdravje posameznika povezano z njegovim socialnim položajem, družbenim okoljem in s strategijami za obvladovanje dejavnikov tveganja. Potrebno je najti ravnovesje med individualno in družbeno odgovornostjo. Koliko bo nek posameznik zmožen uspešno obvladovati dejavnike tveganja, je odvisno predvsem od stopnje njegovih osebnih in socialnih virov, ki jih ima na razpolago v kritičnih situacijah, mehanizmov zaščite v socialnem okolju in kompetenc za delovanje. Na posameznikovo vrednotenje, zaznavanje in obvladovanje stresnih situacij je prav tako pomembno njegovo kulturno-ekonomsko, socialno in ekološko okolje, torej posameznikov življenjski položaj (Zorc Maver, 2010). Antonowsky (1996 v Kobolt, 2011) je ugotovil, da smo najbolj zdravi takrat, ko smo emocionalno, duševno in vedenjsko uravnoteženi, ko razvijemo občutek skladnosti s samim seboj, smo vpleteni v zadovoljujoče odnose z drugimi, prispevamo in sodelujemo s krogom ljudi, ki so vpleteni v naše življenje ter ko imamo občutek, da smo sprejeti in razumljeni, torej da smo umeščeni v socialno okolje. Za zdrav kognitivni razvoj in razumevanje sveta okoli sebe bi za posameznike situacije morale biti predvidljive in varne, da vedo, kaj jih čaka. Pomembno bi bilo tudi to, da naše pretekle izkušnje niso preveč neskladne s sedanjimi situacijami, da okolje obvladamo in mu znamo biti kos z izkušnjami, ki smo jih pridobili (Kobolt, 2011).

Socialna neenakost na področju poklica, izobraževanja in prihodkov vpliva na zdravstveni položaj posameznika. Vse večji je porast psihičnih težav (motnje pozornosti, motnje prehranjevanja, depresivne motnje, motnje govora in motorike ...). Socialni položaj posameznika, ki ga ima v otroštvu, vpliva tudi na socialno-ekonomski status v odrasli dobi. Zato je izrednega pomena, da je družba usmerjena k izboljšanju življenjskih razmer socialno šibkejših skupin, še posebej otroci in mladostniki so najpomembnejša ciljna skupina z vidika preventive in spodbujanja skrbi za zdravje (Zorc Maver, 2010).

Na zdravstveni razvoj otroka vplivata revščina in socialna ogroženost. Na nastanek revščine vplivajo družbene spremembe, ki prizadenejo nezaposlene odrasle in otroke v teh družinah. Najbolj so ogrožene enostarševske in socialno šibkejšše družine. Pri mladih obstaja tveganje, da se revščina potem lahko prenaša iz generacije v generacijo, kar je povezano s socialnim položajem z izobraževanjem in izobraževalnim uspehom (prav tam).

Raziskave, narejene v Nemčiji, so pokazale, da se psihične motnje pojavljajo pri otrocih in mladostnikih, ki odraščajo v socialno šibkih družinah z nizkim ekonomskim statusom, bolj pogosto kot pri tistih otrocih in mladostnikih, ki izhajajo iz družin s srednjim in z višjim socialno-ekonomskim statusom. S psihičnimi in vedenjskimi težavami (agresivno vedenje, emocionalne težave, težave z sovrstniki ...) naj bi se srečevalo 10 – 20 % otrok, ki so mlajši od 18 let (Inštitut Roberta Kocha, 2008, v Zorc Maver, 2010).

Kriteriji za ohranjanje duševnega zdravja po Mikuš Kos (1998, v Roškar, 2008, str. 7) pa so:

- sreča, dobro počutje, zadovoljstvo (področje notranjega psihičnega stanja);
- dobri in sodelujoči odnosi z ljudmi, dejavnosti na različnih področjih, uspešnost pri šolskem delu ali na drugih področjih (področje odnosov in delovanja);
- doseganje razvojnih mejnikov, sposobnost vgrajevanja ugodnih pa tudi neugodnih izkušenj v pozitivni osebni razvoj (področje razvoja).

Zdravje je rezultat ohranjanja in vzpostavljanja ravnotežja med telesnimi, psihičnimi in socialnimi sposobnostmi otroka za delovanje oz. je rezultat zadovoljive socializacije. Kadar je otrok/mladostnik dlje časa deležen negativnih impulzov iz okolice, je njegov zdrav razvoj bolj izpostavljen tveganju. Tveganje za zdravje predstavljajo slaba samopodoba, revščina, neurejeni družinski odnosi in prav tako, ko nimajo razvitih somatskih, socialnih in psihičnih prilagoditvenih sposobnosti. Bolezen otrok in mladostnikov je posledica psihičnih, telesnih in socialnih dejavnikov in znotraj teh treh sistemov ni ravnovesja med obremenitvami in

razbremenitvami. Čustvene in vedenjske motnje se pojavljajo, ker so otroci in mladostniki izpostavljeni stresu, napetosti in mnogim obremenitvam v industrijski družbi in se ne znajo soočiti z zahtevami, pred katere so postavljeni. Težave imajo na področju zaznavanja, reguliranja emocij in na določene dražljaje odreagirajo neustrezno. Nezaznavanje emocij pa lahko povzroči občutek praznine, kar lahko vodi do samopoškodb otrok/mladostnika, da najde pot do lastnih čustev. Če ne znajo zaznavati čustva drugih ljudi, si napačno interpretirajo emocionalna stanja (neko nevtralno situacijo mladostnik napačno presodi in lahko nanjo agresivno odreagira) (Zorc Maver, 2010).

Otroci in mladostniki imajo določena področja duševnega zdravja bolj izpostavljena in ranljiva. Roškar (2008) je izpostavila tri področja:

- **samopodoba**, ki vpliva na naše dožemanje, doživljanje in mišljenje o nas samih. Samopodoba (in samospoštovanje) je pri otrocih in mladostnikih izredno pomembna, saj pozitivna samopodoba predstavlja varovalni dejavnik duševnega zdravja, medtem ko slaba samopodoba predstavlja dejavnik tveganja za razvoj negativnega duševnega zdravja.
- Pomembno področje je tudi zmožnost **reševanja problemov**. Kadar je posameznik več in ima sposobnost, da rešuje svoje probleme, dobi občutek nadzora nad svojim življenjem in situacijo. S tem se krepi njegova pozitivna samopodoba in krepi duševno zdravje. Tisti posamezniki, ki nimajo razvitih veščin za reševanje problemov, poglabljajo občutke stiske in njihov duševni razvoj se razvija v negativno smer.
- Tretje področje pa je **stres oz. njegovo obvladovanje**.

7. POZITIVNI IN NEGATIVNI VIDIKI VZGOJNH ZAVODOV

V tem poglavju bom predstavila tako pozitivne kot negativne lastnosti, ki vključujejo sam zavod, bivanje otrok in mladostnikov v zavodu in sam postopek obravnave.

Stein in Munro (2008) pravita, da bo bivanje v zavodu pozitivna izkušnja za otroke in mladostnike, če bodo izpolnjeni pogoji, kot so varna in stabilna namestitev, okolje, v katerem se bodo izobraževali, mora biti podporno, svojo identiteto pa morajo graditi na občutku povezanosti in pripadnosti. Ti dejavniki kasneje tudi vplivajo na prehod v obdobje odraslosti in na to, ali se bodo uspešno vključili v družbo ali ne. Stein (2008) trdi, da je pri bivanju v zavodu pozitivno tudi to, da se otroci in mladostniki povežejo z vzgojitelji in z njimi lahko

prepletejo iskrene in globlje vezi, pri tistih, ki odnos temelji na stabilnosti in toplini. Pozitivno vzpostavljen odnos pa lahko pripomore tudi k uspešni izobrazbi, otroci in mladostniki postanejo samostojnejši in njihova identiteta se oblikuje v pozitivni smeri. Ali bo posameznik pozitivno oblikoval identiteto ali ne, pa je odvisno od kakovosti odnosa in koliko je posameznik navezan na vzgojitelja, od njegovega razumevanja družinskega ozadja, kako vidi samega sebe in priložnosti, na katere ima vpliv, da tvori in oblikuje svojo zgodbo, svojo biografijo, ter od tega, kako ga širša družba sprejema in kako se odziva nanj.

B. Kahan (1994) pravi, da so otroci in mladostniki ob prihodu v vzgojni zavod ranljivi in v nevarnosti, da bodo s strani ostalih mladostnikov, ki so v zavodu, izključeni. Ko izvedo, da bodo prišli v zavod, v sebi čutijo tesnobo, so anksiozni, saj se priključijo v njim povsem novo in neznano okolje, kjer so obkroženi s skupino ljudi, ki jih ne poznajo. Mladostniki, ki so v zavodu že dalj časa, se med seboj poznajo, zato posameznik, ki pride na novo, čuti v sebi strah, da tudi tam ne bo sprejet s strani vrstnikov in osebja. Če je ta strah upravičen in se posameznik počuti marginaliziranega, se njegovo vedenje lahko še poslabša in je nagnjen k samopoškodbam, prav tako ima lahko samomorilska nagnjenja. Mislim, da je izrednega pomena, da se osebje, ki je zaposleno v vzgojnih zavodih, potruzi za posameznikovo dobrobit, da bo to zanj okolje, kjer se bo počutil varnega in sprejetega, ne pa odrinjenega ter nerazumljenega. Potrebno je timsko sodelovati, poznati posameznikovo zgodbo in delati skupaj z njim. Dobro je, če si skupaj z mladostnikom zastavimo cilje in pot do njihove uresničitve. V delo z mladostniki je potrebno vložiti ogromno energije, časa in potrebno je biti potrpežljiv.

Bonhöffer (1986, v Krajncan, 2006, str. 15) pravi, da so pomanjkljivosti vzgojnega zavoda naslednje:

- zavod ostaja umetno aranžiran življenjski prostor;
- skupnost v zavodu ni določena s prostovoljno udeležbo;
- po odpustu otroci in mladostniki nimajo nobenih pravic niti obveznosti v odnosu do odraslih ali do vrstnikov v zavodu;
- zavod pomeni totalen poseg v življenje otrok in mladostnikov, ki se nenadoma znajdejo v novem okolju.

Negativna plat oddaje v vzgojni zavod lahko predstavlja že sama obravnava mladoletnika. M. Javornik (2001) zagovarja tezo, da cilj obravnave ne more biti vzgoja, ampak stranski učinek.

Namen kaznovanja pa mora biti pravičen odziv na kaznivo dejanje, za katerega mora mladostnik primerno odgovarjati. Postavlja tudi vprašanje, kakšen je lahko vzgojni učinek obravnave, če mladostnik smatra, da je kazen nezaslužena in ali je izrečen ukrep sploh lahko vzgojen. Če mladostnik stori kaznivo dejanje, še ne pomeni, da je primeren za oddajo v vzgojni zavod, ampak je potrebno poiskati druge alternative kaznovanja, ki bodo posameznika naučile sprejemanja odgovornosti za svoja dejanja in po možnosti tudi vplivala na njegovo nadaljnje vedenje in razmišljanje. Kazen naj bi imela vzgojno moč, s katero se posamezniku pokaže, da je prestopil mejo in mora posledično odgovarjati za svoja dejanja. »Pokazati mu je treba, da je odziv na njihovo prekoračitev nujen, da mora posameznik odgovarjati za svoje ravnanje in vedenje in nositi posledice svojih odločitev. V tem smislu naj bi bila kazenska sankcija, izrečena mladostniku, očitek, da se ni vedel tako, kot nalagajo veljavne pravne norme in (pravično) povračilo za storjeno dejanje« (Javornik, 2001 str. 161). Posamezne vzgojne ukrepe bi bilo potrebno opredeliti glede na težo kaznivih dejanj, vendar izrečeni ukrepi nimajo na vsakega enakega učinka. V kolikšni meri bo kazen učinkovita je odvisno od posameznikovega subjektivnega doživljanja le-te, okoliščin, v katerih je bila izrečena, in tudi od tistega, ki je to kazen izrekel (Javornik, 2001).

Brinc (1991) trdi, da vsakemu posamezniku ustreza določen tip tretmana, ki bo dal dobre rezultate. Vendar ne glede na tretman bodo določeni mladoletniki uspeli, določeni bodo pa povratniki. Tudi če bi zavod dosegel izredno velik uspeh z mladoletnikom, je vprašanje, kaj se bo z njim zgodilo, ko se vrne na prostost v primarno okolje in družbo, ki ga je obkrožala pred oddajo v zavod. Učinek tretmana bo odvisen od njegove zrelosti, okolja, v katerega se vrne, pričakovanj in samospoštovanja. Da bo zavodska vzgoja učinkovala, je pomembno dogajanje na intelektualnem in čustvenem področju ter odnos delavcev do njih.

Škoflek (1991) navaja tako pozitivne kot negativne strani vzgojnih zavodov. Negativne stvari vidi v tem, da so otroci in mladostniki, ki bivajo v njih, stigmatizirani, na njih deluje cela vrsta neobvladljivih in nekontroliranih pojavov, vzgojni zavodi predstavljajo umetne tvorbe, v njih ni možna normalna komunikacija, prav tako ne omogočajo zasebnosti, mladi pa so zaprti pred normalnim življenjem. Po drugi strani pa so se tekom let vzgojni zavodi spremenili in pozitivne stvari vidi v tem, da se je kapaciteta bivanja zmanjšala (do 48 gojencev), uvajajo regionalni princip, v prevzgojo vključujejo starše, povprečna doba bivanja v zavodu se je zmanjšala (1 leto in 5 mesecev) in z novimi gradnjami so izboljšali življenjske in delovne

pogoje tako otrok in mladostnikov kot osebja (funkcionalnost in domačnost stanovanjskih prostorov, majhne spalnice, zasebnost, intimnost).

Vzgojni zavod Planina (b.d) ima dobro razvito sodelovanje s starši. Dvakrat letno so povabljeni na roditeljski sestanek, kjer se otroci/mladostniki predstavijo s kratkim kulturnim programom. Starši se lahko pogovorijo z učitelji, vzgojitelji in s svetovalno službo. Za njih so organizirane tudi delavnice, v katerih lahko med seboj izmenjajo svoja mnenja in izkušnje. Starši sodelujejo pri pripravi in evalvaciji individualiziranega programa za njihovega otroka. Za svojega otroka se lahko zanimajo tudi preko telefona. V dogovoru s starši organizirajo tudi obiske na domu otroka, prav tako imajo možnost preživeti vikend v zavodu skupaj s svojim otrokom in strokovnim delavcem Zavoda, za katerega se skupno dogovorijo. Vzgojni zavod Planina kot svoja močna področja navaja:

- strokovni in obenem topel človeški odnos do vsakega posameznega otroka in mladostnika;
- aktivno in poglobljeno sodelovanje s starši otrok in mladostnikov, CSD, sodišči in z drugimi pomembnimi institucijami;
- obravnava otrok in mladostnikov s psihiatrično motnjo;
- neposredno terapevtsko delo;
- modelno socialno učenje;
- raznolike športne dejavnosti in tekmovanja;
- glasbeno ustvarjanje (hišni ansambel) in glasbena terapija;
- raznovrstne ustvarjalne aktivnosti;
- bivalne delavnice s starši;
- stalno strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje ter razvijanje lastne vizije strokovne obravnave in pomoči otrokom in mladostnikom.

Razvijajo strukturirane in na določeno osebnostno področje ciljne programe. Strokovni delavci se postopoma specializirajo za aktualne vrste/oblike težav, kot so odvisnosti, predpsihotična stanja, spolne zlorabe, hude psihiatrične motnje in podobno (prav tam).

Kot pokazatelje uspešnega in učinkovitega bivanja v vzgojnem zavodu E. Švarc (2011) navaja pridobitev poklica, izobrazbe ter pošteno preživljanje, mladostniki ne izvršujejo kaznivih

dejanj, niso zasvojeni s psihoaktivnimi snovmi, živijo v eni od oblik družinske skupnosti ter pridobijo sposobnosti za samostojno življenje.

Skalar (2000) meni, da je vloga vzgojnih zavodov pri preprečevanju prestopništva mladih majhna. Podal je primer iz leta 1997, kjer je policija zabeležila 37.173 kaznivih dejanj. Tistega leta je bilo skupaj preiskanih 23.960 (64,4 %) kaznivih dejanj. Odkritim storilcem kaznivih dejanj je sodišče tega leta izreklo sankcije v 5.592 primerih (23,34 % storilcev). Od tega pa so sodišča izrekla 2,57 % vzgojnih ukrepov ali kazni. V vzgojne zavode in v prevzgojni dom so leta 1997 napotili 36 mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. V letu 2000 je bila izvedena tudi raziskava o zmogljivosti in zasedenosti zavodov, ki je pokazala, da kapacitete v nobenem zavodu niso zapolnjene (prav tam). V naslednji tabeli bom predstavila statistične podatke Statističnega urada Republike Slovenije od leta 2007 do 2012, iz katerih bo razvidno, da zavodski ukrep, torej oddaja v vzgojne zavode in prevzgojni zavod, predstavlja majhen odstotek.

Tabela 2: Delež mladoletnikov z zavodskim ukrepom

Leto	Število obravnavanih mladoletnikov na sodišču	Število obsojenih mladoletnih oseb, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep ali kazen	Število mladoletnih oseb, ki jim je bil izrečen zavodski ukrep
2007	1872	459 (24,52 %)	29 (6,3 %)
2008	812	489 (60,22 %)	48 (9,82 %)
2009	737	418 (56,72 %)	35 (8,4 %)
2010	534	330 (61,8 %)	19 (5,8 %)
2011	550	369 (67,09 %)	49 (13,3 %)
2012	613	398 (64,93 %)	45 (11,3 %)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2007-2012

Kaj je torej razlog za tako majhen odstotek dotoka v vzgojne zavode? Skalar (2000) trdi, da je zavodska vzgoja v primerjavi z neinstitucionalnimi vzgojnimi ukrepi, različnimi preventivnimi ukrepi in ambulantnimi posegi bistveno dražja. Glede na to, da obstajajo drugačne in cenejše alternative za posege v primerih mladoletniške delikvence, so se mladinski sodniki ter centri za socialno delo začeli bolj odločati za te alternative in manj za oddajo v vzgojne zavode. V 70. letih pa naj bi mladinski sodniki do vzgojnih zavodov postajali čedalje bolj nezaupljivi zaradi tretmanske usmeritve, kjer se jim je najbolj sporna zdela prvina permisivnosti skupaj z vedno večjo odprtostjo zavodov. In ravno zaradi tega so se včasih mladinski sodniki izogibali izreku zavodskega ukrepa. Pomemben razlog je tudi ta, da so določeni zavodi bili rezervirani za manj problematične mladostnike, za tiste, ki niso bili huje moteni in tiste, ki niso imeli hude in dolgotrajne kriminalne kariere. Skalar (2000) je za primer podal vzgojni zavod Slivnica, ki že od same ustanovitve zaposluje mladostnike v delovne organizacije zunaj zavoda v 12 km oddaljenem Mariboru in že zaradi tega razloga je bila selekcija nujna, kar so sodniki tudi upoštevali. Posledično pa se je povečevalo število huje problematičnih mladostnikov, ki so jih pošiljali v vzgojni zavod Logatec zaradi česar je postala situacija v zavodu kaotična in neobvladljiva. Zaradi prisotnih hujših izgrediv tako v zavodu kot okolici so odgovorna ministrstva ustavila dotok huje problematičnih mladostnikov in od leta 1999 dalje je zasedenost padla pod 20. Po eni strani je bila to rešitev za zavod, po drugi pa ovira za mladinske sodnike, ki so se raje zatekli k alternativam kaznovanja. Vendar so se tokrat zatekli k prevzgojnemu ukrepu in ukrepu oddaje v mladoletniški zapor.

Med negativne učinke zavodske obravnave Skalar (2000, str.154) uvršča:

- prizonizacijo (identifikacija z institucionalno subkulturo);
- kriminalizacijo (utrditev vzorcev kriminalnega vedenja);
- alienacijo (odtujevanje socialnemu okolju zunaj institucije, zmanjševanje zmožnosti komuniciranja) in
- stigmatizacijo.

Institucija naj bi ustvarila več patologije, kot pa jo posamezniki prinesejo s seboj. Po drugi strani pa določeni ogroženi in delinkventni mladoletniki potrebujejo zaprto in strukturirano obravnavo ter potrebujejo nadzor. Vse to se lahko omogoči v celodnevni zavodski obravnavi (Skalar, 2000).

Vzgojni zavod ima tako pozitivne kot negativne plati. Nobena stvar ni samo negativna ali samo pozitivna. Otroci in mladostniki so bili prej vajeni kaotičnega življenja, brez nekega reda, vodenja in pravega usmerjanja, vzgojni zavod pa predstavlja red. Naučijo se postati bolj samostojni, dobijo smernice za spoprijemanje z življenjem v pravi smeri, dokončajo svojo izobrazbo, se naučijo pozitivnih vedenjskih vzorcev in primerne spoprijemanja s težavami. Pozitivna stvar se mi prav tako zdi, da je vzgojni zavod odprt in so mladostniki v interakciji z okolico in s tem se posledično lahko zmanjša tudi stigmatizacija pri določenih ljudeh. Določeni posamezniki najdejo tudi sebe, stremijo k uresničevanju svojih ciljev, saj so v spodbudnem okolju. Problem vidim v njihovem primarnem okolju, v katerega pridejo nazaj, saj lahko vse naučene in pridobljene strategije zamenjajo za stare navade, še posebej, če je to okolje do njih še vedno naravnano negativno in nespodbudno. Vsak otrok in mladostnik rabi stabilnost v življenju, čeprav jim vzgojni zavod na začetku tega ne predstavlja, saj ga lahko doživijo kot kazen, sčasoma pa vidijo, da je bivanje v njem bilo koristno.

8. BIOGRAFSKE ZGODBE SKOZI OČI MLADIH

Na Inštitutu za znanost o vzgoji so na univerzi Tübingenu spremljali mladostnike v ekstremnih individualnih in socialnih problematičnih položajih, ki so potrebovali pomoč pri socializaciji in vzgoji. V ciljni skupini mladostnikov so bili tudi otroci in mladostniki, ki jim je grozila izločenost in so se nahajali med psihiatrijo, zavodsko vzgojo in siceršno profesionalno podporo, otroci in mladostniki z izkušnjo žrtve in storilca nasilnih dejanj, fantje in dekleta na področjih odklanjanja šole, izvajanja tatvin in poskušanja snovi, ki povzročajo zasvojenost. Skozi biografske pripovedi, so se vsi mladi spoprijemali z naslednjimi, za njih pomembnimi življenjskimi vprašanji (Hofgesang, 2006):

»Dobro« ali »slabo« otroštvo?

Otroštvo je v njihovih pripovedih zavzelo velik del prostora. Svojo življenjsko zgodbo so označili kot problematično. Začetna izhodiščna točka izvora njihovih težav pa se je začela s prekinitvijo nekega odnosa (npr. *»Vse se je začelo, ko je umrl moj oče«*). Vendar odnosa s svojimi otroki niso prekinili samo starši, ampak tudi drugi ljudje, ki so prevzeli nadomestno vlogo staršev, kar je za otroke bilo zelo boleče zaradi njihove navezanosti na te osebe in ker so prekinitve opisali kot nenadno. V intervjujih so mladi tudi navedli, da so njihovi starši bili v težkih situacijah, in sicer od revščine do brezposelnosti, lastnih izkušenj nasilja, odvisnosti,

psihične prizadetosti, težave z govoricco, preobremenitve kot samohranilcev. Mladi so izrazili skrb in sočutje zaradi trpljenja svojih staršev in pri mnogih je izstopalo zgodnje prevzemanje odgovornosti za blagor svojih staršev. Otroci so nekako prevzeli vlogo nadomestnih partnerjev (ko manjka eden od staršev) in postali njihovi zaščitniki. Mnogi so tudi povedali, da so v družini bili prisotni konflikti (življenje v družini so opisali z besedami »kaos«, »razdejanje«, »spektakel«). Zanimivo pa je, da čeprav intervjuvanci opisujejo svoje otroštvo kot težko, vseeno pravijo, da so imeli kljub vsemu dobro otroštvo. Nimajo se za žrtve težkega otroštva in problemi, ki so jih deležni v sedanjosti, pripisujejo lastni krivdi in lastni neuspešnosti kot »slab sin, slaba hči« (prav tam).

Pravica do lastnih potreb

Intervjuvanci so že zgodaj bili navajeni, da so svoje želje in potrebe podredili drugim. To je še posebej značilno za ženski del populacije, ki so že kot majhne deklice bile nevajene »biti tu in za druge«. Pogosto so mladi doživljali tudi to, da so ljubezni staršev bili deležni le takrat, ko so izpolnjevali njihove želje. Poročali so o tem, kako so svoja ravnanja in obnašanje prilagodili pričakovanju drugih ljudi in so stremeli k tem, da bodo stvari vedno pospravljene, da bodo v šoli kar se da dobri ali pa so bili čisto na miru. Ob tem pa je v njih rasel pritisk, saj ne glede na njihov trud, vseh stvari niso opravili zadovoljivo. Da bi zaščitili sebe v otroštvu, so morali potlačiti svoje želje in potrebe. Strahove, agresijo in žalitve, ki so bili prisotni v njihovem življenju, so mnogi zaprli za neko vrsto zaščitni oklep. Odcepitev lastnih čustev jim še dandanes pomaga, da ne občutijo bolečine, ko npr. »nič ne naredijo prav«, pri pomanjkanju potrditve in pri lastni brezvrednosti (prav tam).

Življenjske strategije, strategije za preživetje

Intervjuvani mladi niso zdržali notranje stiske in napetosti in so tekom življenja pridobili različne strategije za preživetje. Posluževali so se nasilnih ravnanj, tatvin, konzumirali so droge, zapadli so v prehranjevalne motnje, poskušali so storiti samomor. Ko so konzumirali droge in se posluževali nasilnih dejanj, so občutke, ki so jih prevevali, opisali kot dobre ali kot »noro high občutek«. S temi dejanji in ravnanji so se poskušali osvoboditi doživljanja pritiska boja za uspehe in tesnih družinskih odnosov. Ko pa so videli, kakšne posledice so prinesle njihove strategije za preživetje (npr. v obliki ovadbe, zapora, šolske neuspešnosti, so vrženi na cesto), se prešli v fazo, da so vsa ta negativna sporočila iz okolice zaradi njihovega obnašanja ponotranjili. Takrat so se pogosto čutili krive, ker so imeli občutek, da so s svojim negativnim

obnašanjem še dodatno povečali trpljenje svojih staršev. V njih se je ustvarjal vedno večji pritisk, da bi morali spremeniti svoje vedenje in se spremeniti kot osebe, zaradi česar so občutili še večjo nemoč in so začeli toniti še globlje. Mladi so takšno stanje opisali kot *»pač usrana usoda«*, *»vedno več sranja delati«* ali *»moram vzeti drogo«*. Kljub njihovi situaciji pa so izrazili željo po spremembi (prav tam).

Ravnanje v stresnih situacijah

Nasilniška dejanja, konzumiranje droge ali telesne oblike izražanja so mlade pripeljale do konflikta s starši. Puberteta je obdobje, v katerem se mladi najbolj pogosto upirajo proti doživetemu zatiranju v otroštvu. V konfliktnih bojih za prevlado in oblast uporabljajo grožnje tako starši kot mladostniki vedno znova, da bodo prekinili stike (to se največkrat ne zgodi ali pa se zgodi samo za kratek čas). Stresnih situacij pa mladi niso doživljali samo v odnosu s starši, ampak tudi z vrstniki in s strokovnjaki. Rekli so, da so se zaradi drugih hitro počutili pod stresom in da so svoje potrebe doživljali kot preslišane in spregledane. Njihova ravnanja do drugih tako nastopajo kot nenadna in so razumljena kot osebni napad. Če se že kot otroci niso naučili primernih strategij za preživetje in niso bili sposobni navezovati stike, jih bodo tudi kot mladi ljudje danes težje in medčloveški procesi bodo zanje nepredvidljivi (prav tam).

Vzroki za namestitev v zavod

Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc (2012) so napisale poročilo o življenjskem poteku oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje in so odraščale v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Razlogi, ki so jih posamezniki navedli, za namestitev v vzgojno-izobraževalne ustanove so bile (prav tam, str. 43-45):

- Neurejeni pogoji za bivanje doma:

»Šel sem zaradi težav doma s starši oz. nisem mogel več živeti doma. Sedemnajst let sem bil star in sem spokal in sem šel.«

»Jaz vem, da če bi imela svoje otroke, ne bodo imeli takega otroštva, kot sem ga jaz imela, bom skrbela, da bo imel boljše, da se bova bolj postavila zanj, jaz in moj fant oz. mož, kot pa moji starši.«

Avtorice so izpostavile tudi, da so otroci in mladostniki bili zapuščeni s strani svojih rejnikov. Opozoriti so želeli na pojav, ki je dokaj pogost, in sicer da starši zapustijo svoje otroke v času,

ko nastopijo mladostniške težave (pred 18-im letom), saj se ustrašijo, kaj se bo zgodilo z njihovim mladostnikom, ko bo dopolnil 18 let in zato skrb za njih raje prepustijo vzgojnemu zavodom.

- Različne zlorabe:

»Če bi me spet hoteli dati v kakšno varno hišo, jaz ne bi hotela, ker se mi zdi brezveze. Sicer je pa spet precej stresno doma, ampak jaz ne bom ves čas begala zaradi njega, fotra.«

- Zapustitev s strani matične družine, ker jih je ali mama zapustila ali pa v tem obdobju niso mogli zadovoljiti potrebe po varnosti:

»Pri 17-ih sem spoznal svojo mamo. Takrat sem jo prvič videl ... Moja mama ne zna biti mama.«

- Kombinacija različnih dejavnikov, ki že vsak posebej pomeni razlog za odhod v posebno obliko skrbi:

»Dejansko je šlo bolj zaradi tega, finančna stran. Drugače tudi tako nasilje, pa ... fotr me je pustil pri treh letih.«

- V določenih primerih so razmere doma celo tako nevzdržne, da osebe same izrazijo željo, da želijo oditi v zavod. Oseba, ki je doživljala nasilje s strani očeta, je povedala naslednje:

»Vsi so se čudili, ko so slišali, da si želim tja. Drugi so vsi jokali, ko so šli, jaz sem si pa ful želela.«

Želja po normalni biografiji

Kako priti do normalne biografije je vprašanje, ki za mlade predstavlja osrednjo življenjsko temo. Izjave, kot so *»Jaz želim početi nekaj drugega«*, *»Zdaj pa se bom poskušal nekako spremeniti«*, *»Zdaj bom pa končno začel svoje življenje obvladovati«*, so se pojavljale tekom intervjujev. Cilj imajo jasno določen, ne pa tudi poti, kako jih bodo uresničili. Mladi ne zaznajo nesorazmerja med lastnimi željami in realnimi možnostmi ravnanja, kljub temu da se jim negativne izkušnje ponavljajo. Vendar jih kljub vsemu ravno upanje, da bodo nekoč živeli srečno in prav, da bodo imeli dober poklic, lastno stanovanje in zdravo družino, ohranja pri življenju (Hofgesang, 2006).

Biografski pomen profesionalnih pomoči

Mladi so se v intervjujih tudi spraševali, ali doživljajo profesionalno pomoč kot kazen ali kot priložnost, da izboljšajo svoje življenje. Mladi namestitev v vzgojne zavode na začetku pogosto doživljajo kot kazen in dokaz, da je njihovo obnašanje bilo neprimerno, ker so bili »slaba hči/slab sin«, jasno pa se izognejo temu, da bi povedali, da so jih starši vrgli ven. To pripišejo uradom za mladino ali policiji, nekateri pa so odhod od doma pripisali lastni želji in odločitvi (»sam sem hotel iti«). Kljub vsemu pa se mladi vračajo k svojim družinam z željo in upanjem po bolj urejenem sobivanju in pozitivnim spremembam. Veliko mladih je tudi povedalo, da se jim po zaključeni profesionalni pomoči družina zdi najvarnejši podporni sistem, kamor se lahko zatečejo. Mladi so tudi povedali, da se na začetku počutijo odtujene od strokovnjakov, saj se je težko odpreti nekemu tujcu in da potrebujejo dosti časa, da vzpostavijo odnos zaupanja. Ko pa je ta odnos vzpostavljen, pa skupaj postavljajo načrte za uresničevanje zastavljenih ciljev (Hofgesang, 2006).

Pozitivni in negativni vidiki bivanja v zavodu

Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc (2012) so v poročilu navedle naslednje negativne vidike bivanja v zavodu intervjuvancev (prav tam, str. 46–48):

- Nasilje:

»Če si ti majhen, če si švoh, če se ne boš postavil zase, potem nimaš kaj in si ne želiš iti v zavod, pa naj mi kdorkoli reče, kar hoče. Ker notri se bodo vedno našli tisti, ki bodo maltretirali, se izživljali. Saj vem, kaj so delali, je bil notri en ... ne bom zdaj rekel imena. Mulec je bil star 10 let, on je bil najmlajši – kaj so njemu vse delali, prav smilil se mi je. To je bilo vse živo, na drevo so ga gor zavezali, vse živo.«

»... dostokrat sem se stepel. Velikokrat so me tudi napadli –un novinec. Branil sem se, kaj pa hočem ... sem bil plav in vse živo.«

»Mene so prisilili, da sem kadil, pa takrat še nisem kadil. Pri 11-ih sem začel kaditi, pri 13-ih sem že travo kadil.«

- Določeni so povedali, da se v zavodu niso nič naučili ali pa da so se naučili samo slabih stvari:

»... jaz se osebno nisem nič naučil.«

»... nič kaj takega se nisem naučila.«

»Same lumparije se naučiš, celo drogeraš rataš ...«

- Določene osebe so vključene v neprimerno obliko oskrbe glede na njihove potrebe (to velja tudi za osebe, ki so v času bivanja v posebnih oblikah varstva doživele veliko premeščanja):

»To je bil za tiste, ki so psihično prizadeti, ki so nasilni – jaz nisem bila taka. Tja sem šla z namenom, da bi se moja družina malo umirila, da bi drugače začela razmišljati, da bi se malo umaknila od njih ... Edino ta zavod je bil frej, ostali so bili vsi zasedeni.«

»Mene je mama dala v rejništvo pri devetem mesecu starosti. Do 15. leta, ko sem bila v rejništvu, sem zamenjala dve rejniški družini. Potem sem šla v mladinski dom, kjer sem bila šest mesecev, od tam so me dali v Vzgojni zavod Višnja Gora, kjer sem bila tudi približno šest do sedem mesecev, v Planini sem bila pa tri leta.«

Pozitivne stvari, ki so jih navedli, pa so predvsem nauki, ki jim bodo koristili v življenju:

»... naučila sem se obvladovati jezo in da ni dobro, da vsakemu zaupaš.«

»... komunikacije. Pa recimo tega, da ne smeš vsega jemati preveč resno in k srcu. Da se še vedno na svetu najde kdo, ki bi ti rad pomagal in da ni vse tako črno.«

»... naučil sem se, da ne smeš malo preveč gobca otresat.«

Novo učno okolje

Del mladih intervjuvancev, ki so živeli v kaosu in niso imeli neke podpore in stabilnosti v življenju, imajo v institucijah že vnaprej določena pravila, po katerih se morajo ravnati in kjer njihovo življenje postane bolj strukturirano, so rekli, da so se počutili razbremenjene zaradi jasnih prostorskih, hierarhičnih in časovnih struktur. O pravilih, potekih dneva, redu v prostoru in o področjih odgovornosti so govorili z navdušenjem. Drugi del mladih pa je negativno govoril o profesionalni pomoči in pravilih. Govorili so npr. o tem, da si *»spravljen ko sardina«*, da so prostori tesni, govorili so o manjkajočih pravicah in o pomanjkanju

privatnosti. Torej jim po njihovem mnenju strokovna pomoč ne predstavlja nekega spodbudnega okolja za osebnostno rast, ampak zastrašujoči svet, ki ga želijo zapustiti čim hitreje (Hofgesang, 2006).

J. Kobal Ocvirk (2008) je naredila prispevek o vzgojnem zavodu Planina in na vprašanje, kako doživljajo pravila v zavodu (najbolj se je nanašalo na pravilo o restituciji, torej če kaj uničijo, morajo tudi sami plačati za storjeno škodo), so mladostniki odgovorili naslednje:

»Ja, zdi se mi prav, ker se manj uničujejo stvari.«

»Odkar plačujemo v zavodu, sem že plačal ene 400, 500 evrov. Ta denar sm zaslužu, da sm delu v zavodu nekatere stvari, neki sm tud sam popravu, ostalo sm pa mogu plačat.«

»Prej smo res velik stvari uničl, pa ni blo tko nč kej, sam policija je pršla, ne. Zdej, ko so pa te položnce, se pa res ful manj dela ... to, da se uničuje pa tko.«

Odnos mladih do strokovnjakov

Mladi se sprašujejo, če jim strokovnjaki pomagajo samo zato, ker je to njihov poklic ali tudi zato, ker jim je mar in so res zainteresirani, da bi jim pomagali. Če je vključeno tudi slednje, je odnos med njimi lahko veliko boljši, saj se počutijo sprejete. Mladi namreč gledajo na to, kako se strokovnjaki obnašajo do njih in kako gledajo na njihova negativna ravnanja in vedenja (npr. uporabo droge, nesposobnosti, da se držijo določenih terminov in tega, da ne obiskujejo šole). Izpostavili so, da jim je pomembno, da v tem profesionalnem odnosu najdejo razumevanje za svoje probleme in da se počutijo sprejete (ne glede na to, kako so se v določenem momentu sposobni vesti). Doživetje, da kljub lastnemu vedenju, ki ni vedno pozitivno naravnano, strokovnjaki ne prekinejo odnosa z njimi in jih ne obsojajo, je za mnoge osrednjega pomena. Z njimi se lahko tudi prepirajo in imajo prostor, da izrazijo svoje mnenje in stališča, ki med njima niso vedno enaka, ampak nasprotna. Mnogim se v profesionalnem spremljanju zdi pomembna izkušnja to, da izražanje kritike še ne pomeni konec odnosa niti ne povzroča trajne motnje v odnosu. Tudi prepiri, ki se nanašajo na življenjske cilje in na strategije spoprijemanj v stresnih situacijah, so pozitivno ovrednoteni in razumljeni, kot da se strokovnjaki zanimajo za njihovo življenje. Vse to seveda velja, dokler ne dobijo občutka, da morajo prevzeti njihovo profesionalno mnenje. Pri intervjuvanih mladih se je prav tako opazila želja po svobodi, samoodločanju, nadzoru in odlaganju odgovornosti v odnosu s strokovnjaki. Razlog je seveda to, da v otroštvu niso bili vajeni občutka, da bi kdo skrbel za

njih, jih skušal zaščititi, niso imeli postavljenih jasnih meja in zato prevelika strukturiranost v njihovem življenju lahko pomeni tudi veliko obremenitev. Kadar mladi občutijo, da so strokovnjaki na njihovi strani, lažje sprejmejo pravila in nadzor. V nasprotnem primeru, ko ni vzpostavljen odnos zaupanja, mladi doživijo pravila in nadzor negativno, kar vodi k še večjemu uporju in nesprejemanju profesionalne pomoči (Hofgesang, 2006).

Kot pomembne osebe so se v intervjujih lahko izkazale naslednje osebe (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 50):

– Vzgojitelji: *»Oni so v bistvu vse tam notri. Saj na koga se bo pa mladostnik najprej obrnil? On je zanj prvi. Učitelju v šoli ne bo govoril težav. Vzgojitelju pa, ko se enkrat odpreš ... Dovolj je že, če samo en dan prideš ves poklapan iz šole in če te ne bo opazil, je to dovolj za šestnajstletnika. Če si vzgojitelj ne bo vzel časa ali pa če ne bo opazil težav, je takoj težava. Ta težava bo našla še kakšno sorodno dušo tam notri. Mi smo vzgojitelje vseeno imeli na voljo kadarkoli si hotel kaj povedati; če te je kaj težilo, si dobil uteho takoj.«*

– Socialni delavci: *»Zelo mi pomaga. Pogovarjava se o šoli, kako mi gre, o službi, o tem, kaj želim v prihodnosti, o mojem otroštvu, kaj je bilo in koliko lahko to spremenim.«*

Za otroke in mladostnike v zavodu je izrednega pomena, da so vzgojitelji razumevajoči, da so jim pripravljene pomagati (nuditi nasvete, učno pomoč, pogovor) in jim nuditi čustveno podporo pri vstopu v zavod, saj so postavljeni v popolnoma novo okolje, kar je za njih tudi travmatična izkušnja (prav tam).

Ali se mladi lahko doživijo na novo?

Mladi so v intervjujih z veseljem poročali o svojih uspehih na področju šolanja in vzpodbujanju storilnih sposobnosti (če so v življenju prvič dobili pozitivno naravnano informacijo, da niso neumni). Opisovali so tudi dogodke, kjer so se doživeli kot kreativne, ustvarjalne, kjer so se zabavali in se niso bali druženja z drugimi ljudmi. Ponosno so tudi spregovorili o novo usvojenih načinih ravnanja, da so se znali nadzorovati in ne odreagirati agresivno. Po drugi strani pa se mladi počutijo še vedno nerazumljene, nemočne in se samorazvrednotijo in trpijo za duševnimi bolečinami. Kljub temu pa so se čutili ponosne in presenečene, da so lahko odprto govorili o svoji življenjski situaciji in da so s strani drugih bili deležni pohvale in priznanja, ne pa graje (Hofgesang, 2006).

II. EMPIRIČNI DEL

1. OPREDELITEV PROBLEMA

Namestitev otrok in mladostnikov v vzgojni zavod ni nekaj radostnega, ampak je to za njih stresno obdobje, saj v zavod niso prišli prostovoljno. Z oddajo v vzgojni zavod se sporoča, da je mladostnik družbeno nezaželen in nesposoben. Namestitev v vzgojni zavod predstavlja zadnjo rešitev, kadar je ukrep neugodnih posledic za otroka neizbežen (Krajncan, 2006). Čustvene in vedenjske motnje ogrožajo njihov normalen in zdrav razvoj, zato je naloga države, da poskrbi za njih in ta pomoč se nanaša tudi na poseg v njihovo primarno okolje. Najprej je potrebno iskati rešitve znotraj družine in če ta pomoč ni uspešna, jih je potrebno odvzeti iz tega socialnega okolja in poslati v zavod. Ko so ogrožajoči dejavniki močnejši od korektivnih sredstev, je izločitev iz njihovega domačega okolja skoraj nujen ukrep (Bečaj, 1989). Njihove težave izvirajo iz različnih vzrokov (šola, družina, socialno-ekonomske razmere, vrstniki, osebnostne značilnosti) (Krajncan, 2006). Za zavodsko populacijo je značilno, da imajo hud odpor do šole, nagnjeni so k beganju od doma in tatvinam, imajo razne psihosomatske in psihične motnje, večina jih je vzgojno in čustveno zanemarjenih, izhajajo iz družin z nizkim socialnim statusom in so imeli težko in stresno otroštvo (Škoflek, 1991). Oddaja v vzgojni zavod je za otroke in mladostnike tudi stresna izkušnja in pomeni šok ter velik rez v njihovem življenju (Bečaj, 1989) in vsak se na svoj način spoprijema z bivanjem znotraj vzgojnega zavoda. M. Ule (2000a) pravi, da je v stresnih situacijah pomembna njihova psihofizična odpornost (pomeni zmožnost od osvobajanja prisil, zapovedi in prepovedi), ki se kaže predvsem v tem, koliko je posameznik/ica zmožen subjektivno predelati te situacije in dogodke in če je psihosocialno pripravljen na nova tveganja in negotovosti.

Pri delu z otroki in mladostniki je priporočljivo uporabljati hermenevitični pristop, ki postavlja v ospredje otroka in mladostnika kot aktivnega posameznika v celotnem procesu. Omogoča razumeti posameznikovo doživljanje samega sebe in sveta, ki ga obkroža. V pogovoru z njim so zajeti njegovi spomini, sedanja doživetja in načrti, ki jih imajo. Tako lahko razberemo njegov odnos do časa in vzroke, ki so ga pripeljali do vedenjskih in čustvenih problemov. Do izraza pridejo naslednji segmenti: spomini, sedanje doživetje, načrti, vizija prihodnosti, prepoznavna ni samo časovna shema, s katero mladostnik operira, ampak tudi njegove težave v odnosu do samega sebe, do drugih in do stvarnega sveta (Rapuš Pavel, 1999). V svoji diplomski nalogi želim prikazati, kako otroci in mladostniki subjektivno doživljajo aspekte, ki

jih prinaša bivanje v vzgojnem zavodu, in sicer od tega, ali se jim zdi bivanje v zavodu pozitivna ali negativna stvar, ali so se v zavodu naučili sprejemljivih in uporabnih strategij za spoprijemanje, ko nastopijo stresne situacije in kako doživljajo profesionalno pomoč, ki jim jo nudijo različni strokovnjaki znotraj vzgojnega zavoda. Prav tako se bom dotaknila njihove same poti, ki jih je privedla do vzgojnega zavoda.

2. NAMEN IN CILJI

V empiričnem delu diplomske naloge želim izvedeti, kako otroci in mladostniki subjektivno doživljajo vzgojni zavod ne samo kot institucijo, ki predstavlja red in disciplino, ampak tudi kot institucijo, ki jim želi pomagati, da se osebnostno razvijejo v pozitivni smeri. Osredotočila se bom na samo bivanje v zavodu, ali se jim zdi, da vpliva na njih pozitivno ali negativno, v kolikšni meri sprejmejo institucionalna pravila, zaposlene in vrstnike, ki prav tako bivajo tam. Prav tako želim izvedeti, kakšno je bilo njihovo obdobje otroštva, preden so prišli v vzgojni zavod in kako vidijo svoje življenje po odpustu iz vzgojnega zavoda. Vse to bom raziskala z intervjuji, ki bodo zajemali obdobje pred oddajo v vzgojni zavod, obdobje bivanja v zavodu in obdobje po odhodu iz zavoda.

3. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

V diplomskem delu sem skušala odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne izkušnje imajo pred oddajo v vzgojni zavod oz. s kakšnimi težavami so se srečevali v otroštvu?
2. Kako se soočajo z oddajo v zavod?
3. Ali doživljajo bivanje v zavodu kot nekaj koristnega in pozitivnega ali kot nekaj brezsmiselnega in negativnega?
4. Kakšen odnos vzpostavijo do zaposlenih in do institucionalnega reda?
5. Na kakšen način so se spoprijemali s stresnimi situacijami in težavami pred oddajo v zavod in kako se z njimi spoprijemajo v zavodu?
6. Kako vidijo svojo prihodnost po odpustu?

4. METODOLOGIJA

V empiričnem delu sem uporabila kvalitativni pristop. S takšno obliko metodologije pridobimo celovito in vsebinsko razumevanje problematike, ki nas pripelje do rezultata kvalitativnega raziskovanja. Pri kvalitativni raziskavi besedni podatki sestavljajo osnovno izkustveno gradivo, zbrano v postopku. To gradivo pa je tudi obdelano in analizirano na besedni način, brez merskih postopkov, ki dajo števila in brez operacij števila (Mesec, 1998).

4.1 VZOREC

Vzorec sestavljajo štirje mladostniki, ki so preko centra za socialno delo ali preko odločbe sodišča prišli v Vzgojni zavod Planina. Trije intervjuvanci so moškega spola, ena je ženskega spola, ki se starostno gibljejo med 15. in 19. letom. Izbor vzorca ni bil naključen, saj je ravnateljica Vzgojnega zavoda Planina izbrala mladostnike, ki prihajajo iz različnega kulturnega ozadja, z različno problematiko, vsak izmed njih pa je vsaj že eno leto v zavodu. Skupaj z ravnateljico Vzgojnega zavoda Planina sva vsakemu mladostniku dali možnost, da intervju odkloni, ker je to prostovoljna odločitev posameznika. Vsakemu sem zagotovila anonimnost, zato so nadalje v raziskavi poimenovani kot intervjuvanec 1, intervjuvanec 2, intervjuvanec 3 in intervjuvanec 4.

4.2 MERSKI PRIPOMOČKI

Instrument za pridobivanje podatkov je bil delno strukturiran intervju, ki ga Vogrinc (2008) opredeli kot intervju med dvema ekstremoma, in sicer med standardiziranim in nestandardiziranim intervjujem. Za to vrsto intervjuja je tudi značilno, da si raziskovalec vnaprej pripravi nekaj bistvenih vprašanj, ki so navadno odprtega tipa, ne omejuje sodelujočih in ugotavlja njihova čustva, stališča ter pomembnost, ki jo pripisujejo določenim stvarem in dogodkom.

Podatke sem pridobila z že vnaprej določenimi vprašanji, določena pa sem postavljala sproti, odvisno, kako se je razvijala določena tematika. S podvprašanji sem dobila bolj celosten pogled in natančnejšo razlago.

4.3 POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV

Najprej sem preko elektronske pošte kontaktirala ravnateljico Vzgojnega zavoda Planina, ji predstavila namen in cilje svoje diplomske naloge ter jo prosila za dovoljenje za izvedbo intervjujev s štirimi mladostniki iz zavoda. Ko je privolila, sva se dogovorili za termin, ki je bil v začetku junija 2012. Vsi štirje intervjuji so bili izvedeni v enem dnevu, v pisarni enega izmed uslužbencev Vzgojnega zavoda Planina. Povprečno so trajali 20 min. Pogovore sem snemala z diktafonom in jih nato dobesedno pretipkala. Intervjuvanci so bili seznanjeni z namenom intervjuja, prav tako jim je bila zagotovljena anonimnost.

4.4 POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV

Mesec (1998) pravi, da postopke kvalitativne analize razdelimo na šest korakov, in sicer na: urejanje gradiva, določitev enot kodiranja, odprto kodiranje, izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij, odnosno kodiranje in oblikovanje končne teorije. Po teh postopkih sem se ravnala pri analizi intervjujev.

Zvočne posnetke sem najprej dobesedno prepisala in jih uredila zaradi lažje obdelave. Iz odgovorov sem izluščila pomembnejše informacije, ki so bile za raziskavo ključne, tako da sem jih podčrtala in prišla do kod prvega reda. Kode prvega reda sem nato smiselno povezala in jih združila v kode drugega reda ter jih na koncu združila v nadpomenko in določila kodo tretjega reda.

4.4.1 Primer kodiranja (del kodiranega intervjuja 1)

Tabela 3: Del kodiranega intervjuja 1

Intervju št. 1	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kode 3. Reda
<i>Sm posvojen, ne poznam bioloških staršev.</i>	je posvojen	odnosi z družino	obdobje otroštva
	ne pozna bioloških staršev		
<i>Opravljam tlele lesen poklic, mislm pomočnik lesarskih procesih ane.</i>	izobražuje se za lesarski poklic	šola v vzgojnem zavodu	obdobje zavoda
<i>Pomoje sm mel dobro otroštvo ne.... Mislm, po moje so me dobr</i>	dobro otroštvo	pozitivni spomini na otroštvo	obdobje otroštva
	dobra vzgoja staršev	odnosi z družino	

<p><i>vzgojil, sam jz se pač nisim te vzgoje držu in sm zato tud pristal v zavodih. To je zdej ta tret k sm tle ... Mislm, ena je bla še stanovanjska. To je zdej drug vzgojni zavod.</i></p>	<p>ni se držal načel vzgoje</p>	<p>težave v otroštvu</p>
	<p>bil je že v stanovanjski skupini in enem vzgojnem zavodu</p>	
<p><i>... mam prijetne spomine. Recmo k smo bli skpi z družino, k sm dobil mlajšga brata, ane ... Pa isto k sm bil 10 let star, pol sm dobu sestro. Takrat je bil najsrečnejš del v mojm življenju, no ... Manj prijetni ... Hja, rečmo, bil sem pač v prvem razredu in pač naiven, butast ane in so mi tko sošolci rekl de nej gremo v trgovino ane, tko sred pouka, k nismo sploh smel hodt ... in tko ravnatca ... pač ... je ratala huda, ane. ... Sm mel probleme, ane.</i></p>	<p>skupno preživeti časi z družino</p>	<p>pozitivni in negativni spomini na otroštvo</p>
	<p>rojstvo brata in sestre</p>	
	<p>problemi v šoli</p>	
<p><i>Ja jz sm bil v zlo zlo slabi družbi, no. Jz sm en let pa pol redno kadir marihuano ... Pa tud pil smo alkohol in jz k pijem, znam bit kr nasiln. K sm pod vplivom alkohola, sm naivn in valda me vsak lahko v vse prepriča ... Pač je bla hujša tatvina, ane.</i></p>	<p>slaba družba</p>	<p>vpliv vrstnikov na odklonska dejanja</p>
	<p>kajenje marihuane in pitje alkohola</p>	
	<p>nasilnost in naivnost kot posledica uporabe opojnih substanc</p>	
	<p>tatvine</p>	
<p><i>Nč mi ni mankal. Mislu sm skoz, da mi neki manka, sam pol sm se začel zavedat,</i></p>	<p>vsega je imel v izobilju</p>	<p>pozitivni in negativni spomini na otroštvo</p>

<i>da sm mel še preveč vsega, ane. Preveč sm mel vsega.</i>			
---	--	--	--

5. ANALIZA INTERVJUJEV

Intervjuje bom vsakega individualno analizirala po kategorijah, ki sem jih določila med kodiranjem intervjujev. Kategorije, ki so zajete, so obdobje otroštva, spoprijemalne strategije v stresnih situacijah, obdobje zavoda in prihodnost. Spoprijemalne strategije bom pri analizi vsakega intervjuja združila s kategorijama obdobje otroštva in obdobje zavoda ter na kakšen način so se odzivali na stresne situacije v otroštvu in v zavodu. Na koncu vsakega intervjuja pa bodo prikazane sheme intervjujev, kjer bo s temnimi puščicami poudarjeno, kar je najbolj vplivalo na določena obdobja.

5.1 ANALIZA PRVEGA INTERVJUJA

Kontekst intervjuja

OBDOBJE OTROŠTVA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Intervjuvanec 1 prihaja iz okolice Škofje Loke. Svojih bioloških staršev ne pozna, je posvojen (... *sm posvojen, ne poznam bioloških staršev* ...).

Obdobje otroštva je bilo po njegovem mnenju dobro. Kot vsak človek je delal napake, ampak so mu starši vedno znali postaviti meje in ga usmerjati. Starša sta ga dobro vzgojila, ampak se sam načel vzgoje ni držal in staršev ni poslušal. Meni, da je to tudi eden izmed razlogov, da je pristal v vzgojnem zavodu. Predhodno je bil že v stanovanjski skupini in enem vzgojnem zavodu. Vzgojni zavod Planina je njegov drugi vzgojni zavod. (... *po moje sm mel dobro otroštvo, ne. Vseskozi sm delal pač napake, ane, kdaj hujše, kdaj lažje in pač oči mi je dal dobr vedit, da to ni prou. Mislm, po moje so me dobr vzgojil, sam jz se pač nism te vzgoje držu in sm zato tud pristal v zavodih ... To je zdej ta tret k sm tle ... Mislm, ena je bla še stanovanjska. To je zdej drug vzgojni zavod.*). Na otroštvo ga vežejo tako pozitivni kot negativni spomini. Spomini, ki se jih rad spominja, so kvalitetno in skupno preživljanje časa skupaj z družino ter rojstvo sestre in brata. Kljub temu da sta z bratom imela določene konflikte, ko sta odrasla, še vedno pravi, da je bilo njegovo rojstvo zanj lep spomin. Za oba

rojstva pravi, da je bilo to najsrečnejše obdobje v njegovem življenju (... *mam prijetne spomine, recmo, k smo bli skpi z družino, k sm dobil mlajšga brata, ane. To je bil pač lep spomin sicer ... tko da ... sva mela konflikte sicer, sam je vseen blo fajn. Pa isto k sm bil 10 let star, pol sm dobu sestro. Takrat je bil najsrečnejš del v mojm življenju, no ...*). Manj prijeten spomin v otroštvu je bil določen dogodek v šoli in njegova naivnost, ki ga je pripeljala do težav. Sošolci so ga nagovorili, naj gre sredi pouka v trgovino kupit eno stvar, kar je tudi storil, čeprav se je zavedal, da odsotnost od pouka ni dovoljena. Ko je prišel iz trgovine, je imel razgovor z ravnateljico, ki ji je celo za izgovor povedal, da je šel na stranišče. To dejanje je imelo svoje posledice in tudi njegov oče mu je dal vedeti, da se to ne sme početi (... *Hja, rečmo, bil sem pač v prvem razredu in pač naiven, butast, ane in so mi tko sošolci rekl, de nej gremo v trgovino, ane, tko sred pouka, k nismo sploh smel hodt. Vzamem keš od njih, jz grem v trgovino in nabavm, pol pridm nazaj in tko ravnatlcia ... pač ... je ratala huda, ane, pač ni ji blo kul da sm šou sred pouka, sred ure, da sm kao šou na wc, vn iz šole, lepo v trgovino, ane in pol ja sm mel probleme, ane, mislm tko, oče mi je dal vedt, da ni blo to kul ...*). V šoli je imel konstantne težave, še posebej s koncentracijo, zaradi česar je tudi obiskal pedopsihiatra, ki mu je predpisal zdravila, ampak jih ni jemal (... *jz sm mel v šoli konstantne težave, ane, tud s koncentracijo in sm pač šou k pedopsihiatru in mi je pač predpisala neka zdravila, sam jih nism jemal, ane ...*). Do osmega razreda je šolo delal normalno. V osmem razredu je bil celo dober po uspehu. Ko je prišel do devetega razreda, so se pojavile težave. Mama mu je pomagala, kolikor mu je lahko, vendar je na polovici devetega razreda dvignil roke od vsega in mu je začelo biti vseeno. Pravi, da je bil razlog tudi zaljubljenost in da je bil butast. Šolo je pustil, zaradi česar je moral iti v Vzgojni zavod Smlednik, kjer je končal deveti razred (... *Mislm, sej je šlo tk do osmga. Osmi razred sm še delu z dobrim uspehom. Devetga pa pol nism več mogu zarad tega k pač ... sej moja mati mi je skoz, kokr je lohka skoz pomagala, skoz se je z mano učila pa to ... Sam pol na polovic devetga razreda mi je pa začel dobesedno dol viset ..., pa tud tko ... zalublen sm bil, vs butast in tk. Mislm, ni mi blo. Pol sm obesu šolo na klin in vse in pol so me pač v ta vzgojni zavod poslal, v vzgojno-izobraževalni zavod Smlednik. Pol sm tm končal deveti razred ...*). Po končani osnovni šoli je začel obiskovati srednjo šolo, ki pa je ni končal (... *pol sm šou v sredno šolo pač naprej, kar mi sicer ni znesl, ampak dobr, no ...*). Družba, v kateri se je gibal, pravi, da je bila zelo slaba. Skupaj z njimi je leto in pol kadil marihuano, pil alkohol in posledično je postal nasilen in naiven. Vsak ga je lahko prepričal v karkoli, tako je storil tudi hujšo tatvino, zaradi česar je pristal na sodišču. Zaveda se, da bi se zadeve lahko končale tudi slabše (... *Ja, jz sm bil v zlo zlo slabi družbi, no. Jz sm en let pa pol redno kadil marihuano ... pa tud pil smo alkohol in jz k pijem, znam bit*

kr nasiln. K sm pod vplivom alkohola, sm naivn in valda me vsak lahko v vse prepriča. In sm zarad tega tud bil na sodišču, k bi se lahk tud dost slabš končal kt se je. Pač je bla hujša tatvina, ane ...). Prosti čas pa je znal preživljati tudi kvalitetno. Nekaj časa je treniral nogomet, kjer je imel pozicijo vratarja. Ko so v klubu večkrat zamenjali trenerje, mu to ni bilo všeč, prav tako so mu soigralci bili čedalje manj všeč, zaradi česar se je kasneje z nogometom ukvarjal zgolj rekreativno s sovaščani, ki so bili njegovi prijatelji. Poleg nogometa pa je s stricem, ki je bil včasih profesionalni košarkar, odigral kakšno igro košarke (... *sm treniru nogomet, sm bil vratar. Smo mel par treningov in pol so v klubu tud zamenal deset trenerjev in pol nism več hodu, ane. Sam pol mi ni blo več kul, da se tko menjajo pa tud igralci mi niso bli kul in to. Pol sm odnehu s tem ... drgač smo s temi sovaščani fuzbal skos špilal na igrišču al pa kjerkol, smo prjatli, ane ... Stric je bil včasih profesionalni košarkar, smo mal košarko tko špilala ...*). Ko so nastopile stresne situacije in težave, je to reševal tako, da jih je zaupal staršem in sestrični. Sestrični je povedal veliko stvari, ne pa vsega, najbolj pa jih je zaupal staršem. Ob nastalih težavah se je tudi znal velikokrat razjeziti, kaj razbiti ali pa je kar begal od doma. Ni vedel, kako naj se sooči z njimi, zato se je zapiral vase (... *Mislm, s sestrično sm se ne ... sm njej tko velik povedu pa tko ... Velik sm ji povedu, nism ji vse povedu. Tiste stvari, k so me najbolj dajale, sm pa zaupal očetu pa mami, ane ... Večkrat sm se tko razjezil, da sm kej razbil, al pa sm kr šou pa me ni blo. Pač, zapru sm se sam vase in nism vedu pač, kaj naj nardim, ane ...*). Ko je reflektiral kakšne spoprijemalne strategije, ki jih je uporabljal v stresnih situacijah v preteklosti, pravi, da se mu je takrat ta način zdel v redu, ampak da zdaj ko je bolj odrastel in če pogleda kakšno družbo in mišljenje je imel, vidi stvari iz drugega zornega kota in ga je spremenil. Vse skupaj se mu zdi brezsmiselno in ne ve, kaj mu ni bilo jasno, da je begal od doma zaradi česar je starše puščal v skrbeh (... *ja, takrat se mi je zdel to OK, zdej pa pač vidš kok si bil butast, ane, k mal odrasteš in stvari vidš, družbo, mišljenje, vse, ane spremeniš in se ti to zdi res brezveze ... Ne vem, zakaj sm sploh šou od doma in me ni blo po dva dni in starše je pač skrbel. Ne vem, kua mi ni blo jasn. Mislm se res prou tko zamislš Faaaaaak, budala, ane ...*). Pravi, da mu v otroštvu ničesar ni manjkalo. Vedno je mislil, da mu nekaj manjka, ampak se je kasneje začel zavedati, da je imel vsega na pretek (... *nč mi ni mankal. Mislum sm skoz, da mi neki manka, sam pol sm se začel zavedat, da sm mel še preveč vsega, ane. Preveč sm mel vsega ...*).

OBDOBJE ZAVODA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Kot je že na začetku analize napisano, je Vzgojni zavod Planina že drugi vzgojni zavod, v katerem je (poleg stanovanjske skupine) bil intervjuvanec 1. Pravi, da je razlog za prihod v Planino ta, da ni delal srednje šole, kot bi moral. En mesec jo je redno obiskoval, nato je začel izostajati od pouka, začel je popuščati in pohajkovati po mestu. Kakšnih večjih izgrediv takrat ni imel. (... ja, razlog je bil pač, da nism zdržu v srednji šoli, ane ... sej ajde, en mesec sm prbližno pridn bil pa sm hodu tko non stop v šolo, nism nč spricu. Pol sm pa začel čist popuščat, začel sm hodt ... ne vem pač bluzit po Kranju, špricat pouk in to ... Nism mel tko kakšnih večjih izgrediv ...). Prva reakcija, ko je izvedel, da bo moral ponovno v vzgojni zavod, ni bila najboljša. Novico je na začetku sprejel z odklonom in dal je jasno vedeti, da ne bo šel nikamor in da bo doma. Dali so mu možnost, da si zavod najprej ogleda, vendar ni želel in je kasneje sprejel novico brez izgrediv, normalno (... ja, prvo tko z odklonom, ane, jz ne bom šou! Jz ne bom šou nkamr, jz bom doma bla bla bla! Ja nč in pol k so rekl, a boš šou na ogled, sm reku, ma ne lej. In pol sm sprejel brez izgrediv, pač normalno ...). Ko je prišel v Vzgojni zavod Planina, je novo okolje sprejel težko. Nikogar ni poznal in ni vedel, kako Vzgojni zavod Planina funkcionira. Iz preteklosti so mu ostali negativni spomini na bivanje v zavodu. Rekel je, da je vedel, da ti v zavodu ne želijo nič dobrega, da čakajo, da ti spodleti, da se ti lahko smejejo in te opravljajo (... ja, mislm, težko mi je blo. Nism nobenga poznou, vedu kko je k pridš v vzgojni zavod. Jz sm vedu že od prej, da te vsi zajebavajo, da te hočejo ... ne vem, pač ... hoče te nekdo v nek drek spraut, da se ti pač smejejo in opravljajo ...). Na začetku ni želel vzpostaviti odnosa z vrstniki (...ja, do nobenga ni šans, da sm vzpostavu odnos. Do vrstnikov mislm ...) niti z vzgojitelji. Vzgojitelje ni poslušal (... do vzgojitlov je blo tud tko na začetku, češ kua boš ti men, kua boš ti men! ...). Po določenem času so se odnosi izboljšali in se razume dosti boljše tako z ostalimi mladostniki kot z vzgojitelji (... sam zdej je zlo pobolšal no. Nimam nobenih tko konfliktov. Dobr mamu kdaj pač kakšn, k ni omembe vredn. Zdej se pač z vsemi res ful ful dobr razumem in z vrstniki in z vzgojitli. Vsaj po moji strani, ane ...). Na celoten zavodski režim, torej pravila in red, se je na začetku težko privadil, kar je po njegovem mnenju težko vsakemu novincu, ker ne ve, kakšen je sistem znotraj zavoda (... ja, na začetku je blo valda težko, ane. To je blo po moje vsakmu, ampak tk no ... Mislm, blo je težko itak. Pač si novinc, ane, nč še ne veš kk bo potekal, nč ne veš, kakšn je sistem tle in to je to ...). Drugače pa se poskuša privaditi in se sprijazniti z zavodskim režimom. Pravi, da moraš pravila upoštevati zaradi lastne dobrobiti, ker drugače si lahko povzročiš težave (... ja,

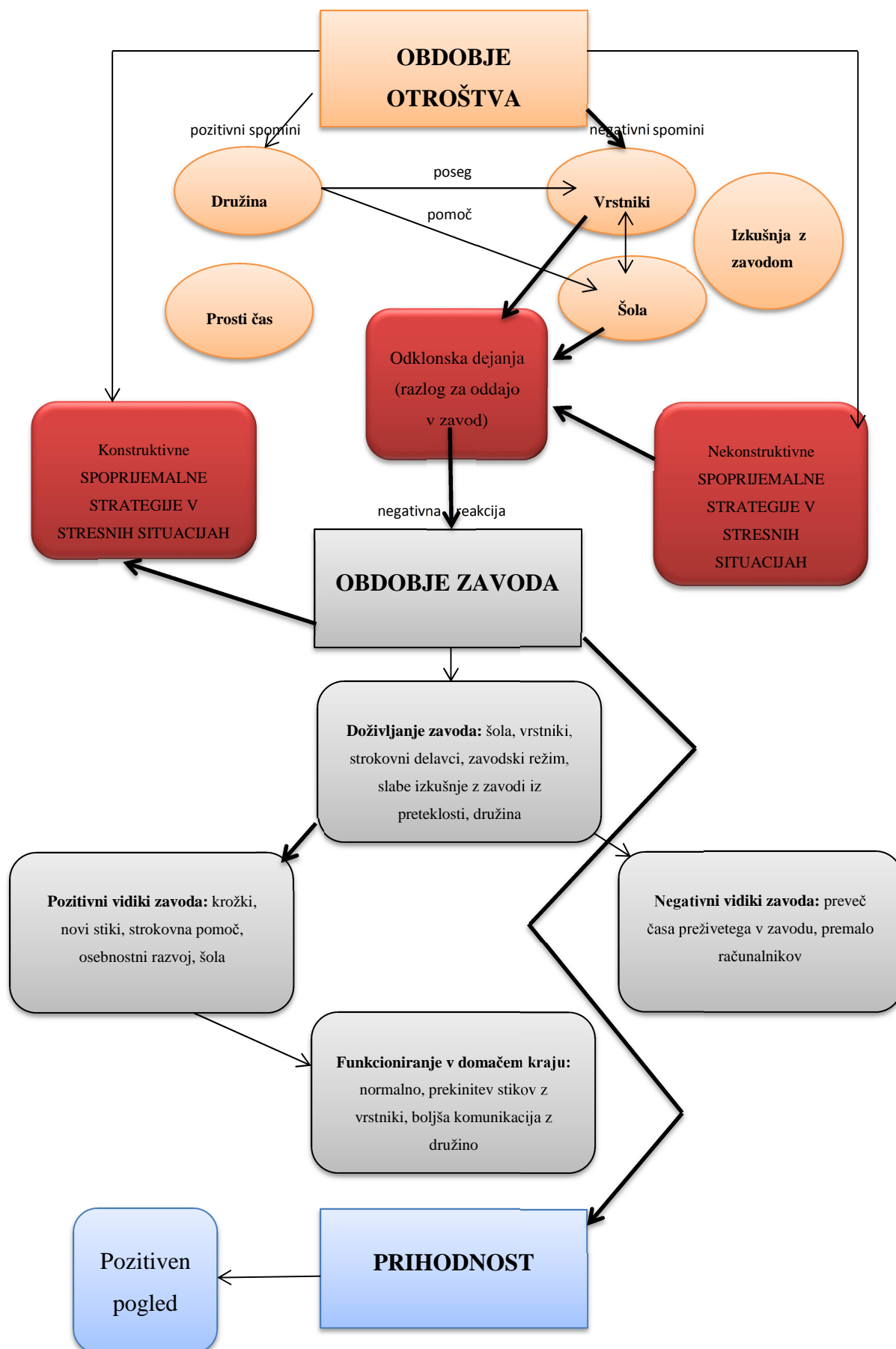
probam se sprjaznt s tem, probam se navadit na ta pravila. Pač, jih ne kršiš pa to, ane. Pač, da upoštevaš, ane ..., morš zarad mojga dobrega. Če ne si lahk vlke probleme nakopleš, ane ...). Kot pozitivne vidike bivanja v zavodu je navedel to, da imajo veliko krožkov, veliko stvari počnejo in tako jim ni dolgčas. Pozitivno mu je tudi to, da lahko navežeš nove stike, pridobiš nove prijatelje (... *ja, pozitivne strani so tko no ... mislm, velik je krožkov, velik je za počet, ane. Pa tko, ni ti dolgčas, če nočeš, da ti je ... Pozitivn se mi zdi tud to, da spoznaš folk. Navežeš stike z nekom, pač ne vem, rataš z nekom ful dobr kolega in tko. Prjatile si najdeš nove ... to je men kul, ane ...*), prav tako se mu zdi strokovna pomoč, ki jo dobijo v zavodu, koristna in v pomoč. Tudi njemu je koristila (... *ja, je koristna. Če jo rabš, jo lohk izkoristiš. To je fajn, ane... Mi je pa koristla, ane ...*). Negativne vidike bivanja v zavodu pa mu predstavlja to, da mora biti teden dni v zavodu in pravilo, ki bi ga spremenil, je tudi to, da bi v skupini imeli po vsaj dva računalnika (... *slabe lastnosti pa to, da morš bit en tedn tle, ane, zaprt ... v vsaki skupini po dva kompa, računalnika ...*). Ko nastopijo težave in stresne situacije, pravi, da jih želi čimprej rešiti. Strategije ob nastalih težavah, ki jih uporablja, je pogovor. Pravi, da se dosti bolj o njih pogovarja in opazen je tudi napredek. Na timskem sestanku so ga pohvalili, da je napredoval na nekaterih področjih, predvsem je bolj začel obvladovati čustva, še posebej jezo. Na začetku je na tem področju bil bolj agresiven in se ni znal obvladovati. Tudi na izražanje pazi dosti bolj in poskuša preklinjati čim manj (... *čim prej jih hočm odpraut, ane. Dost bl se pogovarjam o tem. Lansk let so mi tud na tem timskem sestanku rekl, k sm ga mel učiri, so mi rekl, da ja, da sm se popravu na nekaterih področjih, ane, obvladovanje čustev in jeza, ane. Lansk let je blo na tem področju res polom od poloma, ane. Pač nism znal obvladovat. Izbruhnu sm čist za brez veze, k mi je recimo vzgojiteljca neki rekla, pejd to ... ma pejd ti nekam! Pol ful sm tud teh kletvic uporablu, ane. Mislm, so mi rekl dej nehi pa probi, da jih ne boš več tok, ane ...*). Zase pravi, da je njegova močna točka komunikacija, šibka točka pa naivnost (... *ja, močna točka je po moje zame komunikacija, ane. Šibka točka pa ne vem ... po moje naivnost, ane ...*). Za vikende imajo izhode in ob povratku v domače okolje funkcionira povsem normalno. Pravi, da ima občutek, kot da bi šel na počitnice za en teden in se potem za vikend vrnil domov. Počuti se domače (... *mislm, tko, čist navadn mi je. K da bi za en tedn šou na počitnce in bi se pol vrnu dam. Tko, čist navadn, k da bi pršu v domač kraj, v domačo hišo ...*). Z vrstniki oz. družbo, s katero je preživel dosti časa pred oddajo v zavod, je prekinil stike. To se predvsem nanaša na tiste, ki so bili povezani s tatvinami in z drogo (... *ne, čist sm jo pustu ... Pač, to družbo povezano s krajami, z drogami in to ...*). Pravi, da mu je vseeno, kako na njega gleda okolica iz domačega kraja. Temu ne pripisuje velikega pomena, ker sam sebe najbolj pozna in ve, kaj je v preteklosti

počel, zato ga govorice ne zanimajo (... *ma ja ... lejte, mene briga, kaj si folk misl o men, res! Mene to ne moti. Ti govor, kaj češ. Jz vem, kaj sm naredu in kako, ane. Ne morš ti napihnt ene stvari tok, da že skor poč, ane, ker se take stvari govorijo, da ... brez veze, ane ...*). V šoli mu gre trenutno dobro in mora opraviti samo še zaključne izpite, da ga odpustijo iz zavoda (... *ja, zdej še itak sam delam zaključne izpite in pol grem, ane. Mi gre ...*). Z družino se po njegovem mnenju razume boljše v primerjavi s prej. Dosti bolj tudi komunicirajo med seboj (... *ja, po moje, da dost bolj, ane. Več se tud pogovarjamo ...*). Pravi, da se je kot oseba tudi dosti spremenil. Ni več tako hiperaktiven, kot je bil. Je dosti bolj miren, dela se loti bolj natančno in tudi ni več tako naiven, kot je bil včasih. Naivnost je sicer še del njega, vendar ne v taki meri, kot je bila (... *ja, nism več tok naspidiran, kt sm bil prej. Pač, tud umiru sm se. Prej recimo sm delu vse povprek pa res uno na hitr pa zlo slabo naredu, ane. Zdej pa se znam tud umirit, ane, mislm, tko ful sm se umiru. Pogledam, zmerim rečmo ... pa tud manj sm naiven. Ne more me lih vsak v vsako sranje prepričat. Mal manj sm ja, ampak sm še vseen. Pač, sej to je vsak mal, ane ...*). Na stara pota se ne želi vračati in trenutno ga niti še ni zamikalo (... *ne. Do zdej me še ni, ne ...*).

PRIHODNOST

Ob koncu intervjuja sem mu postavila vprašanje o njegovih željah, pričakovanjih in ciljih za prihodnost, ko bo odpuščen iz vzgojnega zavoda. Rekel je samo, da bi rad nekje delal med počitnicami ter da pušča vse možnosti odprte (... *ja, med temi počitnicami bi rad šou kam delat. Po moje bom šou ... to je zaenkrt to. Drugač puščam vse možnosti odprte in bom vidu, kak bo šlo vse ...*).

Schema 2: Shema intervjuja z intervjuvancem 1

5.2 ANALIZA DRUGEGA INTERVJUJA

Kontekst intervjuja

OBDOBJE OTROŠTVA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Intervjuvanec 2 prihaja iz Laškega. Kot zanimivost o sebi je povedal, da se v prostem času rad ukvarja z motorji, rad kolesari in igra nogomet. Na splošno se rad ukvarja s športnimi aktivnostmi (... *prihajam iz Laškega pa velik stvari počnem ... rišem, z motorji se ukvarjam, kolesarim, športam ful, nogomet pa vse ...*). Z družino se razume v redu (... *v redu ...*). Njegova starša sta se ločila, zaradi česar se ni počutil dobro, ampak se je sčasoma začel počutiti boljše zaradi tega (... *sam zdej mami pa ati sta šla narazn ... Ma ne glih fajn, sam zdej sm že bolj ...*). V otroštvu se spominja predvsem obdobja, ko je hodil v šolo. Najprej je obiskoval vaško šolo v domačem kraju, kjer naj ne bi povzročal nobenih težav. Naredil je samo prvi razred in se spominja, kako so mu učiteljice v šoli pomagale. Trdi, da je takrat bil še čisto v svojem svetu in prepuščen svetu igranja (... *ja, najprej sm bil na vaški šoli ne, pa tam sm v redu bil ... prvi razred so mi v Laškem pomagali, ne. Takrat sm bil čist v svojem svetu še ne, sm se še skos igral ...*). Nato so ga premestili v Celje v pomožno šolo, kjer so se začele težave. Zaključil je samo drugi in tretji razred (... *pol so me dali v Celje v pomožno šolo pa sm tam neki delu bedarije ... sm pa drug razred naredu ... v pomožni šoli sm bil še v tretjem razredu ...*). Četrty razred je naredil v vzgojnem zavodu in trenutno obiskuje petega. Pravi, da mu ni bilo najbolj všeč, ko so ga premestili v vzgojni zavod (... *pol sm pač pršu sm ... četrtga sm naredu tu, zdaj sem pa peti ... tuki pa ni blo najbolj no ...*). Pred vzgojnim zavodom je v šolo rad hodil. Čas mu je mineval zelo hitro (... *ja, ful. Sam tam mi je blo čist drugač. Nism vedu kdaj je petek, kdaj pa sobota, kr je petek pa sobota hitra minila ne, pa spet v šolo ...*). Veliko mu je pomenilo to, da je lahko izdelal razred in da se je imel lepo (... *ja, to da sm naredu razred pa da sm se mel jz fajn in da mi ni blo treba še enkrat ponavlat razreda ...*). Lepi spomini, ki ga vežejo na otroštvo, so obiskovanje vrtca. Najbolj mu je bilo všeč, da je imel veliko prijateljev, da je lahko vsak dan hodil domov ter spanje v vrtcu (... *ko sm hodu še v vrtec. Všeč mi je blo, ko sm mel velik prjatlov pa domov sm hodu vsak dan pa spal smo lahko v vrtcu ...*). Negativni spomini iz otroštva pa so pretepi, kar mu ni bilo najbolj všeč (... *pretepi pa to z drugimi. Ni blo lih najbolj, ne ...*). Za družbo, v kateri se je gibal v otroštvu, pravi, da je bila slaba, ker so kadili travo, pili alkohol in počeli neumnosti (... *slabi ... ja, kadil so travo nekateri pa pil alkohol pa delal bedarije ...*). Družba mu ni predstavljala nič

drugega, kot samo to, da je z njimi lahko delal »bedarije«, kot sam pravi. Takrat še ni vedel, kakšne so lahko posledice za njega (... *bedarije, ko še nisem vedu, kaj me čaka ...*). Najbolj mu je žal, da je zaradi njih opustil nogomet in druge aktivnosti, s katerimi se je ukvarjal (... *pogrešujem, da sem nogomet opustil zaradi te družbe pa druge dejavnosti ...*). Ko se je soočal s težavami in stresnimi situacijami, jih je zaupal očetu, s katerim sta se razumela zelo dobro. Pravi, da sta se ujela, da je bil dober svetovalec in da sta se lahko pogovorila o vsem (... *ja, atiju sem najbolj povedal ... ja, fajn mi je svetoval pa fajn sva se ujela pa sva se o vsem pogovorila ...*), prav tako čuti, da ga ima oče zelo rad (... *ati me ma ful rad ...*). Ta način soočanja s težavami se mu je zdel primeren (... *ja, to da sem se zaupal očetu, ja ...*).

OBDOBJE ZAVODA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Razlog za prihod v vzgojni zavod so bile neurejene družinske razmere. Z mamo se ni dobro razumel, ker je odšla od doma in ni skrbela za njega. Oče pa ga je zaradi službe bil primoran večino časa pustiti samega v lastni oskrbi. Dokler si ne bi našel primerne partnerice, s katero bi skupaj skrbela za njega, ni mogel ostati v samo njegovi oskrbi (... *pač, z mamo se nisem najbolje razumel, ko je šla, ne. Pa ati ma službo, ne bi me mogu pustit samga, ne. Sam jaz sem že tok samozavestn, ne, da me ati itak že ... Sm reku, ti kr pejd, ati, ne skrb zame ... pride domu iz šihata, lepo večerjo naredu ... ja, mami ni skrbela zame. Ati pa je bil pol sam in dokler si ne najde ene partnerce, ne more ...*). Ko so mu sporočili novico, da bo šel v Vzgojni zavod Planina je znorel. Odšel je v gozd in brcal v drevesa. Preplavila so ga čustva jeze in žalosti (... *znoru sm. Šou sm v hosto in sm brcu v drevesa. Bil sm jezn, žalostn, vse ...*). Na začetku ga je bilo vzgojnega zavoda strah zaradi ostalih mladostnikov, ki so prav tako bivali tam, ker so se do njega obnašali nasilno. Ni mu bilo všeč, da so ga pretepali in po njegovih besedah je vsak mladostnik, ki pride na novo v vzgojni zavod, bolj izpostavljen nasilju (... *bal sm se mal, ker so bli eni od mulcev prehudi ... ni blo v redu. So me pa topli. Vsakega novega, ki pride notri, tepejo ...*). Z vzgojitelji se je razumel dobro (... *v redu, tak mirno ono ...*). Na celoten zavodski režim se je privadil malo težje, ampak ga je normalno sprejel brez večjih problemov. Na njega se je navadil do te mere, da mu je v redu (... *mal težko, ampak sm se že tako navadu, da mi je kul ...*). Pravila, ki jih je težje sprejel in bi jih še danes spremenil, je čas spanja. Med pol desetih in desetih morajo iti spat, on pa bi si želel, da bi čas za spanje predstavili na ob pol dvanajstih. Prav tako mu ni všeč, da se morajo pred spanjem stuširati, da ne smejo imeti mobilnih telefonov pri sebi, ne smejo gledati televizije ob času, ki je namenjen

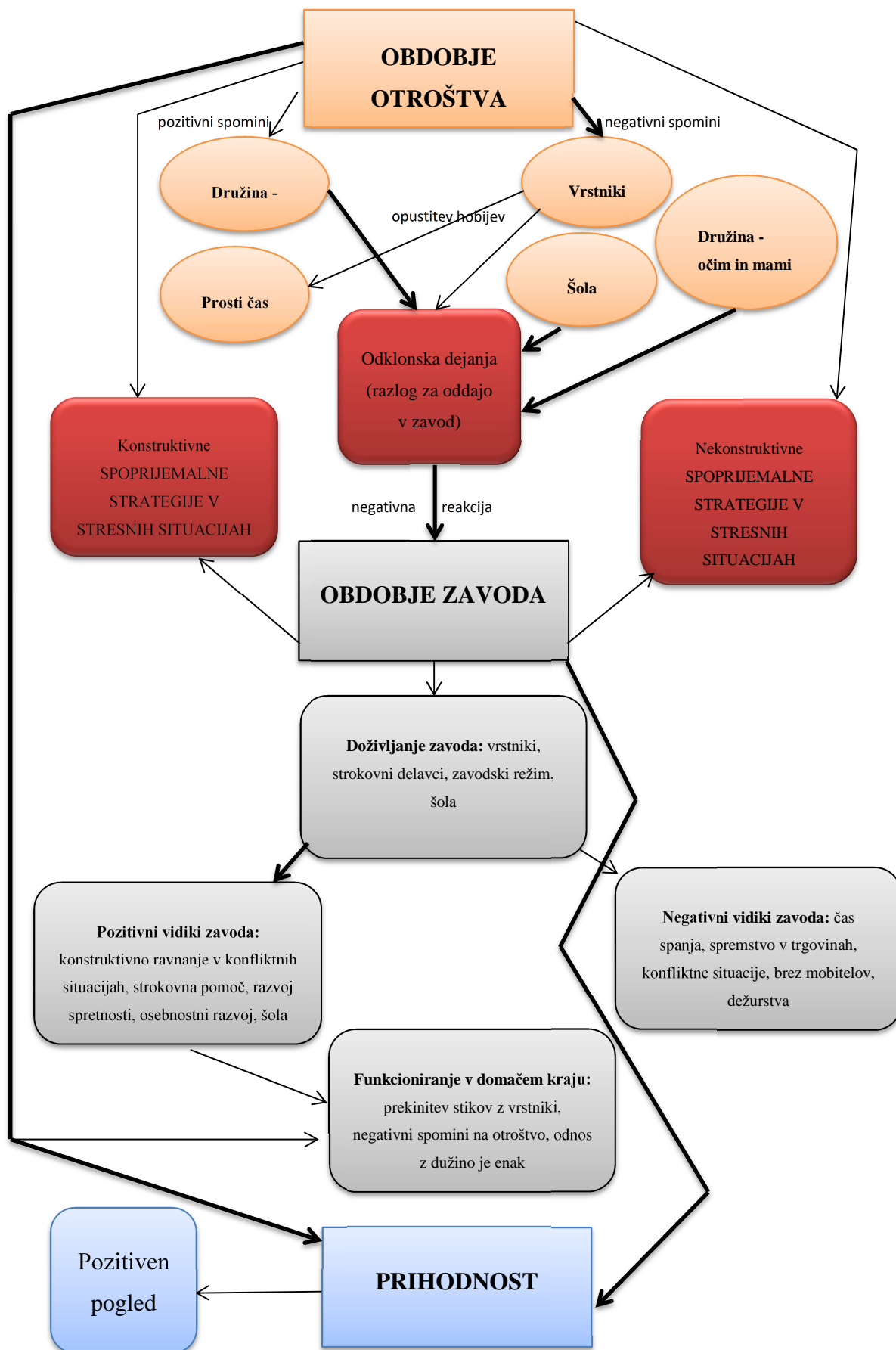
pripravam za spanje, pravila glede dežurstev mu prav tako niso všeč ter pravilo o tem, da ne smejo hoditi sami v trgovine, ampak je to dovoljeno le ob spremstvu. Vsa ostala pravila bi pustil takšna, kot so, brez spreminjanja (... *ko je blo treba it ob pol desetih, desetih spat. Ko si mogu it takoj pod tuš, dežurstva, pol mobiteli pa ko televizije nisi mogu gledat, ko si šou spat pa tak. To mi je blo najbolj ... Pa da bi lahka sami v trgovine hodl, kr ne smemo sami ... Druga pravila bi jz pustu ...*). Negativen vidik bivanja v zavodu se mu zdijo konfliktna situacija, kot so, prerekanje, prerivanje in pretepanje. Vse to se mu zdi brez smisla (... *prerivanje, kreganje, pretepanje pa da se kregajo, kaj bo kdo naredo. To je brezveze ...*). Za pozitivni vidik bivanja v zavodu je navedel to, da se v primeru konfliktnih situacij naučijo ravnati situaciji primerno (... *ko se fantje skregajo ali pa ko so nesramni do kogarkoli, da se grdo obnašamo, ne pa da ne spoštujemo kdaj tud pravila, da se naučimo ravnati kontra ...*). Prav tako se mu profesionalna pomoč, ki jo nudijo v zavodu, zdi koristna (... *ja, je koristna ...*). Ko se sooča s težavami, na njih odreagira včasih dobro, včasih slabo. Ob določenih težavah se umakne, ob določenih se ne. Drugače pa se o njih tudi pogovori z vzgojitelji (... *včasih slabo, včasih dobr. Se umaknem, včasih pa tud ne. Pogovorim se z vzgojitelji, ko mam težave ...*). Ko sem ga vprašala, kaj zase misli, da so njegove močne točke, je odgovoril, da mu je všeč, da se je v vzgojnem zavodu naučil nekaj novih stvari in da mu je všeč, ko kaj ustvarjajo, razvil je nove spretnosti (... *ko ustvarjamo velik ... bordat, pa nauču sm se tud bobnat, kitaro sm se nauču igrat ...*). Drugega ni znal povedati o sebi, negativnih lastnosti glede svojega karakterja pa ni omenil. Ob vikendih, ko majo izhode, hodi domov na vsaka dva tedna. Domače okolje mu vzbudi negativne spomine na otroštvo (... *jaz ne grem domov za vikend, hodim domov na 14 dni ... grozno zato, ko se spomnim mladih dni, ne, ko sm bil še precej mlajši ...*). Ljudje iz domačega okolja na njega ne gledajo popolnoma nič drugače kot prej, prav tako se ne počuti diskriminiranega z njihove strani (... *ne ...*). Z družbo, ki je bila del njegovega življenja pred oddajo v zavod, je prekinil stike. Pravi, da ima sedaj boljšo družbo (... *ne. Sm jo pustu. Zdaj mam bolšo ...*). Preteklosti ne želi ponoviti, ne želi se vrniti na stara pota, ampak bi raje popravil napake, če bi lahko (... *ne. Bi rajš popravu stvari za nazaj, ko sm bil še mlajši ...*). Šola v vzgojnem zavodu mu gre dobro in nima večjih težav (... *v redu. Šola mi ne dela težav ...*). Prav tako ima boljši odnos z ostalimi mladostniki v vzgojnem zavodu (... *Se razumem boljše, ko pa ko sem prišel ...*). Odnos z družino se ni kaj dosti spremenil. Z očetom se še vedno dobro razume, medtem ko se z mamo ne. Z mamo se konstantno prereka in mu ni všeč, ko je pri njej. V preteklosti je bila do njega fizično nasilna, veliko obljub mu je dala, ampak jih nikoli ni izpolnila. To so bile zgolj le prazne obljube. Medtem ko je oče njeno popolno nasprotje, ker svojo obljubo vedno drži. Izpostavil je, da je

velik problem tudi njegov očim, ki je prav tako bil fizično nasilen do njega in se zaradi tega z njim ne razume (... *z atijem se, z mami pa ne. Z njo se skos kregamo pa ni mi fajn, da sm pri njej, ne ... Zato, ker me je že tepla pa velik stvari mi je že nardila pa skos neki oblubla pa nič. Ati je pa drugačn. On če neki reče, reče. Mam pa tud očima in se z njim tud ne razumem, ker me je isto tepu ...*) Z mamo si sploh ne želi imeti stika (... *ne. Ne želim si ga met ...*). Vzgojni zavod mu je pomagal, da se je kot oseba spremenil na boljše. Pravi, da se je popravil, še posebej svoje obnašanje. Zdaj se lepše obnaša. Prav tako se ne prereka več, ampak upošteva pravila (... *ja, zdaj sm se kr velik popravu, ne. Svoje obnašanje, zdaj se ful v redu obnašam. Upoštevam pravila, nč več se ne kregam ...*). Tudi v šoli so mu dosti pomagali in s pomočjo strokovnih delavcev se je naučil več vrst računanja. Trenutno je v petem razredu, kjer se je naučil množiti, v čemer prej ni bil ravno večč (... *glede šole ne, sm se velik računanj nauču, sm zdaj peti razred pa sm se nauču množit, ko prej nism znal ...*). Rekel je tudi, da je včasih imel problem z redom, vendar ga sedaj nima več (... *prej sm mel težave z redom, zdaj nimam več ...*) Zavod je iz njega izvabil najboljše in pravi, da se je popravil samo na boljše in ni vplival na njega, da bi bila sprememba v negativni smeri (... *ne, samo na boljše ...*).

PRIHODNOST

Ko bo odpuščen iz zavoda, si zase želi, da bi bil dober človek, da ne bo pil in kadil. Že od nekdaj je imel željo, da ne bi postal kadilec. Glede alkoholnih pijač pa se zaveda, da če bo šel s prijatelji na kakšno pivo, še ne pomeni, da bo zdaj začel redno piti. Želi si postati avtoklepar in veliko delati, da bo zaslužil dosti denarja (... *Ja, da bom v redu fant, da ne bom pil pa kadil. To sm zdaj si skos želu, da ne bom kadil. Dobr, to če greš s prijatli na eno pivo, to ni neč, ne. Želim si, da bom avtoklepar, da bom velik delu, da bom velik zaslužu. To je to ...*).

Shema 3: Shema intervjuja z intervjuvancem 2

5.3 ANALIZA TRETJEGA INTERVJUJA

Kontekst intervjuja

OBDOBJE OTROŠTVA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Intervjuvanec 3 se je rodil v Nemčiji, trenutno pa je situiran v Mariboru (... *Rodil sem se v Nemčiji, zdaj trenutno pa živim v Mariboru pač ...*).

V prostem času ni imel hobijev, s katerimi bi se ukvarjal. Rekel je, da se v zavodu ukvarja z nogometom in namiznim tenisom, če je treba (... *Ma nogomet in ping pong, ako ga je treba ...*). Obdobje otroštva zanj ne predstavlja posebej lepega časa, saj je imel veliko problemov s starši. Zaradi tega je začel kaditi travo, ki naj bi jo med 12. in 13. letom opustil. S starši je bil v konfliktnih odnosih, dosti so se prerekali, trava pa mu je predstavljala sredstvo za pomiritev v stresnih situacijah. Pravi, da je v življenju trpel (... *Ja, v otroštvu sm mel ful problemov s starši in pol sm začel še travo kadit in ... nič do dvanajstga, trinajstega leta sm pol nehu s tem in prej se nism dobr razumel s starši, sm se dostkrat skregu in pol sm kadil, da sm se umiril, kr to te umiri kao ja in kaj ... in kaj naj rečm, trpel sm v življenju ne, to je to ...*). Na otroštvo ga vežejo spomini prestrašenosti. Njegova mama je živela v Sloveniji, oče in polbrat pa v Nemčiji. Pravi, da je medsebojno razumevanje v družini bilo slabo. Posledično je tudi begal od doma in ga po pet, šest dni ni bilo domov. V Nemčiji je bil prvič v vzgojnem zavodu in ko so ga odpustili, je prišel živeti v Slovenijo (... *prej sm bil prestrašen. Mama je bla v Sloveniji, ata je bil tam in polbrat je bil pač v Nemčiji isto, ampak se nismo tok razumeli prej ne. Sm šou vn od doma, me po pet, šest dni ni blo nazaj doma in pol sm bil tud po zavodu v Nemčiji ne in pol sm tam dokončal, predn smo prišli sem ...*). Na otroštvo ga ne vežejo nobeni lepi spomini (... *Mah, nimam, ne ...*). Preden je prišel v Slovenijo, se je gibal v normalni družbi. Pravi tudi, da pred prihodom sem ni povzročal težav (... *Preden sm pršu sm, sm bil v normalni družbi ... predn sm sploh pršu v Slovenijo, nism take probleme delal, ne ...*). S prihodom v Slovenijo pa je spoznal svoje bratrance, s katerimi so skupaj povzročali probleme, zopet je začel kaditi travo, sodeloval je v pretepih in tatvinah (... *Odkar sm pršu tu v Slovenijo, sm spoznal svoje bratrance tu in sm začel take probleme delat ... tu sm spet začel kadit travo ... in pač ... samo ne velik ne ... kaj nej rečem ... pretepe sm mel, tatvine ...*). V otroštvu je najbolj pogrešal odsotnost mame, saj jo je želel videti bolj pogosto (... *V otroštvu? Da nism dost mamu vidu, ko sm bil še otrok ...*). Ko je imel težave, je rešitev našel v kajenju

cigaret in trave, ker ga je to pomirilo (... *Ja, ven sem šou na cigaret al sem pa kadil travo pač, da sm se umiru pa to ...*), drugače pa se je zaupal bratu, ki je leto dni mlajši od njega in svojim prijateljem (... *Ja, mojmu bratu, ki je eno leto mlajši od mene ... Mel sm kolege pa sm jim povedu pa to vse ...*). Ko je reflektiral, na kakšen način se je spoprijemal s stresnimi situacijami, pravi, da način ni bil primeren in da bi se o težavah več moral pogovarjati s starši ali pa da sploh teh načinov ne bi začel uporabljati (... *Ma niti ne. Ja, ne vem, bi mogu se pogovarjat s starši al pa brez tega, da bi to delu, ne ...*). Za šolo pravi, da mu je šla dobro, ampak je ni preveč resno jemal (... *vse mi je dobr šlo ... samo jaz sem se preveč hecu in to je to ...*).

OBDOBJE ZAVODA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Razlog za oddajo v zavod so bila odklonska dejanja, kot so pretepi, tatvine in podobne stvari (... *Ja, tu sm zarad preteпов, tatvine ... pa kaj še? Pač take pizdarije ...*). Ko je slišal novico, da bo moral ponovno v vzgojni zavod, jo je sprejel dobro na začetku (... *Ja... sm dobro sprejel pa sm prišu sem ...*), vendar je po osmih mesecih bivanja v njem odšel na beg za 2–3 dni ali pa en teden (... *In pol tak osem mescev, ko sm že bil tuki, se mi zdi, sm šou na beg pa to za kake dva tri dni al pa en tedn ... ne dolg ...*). Njegove predstave o vzgojnem zavodu so bile drugačne, saj je mislil, da bodo pri sebi lahko imeli cigarete in telefone (... *Prej nism mel tak kak sm jaz mislo, da bo tak daleč al pa kaj. Jaz se mislo, da bomo lahk mel telefone pri sebi, cigarete pa vse ... samo ni tak to ...*). Da se je sploh lahko vklopil v novo okolje in zavodski sistem, je moral nekaj pretrpeti in doživeti skupaj tako z mladostniki kot s strokovnimi delavci, ki so zaposleni v vzgojnem zavodu (... *Ja, mogu sm neki trpet, ne. Pač ne trpet, ampak doživet z njimi skup, ne. Pač da sm prišu v nov sistem, ne, al kak se tem reče ...*). Z vzgojitelji in mladostniki je v zavodu vzpostavil normalen odnos (... *Z vzgojitelji sem se razumel normalno, isto pa ni blo problemov ... Tudi normalno ...*). Celoten zavodski režim ni sprejel najbolje in pravi, da trpi (... *Zdaj trpim tu, ne ...*). Ni mu všeč, da je v Sloveniji (... *da je to v Sloveniji ...*). Zaveda se, da mora pravila upoštevati (... *Mislim, pravila pa to, ne, mormo itak vse nardit, ne ...*). Najbolj trpi, ko njegova mama joče, ko mora iti nazaj v vzgojni zavod po koncu vikenda. Njeno počutje vpliva tudi na njegovega. Ima sicer še enega starejšega brata, ki je v Nemčiji in ga že dolgo ni videla, mlajši brat pa tudi povzroča težave, kot jih je v preteklosti on sam, tako da se mama nekako zanaša nanj. Bratu poskuša pomagati, ampak ne more vplivati nanj v veliki meri, ker pravi, da je čez teden v zavodu, ob vikendih pa

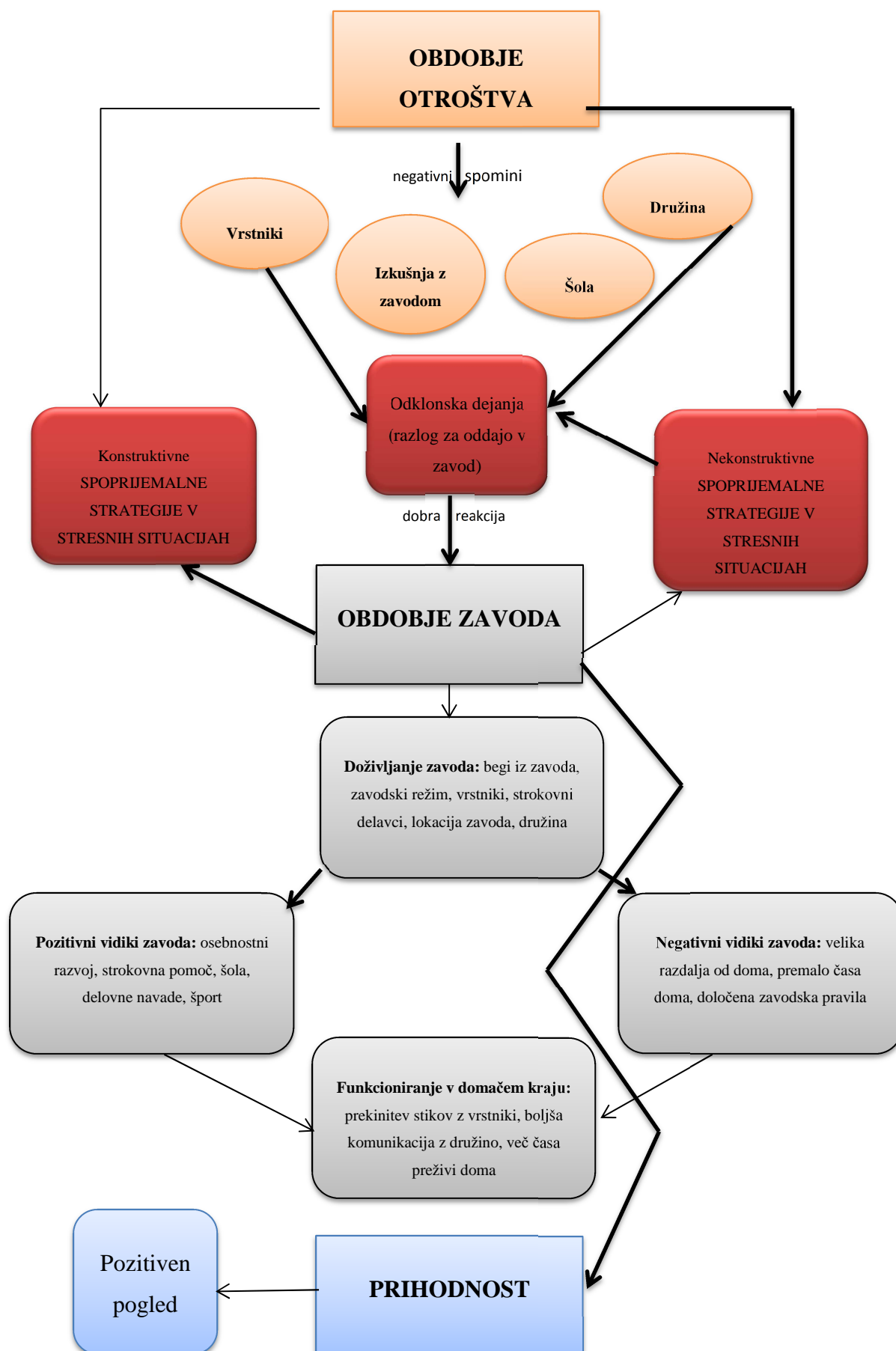
večino časa preživi z mamo (... *Ja, ko grem od doma, se mi mama joče. Zarad tega res trpim. Odvisno kak je ona, ne. Mam enega starejšega brata, on je v Nemčiji, dela in ga že dolgo ni pri nas, ga ni vidla. Mlajši pa probleme isto dela, ne, tak da sem samo še jaz ostal tak, ne ... Ja, ga poskušam popraviti, ampak jaz sem tu čez teden in ne morem mu nič, ne. Čez vikend, ko sm doma, sm pa z mami skos*). Drugače pa se je na vzgojni zavod navadil hitro, samo telefon mu manjka znotraj (... *Ma hitro sm se navadu ja ... Sam telefon mi manjka ...*). Ko sem ga vprašala, katere so zanj pozitivne strani bivanja v vzgojnem zavodu, je rekel, da se mu ne zdi nobena stvar pozitivna in da se mu zdi bivanje v zavodu brez smisla in povrhu vsega je še daleč stran od doma (... *Ma niti ena ni. Brezveze se mi zdi biti tukaj, ker je predaleč od doma ...*). Vendar, ko sem mu še enkrat postavila isto vprašanje, ki sem ga oblikovala malo drugače, in sicer, kaj misli, da se je naučil novega, odkar je v zavodu in če je zavod kaj pripomogel k temu, da se je osebnostno spremenil, je odgovoril pritrdilno. Rekel je, da se je naučil, da ne povzroča več problemov niti v zavodu niti doma, odkar je tu in to se mu zdi dobro. Prav tako so mu vzgojitelji pomagali in tudi trenutno mu pomagajo, da ne bo odšel v Prevzgojni dom Radeče (... *Ja, to ja. Odkar sm tu sm se nauču, da ne bi več tok problemov delu tu pač ... niti doma ne in tak je boljše pač, ne. Ne delam več problemov doma. In nič ... so mi pomagali dosti tu oni, moja učiteljica mi bo pomagala za poročilo, ker zdaj sem dobu za Radeče ...*). Poleg pravila, da ne smejo imeti telefonov pri sebi, mu prav tako niso všeč pravila o dežurstvu, da ne smejo imeti pri sebi cigarete ter da so doma lahko samo ob vikendih (... *cigarete ne mormo met skos pr seb, ne vem. Pravila mi niso neki tu not ... dežurstvo pa to ... pa da bi bli malo več doma, ne pa samo ob vikend ...*). Ko se pojavijo težave, se z njimi trenutno sooča tako, da se pogovori z vzgojitelji ali pa se umakne. Odvisno, za kakšno situacijo gre (... *Najprej se pogovorim z učiteljico, če me kaj matra. Včasih se znam tud umaknit, ne ... odvisno za kaj ...*). Prav tako je imel težave povedati kakšno pozitivno lastnost o sebi in kaj smatra, da so njegove močne točke. Po premisleku je rekel, da je priden med poukom in da ga zaradi tega tudi v zavodu hvalijo (... *Ne vem ... Ne vem, kaj bi povedu ... tu delam med poukom, ne skos, me še tu notri hvalijo ... ni kaj več rečt ...*). Stvar oz. dogodek, ki bi ga spremenil pri sebi, če bi ga lahko, je, da ne bi begal iz zavoda. Pravi, da tega zdaj ne počne več, ampak da je takrat čutil to potrebo, ker je potreboval čas zase, da je lahko razmislil o svoji prihodnosti naprej in ker je imel potrebo, da nekaj časa preživi doma (... *Ja, ko sem na begu bil včasih. To bi popravu, da neb pobegnu, ampak zdaj sem se popravu pr tem ... sem mogu razmislit, kaj bom naprej ... mogu sm mal doma bit ...*). Ob povratku v domače okolje ne hodi ven tako pogosto, kot je to počel včasih. Ven gre ob petkih, preostanek vikenda pa preživi doma (... *Ja, ne hodm več tak ven, kot sem hodu nonstop. V*

petek grem mal ven na primer in sem pol doma več časa ...). S strani domače okolice se ne počuti diskriminiranega (... *ne ...*), z družbo pa je prekinil stike. Ko ga kličejo, jim pove, da nima časa za druženje (... *Ma sploh je nimam več ... me kličejo, ampak jaz ne grem ven, rečem, da nimam cajta ...*). Ne mika ga, da bi se vrnil nazaj na stara pota (... *ne ...*). V šoli v vzgojnem zavodu trenutno ne funkcioniira dobro, ker je v sporu z enim mladostnikom in je mnenja, da se tu ne bo mogel izobraziti do konca, ampak se bo raje kje drugje (... *Zdaj nism niti mogu razmišlat med poukom, ker sem se neki skregu s sošolcem in sploh ne mislm delat tu in se izobrazit. Bom drugo leto nekje drugje, ker tu ne morem. Ne morem se izobrazit tu ...*). Pravi, da mu je šola v zavodu dobra, ampak da se težko zbere med poukom, ker ga sošolec konstantno moti in posledično težko posluša ter ne more delati v miru (... *Ma jeeee, dobra je samo ne morem delat tuki, ker me ta sošolec moti nonstop, da ne morm niti delat. A me razumete? Težko se pol zberem in poslušam, delam, če me on moti ...*). Z družino je v boljših odnosih, razumejo se boljše (... *Z njimi se razumem boljše ...*). Ko sem ga vprašala, kaj se je izboljšalo, je rekel, da vse. Še posebej mu je všeč to, da ga ne sprašujejo več, kam gre. Prej so ga vedno spraševali o vsem in je imel občutek, da mu ne zaupajo, zato je trenutno zadovoljen, da imajo takšen odnos (... *Ma vseee. Me ne vprašajo, kam grem ... ne vprašajo me čisto nič ... Tko je boljše, ker prej so me vse spraševal ... kam grem, kdaj se vrnem ...*). Zavod je na njega pozitivno vplival, ker je spremenil svoje obnašanje na pozitivno. Pravi, da ne dela več problemov doma, ne pretepa se več, ne sodeluje v tatvinah in ne hodi ven (... *Ja, da ne delam več takih problemov doma. Ne vem ... kaj še ... ne delam več preteпов nič, ne hodim nič več ven ...*). Prav tako pravi, da je pridobil nove delovne izkušnje in da se je naučil igrati namizni tenis (... *Delovne navade, ping pong sm se nauču igrat pa tko ...*).

PRIHODNOST

Njegove želje so, da najprej dokonča osnovno šolo v vzgojnem zavodu in nato si želi iti delat (... *Ja, zdaj hočem tu dokončat osnovno šolo in pol da bi šou nekam delat, ne ...*). Po določenem času se želi vrniti nazaj v Nemčijo, kjer se želi ukvarjati s kovinarskim poklicem, saj bi tako lahko skupaj delal s stricem, ki se prav tako ukvarja s kovinarstvom (... *pol se bom pa vrnu v Nemčijo ... stric se s tem ukvarja ... za kovine, ne ... in ko končam kovinarsko šolo, tu grem pol lahko k njemu delat ...*).

Shema 4: Shema intervjuja z intervjuvancem 3

5.4 ANALIZA ČETRTEGA INTERVJUJA

Kontekst intervjuja

OBDOBJE OTROŠTVA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

Intervjuvanka 4 prihaja iz Maribora. V vzgojnem zavodu je že dve leti. Ne ukvarja se z nobenim hobijem, kot zanimivost o sebi pa je povedala, da rada riše in pleše (... *Ja, pač rada rišem, rada se ukvarjam s plesom pa tak ...*). Z družino ni v najboljših odnosih, ker imajo drugačne poglede na življenje. Intervjuvanka prihaja iz romske družine in oni bi radi videli, da se ravna po njihovi tradiciji in sledi kulturnim vrednotam (... *Z družinoooo malo bol tak, ne, ker pač moji ... težko bol, ker moji pač živijo svoje življenje, jaz pa pač svoje življenje. Tak sem pač odraščala. Moji bi pač radi videli, da jaz živim njihovo življenje, ne ...*). Družina je želela, da bi večino časa preživela doma, pomagala in se držala njihovih pravil. Izpostavila je, da si sama ne more izbrati partnerja, ampak ji ga izbere družina (... *Oni bi radi ... pač morš bit skos doma, morš pomagat, pač bol tak, ne. Pač morš se držat naših pravil. Ne morš se sam poročit, ampak ti ga oni izberejo pa to ...*). Niso odobrvali, da je hodila ven in se družila s prijatelji, ker za njihovo kulturo to ni normalno. Sama se je temu uprla in je to počela še naprej (...*Pač, niso sprejemali to, da sem jaz na primer šla vun za štiri ure, se družit pa tak, to za njih ni bilo normalno, ne. To jim ni blo všeč, ker sem s tem nadaljevala non stop, ne ...*). Ima eno pravo sestro, tri polsestre in enega polbrata. S sestro se razume dobro. Pri štirinajstih letih se je odselila od doma in se osamosvojila. Zaživela je novo življenje v Kopru, ima svoje stanovanje in živi svoje življenje, medtem ko polsestre in polbrat živijo še pri starših, saj so mlajši (... *Mam eno pravo sestro, pol mam tri polsestre pa enega polbrata. Ja s sestro se vrei razumem. Ona je tudi bila stara 14 let, ko je šla od doma. Zdaj pa sama živi v Kopru. Pač, dela pa ma stanovanje ... ustvarila si je svoje življenje. Oni ostali pa so še mlajši, ne in živijo z mamico pa očijem ...*). Obdobje otroštva je bilo za njo težko, saj je odraščala brez biološkega očeta. Ko je bila stara 3 ali 4 leta, je v njeno življenje vstopil oči, ki ga je na začetku lepo sprejela in ga imela rada, ko pa se je nad njo znesel fizično, se je odnos poslabšal. Mama ni posegala v vzgojo novega partnerja, saj ga je po njenih besedah imela zelo rada in bi celo za njega žrtvovala svoje lastne otroke (... *po moje je bilo težko vse skup, ne. Ker sem odraščala brez atija nekaj časa. Pol, ko sem bila stara 3 leta al 4, je prišu očim. Saj sem ga sprejela pa vse ... vse je blo vrei ... saj sem ga mela rada, samo ... pol pa je poknilo, ne, ko je dvigno roko na mene ... ja, nič, kaj, mama ga ma pač rada, ne. Ona bi dala*

svoje otroke za njega ...). Na otroštvo jo veže več negativnih kot pozitivnih spominov (... *V bistvu jih je blo ful negativnih, ko pa dobrih, ne ...*). Negativni spomini so prerekanje doma in nasilje. Stvari niso bile, kot bi morale biti (... *Ja, to, da sem se ful kregala doma, da so me topli doma pa tak. Skos smo se nekaj ...ni blo to to ...*). Prijetni spomini pa jo vežejo na čase, ki so ga kvalitetno preživeli skupaj kot družina, ko so skupaj praznovali praznike (... *Ja, to, da smo kot družina vedno bili skupaj za novo leto, tak da smo praznovali skupaj pa vse ...*), ampak trenutno je družina razpadla v njenem pogledu (... *Zdaj pa smo tak narazn ...*). Včasih so pri babici praznovali novo leto in praznike. Babica je imela tri snahe in vsaka od njih je šla svojo pot naprej. Eno snaho je prevaral stric, ki je z njim imela tri otroke. Posledično je zapustila celotno družino, otroci pa so ostali v oskrbi babice. Pravi, da družina ni več ista, kot je bila in da ni isti občutek, kot je bil (... *Ja, recimo novo leto pa naše praznike smo vedno praznovali pri babici pa to, ne. Drugače pa ima babica 3 snahe, ne in vse so šle po svoje, ne. Ena snaha je pač zapustila mojga strica, ker jo je pač varal pa to, ne in je pustla tri otroke in zdaj babica skrbi za njih. Ni več blo to to v naši družini, kar je blo...*). Družba, v kateri se je gibala pred oddajo v zavod, je bila pretežno slovenska. Všeč ji je bilo, da je odraščala z njimi, da si je lahko ustvarjala življenje po njeni želji in ne po želji drugih (... *Bolj v slovenski večinoma ... Všeč mi je, da sem odraščala v njihovi družbi, da sem ustvarjala in živela svoje življenje kak jaz hočem in ne kak drugi hočejo, ne ...*). Pravi, da se je raje družila s Slovenci kot pa z Romi, ker v romski družbi so bili konstanto problemi in veliko je bilo prisotno obrekovanja (... *Že tak al tak sm se rajši s Slovenci družila, ko pa z našimi, ker z našimi so skos neki problemi ... Ja, ona je to rekla, on je to naredu pa smo videli vašo hčerko s tistim pa tak ...*). Slovenska kultura ji je všeč, ker pravi, da nimamo tako strogih pravil, kot jih ima njihova kultura. Sami si lahko izberemo partnerja, medtem ko pri njih ni tako. Ne zdi se ji lepo, da njihova kultura zahteva poroko z osebo, ki je nimaš možnosti prej sam spoznati, ampak ti drugi povedo, ali je oseba primerna zate ali ni. Družina se je dogovorila za njeno poroko, kar ji ni bilo všeč, zato je tudi zbežala od doma za tri dni (... *To, da nimate nekih pravil pa to, da npr. pri nas, ko se moraš poročiti kr zdaj, to je meni ful grdo pri nas, da ko človeka prvič vidiš, pa da rečejo, ja, dobri so ... ne moreš vedeti, če so oni dobri al ne, ker ga prvič vidiš. OK, majo dnar, majo ... vrei so ... tak npr. lahk tud jaz rečem ja, vrei so, ampak drugač, ko jih pa spoznaš, pa niso ... Ja, zato sem pobegnila za tri dni ... Oni so prišli domu, mene pa ni blo ...*) Še posebej ji je bilo to težko sprejeti, ker je bila zaljubljena v drugega fanta (... *Pa takrat sem bla zalublena ...*). V otroštvu je najbolj pogrešala to, da ni imela dobrega odnosa z mamo. Pravi, da je pogrešala njeno ljubezen, da bi se lahko od nje učila, da bi ji lahko zaupala. Ni ji zaupala in ni se znala primerno pogovarjati z njo, ampak se zaveda,

da je to posledica maminega težkega otroštva (...*Najbol sm pogrešala to, da nisem mela ljubezen od mame, ne, pa to, da bi me učila pa da bi ji lahko zaupala, ker jaz ji nisem zaupala, ni se znala pogovarjat, ker ona tudi ni mela otroštvo lepo, ne ...*). Mami je povedala, da jo moti njun odnos, ampak se ni nič spremenilo. Pravi, da celo razume, zakaj se mama tako obnaša, saj naj bi že trpela v odnosu z njenim biološkim očetom v mlajših letih in razume, da je začarani krog težko kar naenkrat prekiniti (... *Ja, vse sem ji povedala. Ampak saj razumem ... ona je tud že tak al tak trpela z mojim atijem, ko je bla mlada pa to. Pol se pa to tak nadaljuje, ne, ker je tak odraščala ...*). Ko sem jo vprašala, če misli, da bo tudi ona postala takšna, kot je njena mama, je rekla odločno, da ne bo, sploh če bo delala na tem, da se začarani krog prekine (... *Ne. Če bom delala na tem, da ne bom, potem ne bom ...*). Ko je imela težave, jih je zaupala stričevi ženi, ki ji je vedno pomagala, prav tako je težave zaupala babici in eni prijateljici (... *Ma ful sem se lahko zaupala in vse povedala eni snahi od strica, ne. Ona mi je vedno pomagala. Pa babici tud pa mela sem eno ful dobro kolegico ... Mi je vedno tudi ful pomagala ...*). V stresnih situacijah se je večkrat zjokala, nič ni hotela početi, morala se je umakniti od vsega in biti sama, prav tako je bila živčna (... *Jokala sm se, zjokala sm se. Nič nisem hotla delat, čist za sebe sm mogla bit, živčna sm bla ...*). Njen način soočanja težav se ji je zdel primeren v primeru, ko se je zjokala in ko je težave zaupala babici (... *To, da sem se zjokala, ja. Drugač pa tak, če so se pojavle, sm vse povedala babici. Njej sem prvi povedala ...*). V osnovni šoli je do osmega razreda potekalo vse v redu, ko pa se je zaljubila, je s težavo naredila deveti razred. Pravi, da so se njene težave začele z zaljubljenostjo (... *Ja, na začetku je blo vse vre, ne, pol sm se pa zalubla ... Deveti razred sm komaj naredla, ne, takrat se je začelo vse to ...Tu se je začelo, sm bla zalublena ...*). Srednje šole ni naredila, ker je prednost dala druženju s prijatelji in ker je šola bila v mestu, ki je verjetno ponujalo več stvari za početi (... *Pol je bla sredna šola, ko je nisem naredla, ker je bla v mestu pa druženje pa tak, ne ...*). V šolo je drugače rada hodila, ampak je izostajala od pouka zaradi družbe, ki je tudi razlog, da šole ni naredila. V šoli se je tudi stepla z eno punco in posledično se je iz nje morala izpisati, tako je eno leto preživela doma (... *Sem, ja, ampak mislim ... sem špricala, ne, zarad družbe, če tak pogledam. In pol nisem naredla . ..Aja, prej sm se stepla še z neko punco in sm se mogla izpisat iz šole in sm se izpisala, pol sm pa bla eno leto doma ...*) Še danes obžaluje, da trgovske šole ni dokončala, saj pravi, da ni bila težka (... *Mislim, še zdaj mi je žou, da nisem trgovske šole naredla, ker je čist na izi šola ...*).

OBDOBJE ZAVODA in SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH

V Vzgojni zavod Planina je na začetku prišla preko odločbe centra za socialno delo zaradi težav v šoli in neurejenih družinskih razmer, kjer je 4–5 mesecev bila prostovoljno. Po določenem času pa je dobila odločbo sodišča za vzgojni zavod zaradi pretepa in tatvine (... *Ja, nekaj časa, 4 mesce ali 5 sem bila prostovoljno tu ne preko centra zaradi težav doma in zaradi šole, ne. Pol sm pa pristala tu sodno zaradi pretepa, ne in zaradi kraje ...*). Novico, da bo prišla v vzgojni zavod, je sprejela dobro. Pravi, da ji je bilo po eni strani v redu, ker je vedela, da bo lahko znotraj zavoda dokončala šolanje, ker je zunaj ne bi dokončala zaradi močnega vpliva družbe na njo. Vedela je, da bo storila nekaj dobrega zase. Po drugi strani pa ji ni bilo všeč, da bi bila oddaljena od družbe (... *Ja, po eni strani mi je blo kul in vrei, da pridem sem, ne, zato ker bom lahko šolo naredla. Zunaj je verjetno ne bi naredla zaradi družbe. Ne bi mogla naret. Pač, da bom neki naredla v svojem življenju, da je prav, ne. Po drugi strani pa mi je blo bed zaradi družbe pa spet ne tak ...*). Vzgojni zavod ji je na začetku bil v redu, pravi, da ji je bilo lepo in da je komaj čakala, da začne hoditi v šolo. Vendar se ti po drugi strani po določenem času začnejo kopičiti stvari in v sebi je čutila stisko in je imela vsega polno glavo, zato je odšla na beg v domači kraj k prijateljici, kjer je rabila čas zase in za premislek. K svoji družini ni šla v času bega, ker ni smela zaradi očima, saj nikoli niso odobravalji njenega načina življenja in druženja s prijatelji. Pravi, da se je v zavod vrnila nazaj, ko si je uredila misli. Zaveda se, da ko prideš v zavod, moraš slediti pravilom in če nekaj začneš, moraš tudi dokončati (... *Ja, na začetku mi je blo ful vrei, ne. Mi je blo ful lepo. Komaj sem čakala, da začnem hodit v šolo, da bom naredla to vse, ne. Samo ko pa ti je že dovolj tega, pa ko maš muko v sebi, kot sem jo mela jaz, ko sem se doma kregala. Nism smela it domov zaradi očima, ker sem kao vun hodla in to njim ni blo všeč, ne. Za mene pa je blo to normalno, da grem ven, ne. Pač je blo malo tak, ne, mi je blo malo muka in pol sm šla na beg, ne. Pa sm bla v Mariboru. Tam sm bla s kolegico, sm bla pri njej doma. Pol pa sm prišla nazaj, dokler se nisem izpraznila. Na drugi strani pa je psiha zavoda ... Če nekaj začneš, moraš končat, ne ...*). Z vzgojitelji je vzpostavila dober odnos (... *ful vrei ...*), z mladostniki se je tudi razumela normalno, z določenimi pa se je poznala že od prej (... *Eno punco že tak poznam od prej, sva ble kolegici. Enga fanta tud že od prej poznam. Z ostalimi se pa normalno razumem ...*). Na celoten zavodski režim se ji ni bilo težko navaditi. Zaveda se, da moraš pravila sprejeti in upoštevati red, če so ti všeč ali pa ne in njej se ni bilo težko prilagoditi. Vendar včasih nastopijo obdobja, ko imaš vsega polno glavo in ti postane vseeno

za vse, lahko bi rekli, da ti počti film, vendar sčasoma se vse vrne nazaj v normalo in se počutiš spet dobro (... *Saj ni težko, ne, ni težko. V bistvu ni tok težko, ampak ko pa maš vsega preveč, poln kufer, pol ti pokne na par dni, pol je pa spet vse v redu. Hočeš nočeš, moraš sprejet, ne. Meni se ni težko prilagodit ...*). Pozitivni vidiki bivanja v zavodu so ji to, da jih preusmerjajo, da postanejo bolj odgovorni kot osebe, da dokončajo šolo in da ti nudijo pomoč. Pomoč se ji zdi koristna, saj se zaveda, da jim vsi želijo samo dobro (... *To, da nas preusmerjajo, da si odgovoren za sebe, da narediš šolo, da ti pomagajo ... ja, zdi se mi koristno vse. Saj ti hočejo samo dobro in ti pomagajo, ne ...*). V zavodu pa ji niso vseč določena pravila. Kdaj se ji zdijo vzgojitelji krivični do mladostnikov in bi si želela, da na vse gledajo enakopravno. Kot primer je dala dva mladostnika, ki sta konzumirala alkoholne pijače. Eno dekle je prišlo v vzgojni zavod pijano in je kljub temu lahko šla domov za vikend, medtem ko je en fant, ki je spil samo eno pivo, ostal brez izhoda za vikend (... *Pravila ... Ja, mal bi jih spremenila. Ne vem, to, da ... Včasih so pač krivični, ne. Na primer, ena punca je prejšnji teden prišla pijana sem in je lahko šla za vikend domov, en pa pač ni smel za vikend domov, ker je spil tisto eno pivo v Ljubljani, ne. Ona pa je prišla pijana sem. To je čist drugo, ne. Pač, včasih so nepravilni pa to ...*). Prav tako je mnenja, da bi lahko imeli telefone pri sebi (... *Pa glede telefonov, ne, bi lahko pustli, da jih mam, ne ...*). Pravilo, ki bi ga še spremenila, je to, da jih ne bi zaklepali v šoli med poukom (... *Ja, to, da nas zaklepajo v šoli, to meni ni vseč ...*). Ko se v vzgojnem zavodu sooča s težavami, jih zaupa vzgojiteljem, ki ji pomagajo in jih poskušajo rešiti skupaj (... *Ja, tu težave zaupam moji matični vzgojitelci, sej v bistvu povem vsem mojim vzgojiteljem, pa mi pomagajo, ne. Se pogovarjam z njimi pa jih probavamo reševati, ne ...*). Pozitivna lastnost pri njej se ji zdi njena dobrotta. Pravi, da je preveč dobra in da se ji vsak človek smili (... *Ja, meni se zdi, da sem preveč dobra, ne. Vsak človek se mi smili, ne ...*). Kar ji ni vseč in kar bi spremenila na sebi, je njena živčnost. Na stresne situacije si želi odreagirati bolj mirno in ne vzkipljivo. Prav tako si ne želi stvari, ki jo prizadenejo, preveč jemati k srcu (... *Ja, to, da sem preveč živčna, pa to, da reagiram tak, ne. Na primer, če sem jezna pa kaj, se derem, ne. Ne bi rada bla tak vzkipljiva. Pa tud to, da si ne bi vsega tak vzela k srcu, ne, če me kaj prizadene pa to ...*). Ob vikendih, ko imajo izhode, ne hodi samo domov k družini v Maribor, ampak tudi k sestri v Koper (... *Ja, hodim, samo ne mami, ker ona je tak v Londonu zdaj, je šla na obisk k sorodnikom. Šla bom k sestri ...*). V Kopru je tudi spoznala nekaj novih deklet, vendar ji, po njenem tonu sodeč, ni z njimi toliko vseč, kot ji je z družbo iz Maribora (... *Ma neke punce sem spoznala, samo ...*). Pravi, da v Kopru funkcionira normalno in njen dan poteka tako, da se najprej zbudi, se stušira, nekaj poje, gre ven na pijačo ali na sprehod. Zvečer gre pa malo ven. Pravi, da v poteku njenega

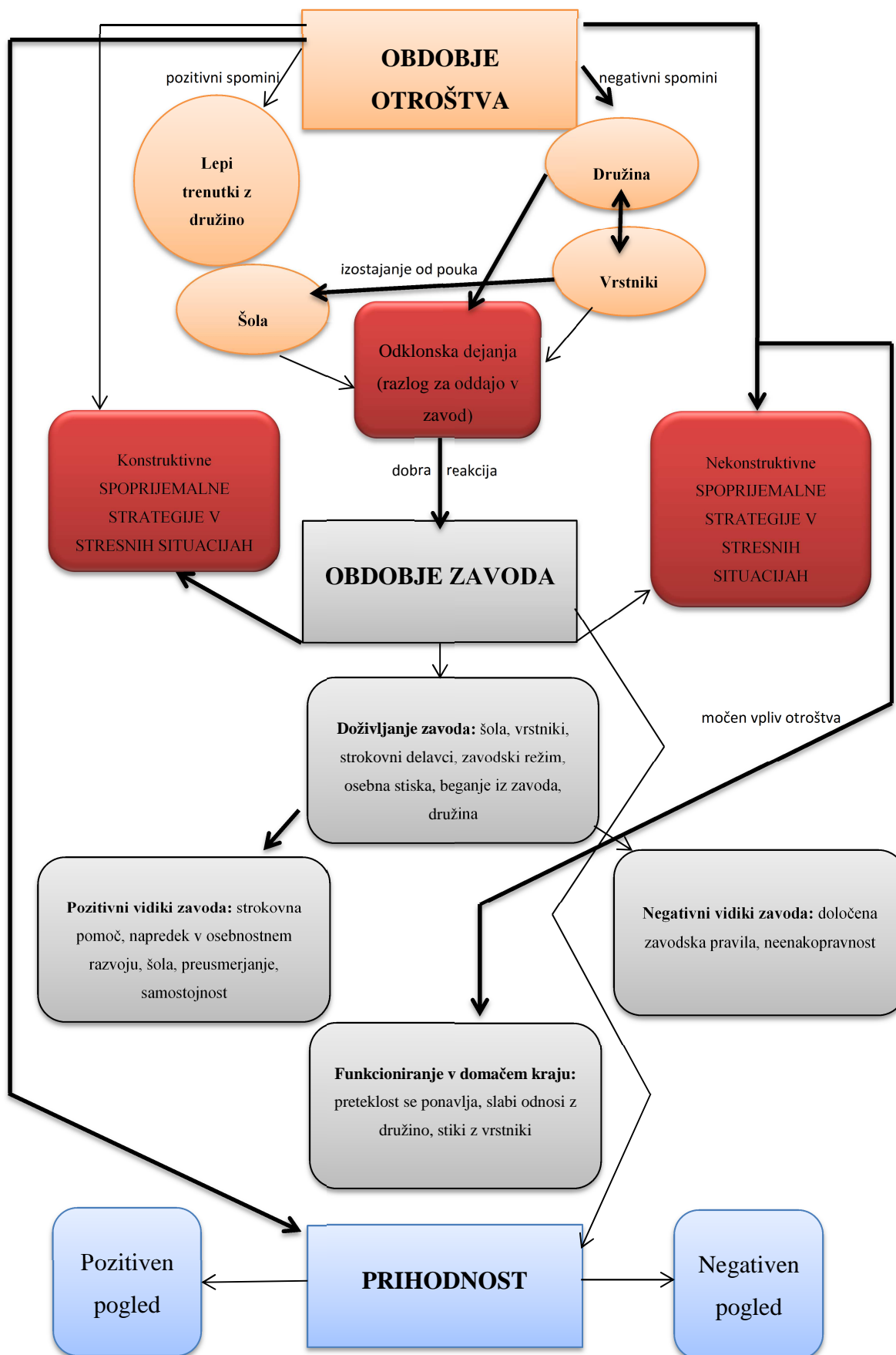
dneva ni nič kaj posebnega (... *Normalno ... Ja, nič, doma sem, se zbudim, se stuširam, se najem, grem vun, grem na pjačo ... poteka vse tak. Grem na šetnjo, nič kaj ekstra. Pa zvečer gremo tak vun malo ...*). Ko pa se vrne v Maribor, se preteklost ponavlja in ni bistvenih sprememb. Z družbo je še vedno v stiku in ko so skupaj, se družijo, kot so se vedno, še vedno konzumirajo alkohol in kadijo. Zase sicer pravi, da alkohola ne pije kaj preveč. V domačen okolju je tudi njena stara ljubezen, do katere še vedno goji močna čustva in vsi spomini ji privrejo nazaj (... *V bistvu se vse vrne takoj nazaj na stare čase ... Ja, skos se družimo, smo zuni, pijemo, kadimo. Mislim, saj pijem jaz ne nekaj tak ekstra. Pa tak, tam je ljubezen stara, ko je še nisi prebolel in vse pride nazaj ...*). Zaveda se, da gre nazaj na stara pota, kar ji ni všeč (... *Saj v bistvu grem, ne ... Ne, ni mi všeč ...*). Ko je v vzgojnem zavodu, razmišlja popolnoma drugače in si želi stran od njenega starega življenja ter zaživeti na novo, vendar ko se vrne v domače okolje, pade nazaj v začarani krog in ne vidi izhoda ven iz nastale situacije. Največje težave in stisko ji povzroča njena ljubezen do fanta in misli, da bi bile stvari drugačne, če bi živela stran od njega (... *Ko sem tu, ful drugače razmišljam, ne. Pač, hočem vstran, ne, ful drugače razmišljam. Ko pa sem tam, pa spet padem na isto, ne, nekaj ne vidim izhoda. Sej, če bi jaz živela stran od njega pa to, ne, ker največja muka je pri njemu, ne. To je moja ljubezen ...*). S strani okolice se v domačem kraju ne počuti diskriminirano nikoli, družba pa jo sprejema normalno kot vedno (... *Ne, ne, nikoli. Družba me pa itak normalno sprejema, kot me je prej ...*). Šola ji gre trenutno zelo dobro, pravi, da vse dela z levo roko. Edini problem je, da jo smer ne zanima. Raje bi si želela obiskovati šolo za oblikovanje ali frizerstvo (... *Ja, super, vse delam z levo roko. Samo me ta smer ne zanima. Mene bi bol kak oblikovna al pa frizerska zanimale. Nekaj takega bi šla ...*). Dokler bo v zavodu, bo nadaljevala šolanje naprej v Postojni, kjer se bo usmerila za poklic trgovca. Pravi, da če je že tu notri, da bo potem to izkoristila (... *Ja, zdaj bom še vsega skup eno leto tu, ker sem bla pol leta na begu vse skup pa bom šla tukaj v Postojno, smer trgovec. Barem nekaj. Če sem že tu bom to izkoristila ...*). Z družino se odnosi niso izboljšali. Pravi, da je bila štiri dni na begu, mama pa tega ni vedela in je zato zelo jezna na njo. Zopet je očima izpostavila, kot da je največji problem v družini (... *Z družino zdaj ... ja, zdaj sem bla štiri dni spet na begu, ne. Mama pa ni vedla in je bla jezna ful ... Očim je zdaj tu največji problem ...*). Njen biološki oče pa živi v Srbiji in ga je spoznala šele pri 17. letih. Nekaj časa je bila v stiku z njim, vendar trenutno ni. Ni najbolj zanesljiv, saj nikoli ne ostane, ampak vedno gre (... *Zdaj ne spet. Bili smo nekaj, ampak vedno se nekaj ... skos vedno gre pa pride pa gre ...*). Pravi, da so odnosi v družini še slabši, kot so bili pred njenim prihodom v vzgojni zavod (... *slabše je ...*). Trdi, da je družino najbolj prizadela s tem, ko je odšla k biološkemu očetu v Srbijo za 3 mesece, v

času, ko je bila na begu, za kar njena družina takrat ni vedela (... *Jaz sem njih najbolj prizadela s tem, da sem jaz šla k pravemu atiju, ne. Jaz sem bla 3 mesce na begu pri njemu ... in to je njih po moje najbolj prizadelo, ne ...*). Njena mama ne želi, da bi bila v stiku z očetom, ker je v odnosu z njim trpela in ne vidi hčerine želje po bližini očeta (... *Ne ... Ja, ker je trpela, ne. Ona ma pač svoje, ne. Ona je trpela, ne, in tud ne vidi, da bi jaz mela stike z njim, ne ...*). Ampak sama ji je dala jasno vedeti, da ona ni kriva za njuno preteklost in da mora razumeti, da je to njen oče, s katerim si želi ohranjati stike. Kar je bilo, naj ostane v preteklosti, saj ima vsak svoj delež krivde za razpad odnosa (... *Ampak jaz sem njej povedala, kak pač je, ne. Kaj ste meli vi, ste pač meli. On je tudi moj ati. Za mene sta kriva obadva, ne. Ona je meni pač povedala svojo zgodbo, on mi je pa povedal svojo čist x zgodbo, ne. Tak da neki tu je pa resnica ...*). Kot oseba pravi, da se ni spremenila, ampak je ostala ista. Kar se je na novo naučila, je to, da sama sprejema svoje odločitve in da stvari, ki jih počne, počne zase in ne za druge (... *Po moje se nisem, sem ista ... Ja, to, da se odločam za sebe, ne. Da nekaj ne delam zaradi drugih, ampak zaradi sebe, ne ... pa tak, da se znam odločit ...*).

PRIHODNOST

Njene želje so, da gre ven iz zavoda, da naredi šolo, dobi službo in stanovanje. Želi skrbeti sama zase in živeti svoje življenje (... *Jaz hočem, da grem, da naredim šolo, da mam službo, da mam svoje stanovanje, da lahko skrbim sama zase, da lahko živim svoje življenje, ne ...*). Njenih želja jo je tudi strah. Strah jo je, da ji jih ne bo uspelo uresničiti. Dvomi o svojem uspehu in sposobnostih ter da ji bo uspelo vse to uresničiti sami (... *Ampak me je pa po eni strani strah tega, ne ... če bom uspela, če bom sposobna ... strah me je vsega tega skupaj. Služba, stanovanje pa to ... ne vem, če bom uspela, če bom sposobna sama vse to ...*).

Shema 5: Shema intervjuja z intervjuvanko 4

6. INTERPRETACIJA REZULTATOV

Intervjuji so bili opravljeni s štirimi mladostniki iz Vzgojnega zavoda Planina z različno dobo bivanja v njem. Njihove življenjske zgodbe so različne, toda vsak izmed njih je dal skozi določen delež trpljenja, še posebej v odnosih z družino, kjer razmere niso bile urejene in z izborom družbe ter odklonskih dejanj, ki so jih privedle do oddaje v vzgojni zavod. V vzgojnem zavodu stremijo k temu, da jim pomagajo in jih poskušajo usmeriti na pravo pot. Vsak ima svoj pogled na bivanje v zavodu, ki se v grobem ne razlikuje v veliki meri. Vsak izmed njih si želi uspeli v življenju in se podati na pravo pot.

Rezultati ter podatki, ki sem jih pridobila z raziskavo, niso posplošljivi, ker vzorec ni dovolj velik. Rezultati veljajo samo za to raziskavo.

Pri vsakem intervjuju sem določila kategorije, ki so skupne vsem štirim intervjujem, torej gre za iste kategorije v vseh štirih primerih. Te kategorije so obdobje otroštva, obdobje zavoda, spoprijemalne strategije v stresnih situacijah in prihodnost. Rezultate bom interpretirala v sklopu teh kategorij, s pomočjo katerih bom odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja. Rezultate bom podprla s teorijo.

OBDOBJE OTROŠTVA in mladostništva pri nobenem intervjuvancu ni vzbudilo pretirano pozitivnih spominov, ampak jih je bilo več negativnih, saj so se v tem obdobju začele njihove težave, ki so jih zaznamovale. Vsi intervjuvanci so izpostavili, da so v tem obdobju imeli težave z **družino**, da so bili v konfliktnih odnosih, nekateri izmed njih so bili celo deležni fizičnega nasilja s strani družine. Minić in Marković (2012) pravita, da bi družina morala za otroka predstavljati okolje, kjer naj bi pridobival različne vzgojno-izobraževalne in življenjske izkušnje. Od tega, v kolikšni meri je družinsko okolje zdravo in v kolikšni meri bo pridobil izkušnje, ki bodo v njem vzbudile občutek sreče in zadovoljstva, je odvisen razvoj otrokove zdrave osebnosti. Družinsko okolje pa na otroka lahko deluje tudi zaviralno in ga v osebostnem razvoju omejuje in zavira (prav tam). Intervjuvanec 2 in intervjuvanka 4 sta bila deležna nasilja s strani mame in očima, ki sta ju pretepala, zaradi česar občutita zamero, jezo in žalost, prav tako nimata želje po stikih z njima, saj se tudi situacija v obdobju bivanja v zavodu ni izboljšala. Intervjuvanca 3 in 4 sta izpostavila, da sta v otroštvu pogrešala bližino in ljubezen mame ter očeta, da bi ju vodila, usmerjala in bila ob njima, ko sta ju potrebovala. Izjema je bil intervjuvanec 1, ki je starše opisal kot ljubeče, na katere se je vedno lahko zanesel, ampak sam ni upošteval načel njihove vzgoje. Kot pozitivne izkušnje z družino, ki predstavljajo lepe spomine na otroštvo, sta intervjuvanec 1 in intervjuvanka 4 izpostavila čas,

ki so ga skupaj preživeli kvalitetno, ko so skupaj praznovali praznike ter prihod novih družinskih članov. Intervjuvanec 2 je skozi pripovedovanja večkrat izpostavil ljubeč odnos očeta, s katerim se razumeta zelo dobro, prav tako se zaveda, da se na njega vedno lahko obrne. Intervjuvanec 3 pa je rekel, da ga na otroštvo ne veže niti en lep spomin. Njihove pripovedi kažejo, koliko jim je pomemben dober odnos z družino, kljub vsem neprijetnim izkušnjam, ki so jih doživeli z njimi, in kako se še vedno radi spominjajo skupno preživetih prijetnih trenutkov. V primarni socializaciji je družina zelo pomembna za otrokov zdrav razvoj in kot pravi Kraševac Ravnik (1992, v Krajncan, 2006) bi morala družina otroku nuditi ustrezno socializacijo, ga naučiti primerne komunikacije, obvladovati stresne situacije, sprejemati odgovornost za svoje odločitve, varovati njegovo duševno stanje ter krepiti njegovo samopodobo in samospoštovanje. Po izkušnjah intervjuvancev vsega tega niso bili deležni, kar je vplivalo tudi na njihov nadaljnji razvoj, ki se ni razvijal v pravi smeri. Družina, ki je pomemben faktor v razvoju vsakega otroka, ni opravila svoje funkcije v teh primerih.

Družbo oz. vrstnike, ki so predstavljali tudi pomemben del njihovega otroštva in s katerimi so se družili, so vsi intervjuvanci označili kot »*slabo družbo*«. H. Jeriček (2007) je tudi izpostavila pomen vrstnikov in vrstniških skupin, ki imajo v obdobju otroštva in odraščanja velik pomen. Vrstniki se med seboj primerjajo, drug na drugega pa prav tako vplivajo z mnenji. Vrstniška skupina je glavni socializator in pomembna referenčna skupina v procesu odraščanja. Intervjuvanci so z družbo spoznali drug način druženja in koriščenje prostega časa, ki seveda ni bil primerno izkoriščen in dober za njihov nadaljnji razvoj. Začeli so konzumirati alkohol, kaditi cigarete in travo, sodelovati pri tatvinah in pretepih. Intervjuvanec 1 je celo izpostavil, kako negativen vpliv je alkohol imel na njegova nadaljnja početja, saj so ga vsi lahko nagovorili na vse in znal je postati nasilen. Tudi intervjuvanec 3 je šele s prihodom v Slovenjo spoznal družbo, ki je vplivala na njegova odklonska dejanja, ki vključujejo tatvine in pretepe. Tukaj bi rada izpostavila trditev Dekleve (1983), ki pravi, da posameznikovo članstvo v določenih združbah pomeni beg pred problemi in tako poskušajo razrešiti svoje osebne težave, saj tudi sami ne izhajajo iz spodbudnega okolja. Take družbe imajo negativen odnos do norm in pravil in so uporniški. Te združbe si ustvarijo svoje norme in vrednote, po katerih se ravnavajo. Intervjuvanci so se tudi zatekli v vrstniške skupine, ki niso bile vzpodbudne, svojih težav niso razrešili, ampak so si nakopali nove. Med pogovorom so reflektirali pomen družbe iz domačega okolja, kjer so prišli do sklepa, da je družba na njih vplivala negativno. Glede na njihove osebne stiske in težave v družini, kjer se niso počutili razumljene in sprejete, so to sprejetost iskali v družbi oz. vrstnikih, ki so pomemben del

sekundarne socializacije. S pitjem alkoholnih pijač, kajenjem trave, pretepi in tatvinami so na nek način poskušali rešiti svoje probleme in vsaj za kratek čas pobegniti od realnosti. Od posameznikovega osebnega razvoja, načel in vrednot, ki jih je pridobil, in seveda od tega, kako močno so usidrane v njegovo identiteto, je odvisno, ali bo podlegel vrstniškemu pritisku ali ne. Osebnost pa se tekom otroštva oblikuje v družini in kot pravi M. Tomori (2000), ima družina pomemben vpliv na vedenje otrok in mladostnikov. Intervjuvanci so podlegli vrstniškemu pritisku, ker jim je ta družba ponujala tisto, kar so v tistem obdobju potrebovali oz. so čutili, da potrebujejo.

Šola je vsem intervjuvancem predstavljala težavno obdobje. Težave, s katerimi so se srečevali, so bile motnje koncentracije, učne težave, izostajanje od pouka, pomanjkanje motivacije in negativen vpliv družbe. Pri vseh intervjuvancih so se težave s šolanjem pojavile že v osnovni šoli in nihče od njih, razen intervjuvanke 4, je ni končal, ampak so šolanje nadaljevali v vzgojnem zavodu. Določeni intervjuvanci šole niso jemali resno, saj jim ni predstavljala pomembnega dela v njihovem življenju. Bili so v obdobju, ko so se soočali s številnimi težavami v osebnem življenju, tako so svojo energijo in čas vložili v druge stvari, ki so se jim v tistem obdobju zdele pomembne. Določeni pa so se srečevali s prej že naštetimi motnjami (motnje koncentracije, učne težave), ki so predstavljale še dodaten izvor težav in otežen proces samega šolanja. Vsi smo hodili v šolo in vemo, da tudi učitelji niso najbolj tolerantni do motečega in odklonskega vedenja, ki odstopa od norm šole, prav tako pa niso opremljeni z znanjem, kako pomagati otrokom s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami, zato lahko posledično vzpostavijo stigmatizirajoč odnos do učencev, kar je še en dejavnik več za prestopniško vedenje. Dekleva (1982) tudi pravi, da vsako problematično vedenje v otrokovem in mladostnikovem socialnem okolju sproži negativne reakcije. Nekateri otroci so že problematični z vstopom v šolo, drugi pa postanejo problematični v času šolanja in taki otroci so s strani učiteljev in vrstnikov sprejeti negativno, kar še bolj vpliva na njihovo negativno vedenje. Če bi jim šola predstavljala varen prostor, kjer bi se počutili razumljene in bi našli področja, kjer so močni, bi jim lahko predstavljala pozitivno in ustvarjalno okolje, kjer bi se osebnostno razvijali in bolj zaupali vase in svoje sposobnosti, torej bi jim predstavljala uspeh. Kraševac-Ravnik (1999, v Krajncan, 2006) pravi, da je tudi od uspeha odvisno, kakšno samopodobo in samozaupanje bodo imeli. Tekom šolanja je pomembno, da otroci in mladostniki odraščajo v vzpodbudnem okolju, kar vključuje tudi dober odnos z družino ter dobro šolsko klimo. Tega ti intervjuvanci niso imeli in kot sem že izpostavila, so se težave pojavile že v osnovni šoli. Raziskava šolske dokumentacije je pokazala statistično

pomembno razliko med skupino otrok, ki so bili nameščeni v zavod in ostalimi vrstniki, ki niso nameščeni. V dokumentaciji je vidno, da je veliko otrok iz tretjega razreda že bilo nameščenih v vzgojni zavod in so bili označeni za problematične in vedenjsko težavne (Žižak, 1992 v Krajncan, 2006).

Prostega časa vsi intervjuvanci niso izkoristili produktivno. M. Ule (2000a) je izpostavila, da je pomembno, kako mladi preživljajo prosti čas, saj je to čas, ki ga lahko izkoristijo za sprostitev, kompenzacijo in regeneracijo. Intervjuvanca 3 in 4 se nista ukvarjala z nobenimi hobiji, medtem ko se je intervjuvanec 1 ukvarjal z nogometom in košarko. Tudi intervjuvancu 2 so bile športne aktivnosti blizu (nogomet, kolesarjenje), prav tako je risal in se ukvarjal z motorji. Vendar sta oba opustila svoje hobije. Intervjuvancu 1 niso bili vseč soigralci in konstantno menjavanje trenerjev, zato se je samo še občasno rekreativno ukvarjal z nogometom, medtem ko je intervjuvanec 2 opustil vse športne aktivnosti zaradi družbe, kar je kasneje obžaloval. Njihov prosti čas se je fokusiral na druženje z vrstniki, ki je bil usmerjen destruktivno in neproduktivno. In kot pravi M. Ule (2000a), je prosti čas mladih čas, kjer si sami izbirajo dejavnosti in v kakšne odnose se bodo podali, hkrati pa je to tudi čas, kjer je zmanjšan nadzor nad njimi. Področje prostega časa pa je tudi izvor konfliktov med njimi in odraslimi, kar lahko podpremo z zgodbo intervjuvanke 4, ki je svoj prosti čas preživljala v družbi, ki njeni družini ni bila vseč in je niso odobraval že zaradi tega, ker njeno početje ni bilo v skladu z normami Romov. In to je bil tudi eden izmed razlogov za konfliktno situacijo znotraj družine. Prav tako so intervjuvancu 1 starši vedno skušali pokazati, da njegova početja, ki jih je počel v času druženja z vrstniki, niso sprejemljiva, torej niso odobraval, kako je preživljal prosti čas. Tudi intervjuvanec 1 je izpostavil, da so ga pred oddajo v zavod starši vedno spraševali, kako preživlja prosti čas, ampak njemu to ni bilo vseč, saj je imel občutek, da mu ne zaupajo, kar je bil tudi razlog za konfliktno odnose.

Na prvo raziskovalno vprašanje **KAKŠNE IZKUŠNJE IMAJO PRED ODDAJO V ZAVOD oz. S KAKŠNIMI TEŽAVAMI SO SE SREČEVALI V OTROŠTVU** sem bolj obsežno opisala v zgornji interpretaciji obdobja otroštva po posameznih segmentih. Če povzamem, je njihovo obdobje otroštva bilo težavno in nesrečno. Z družino so bili v konfliktnih odnosih, pogrešali so bližino staršev, bili so žrtve fizičnega nasilja, komunikacija znotraj družine ni bila primerno vzpostavljena. Niso imeli pozitivnega lika, po katerem bi se zgledovali in so bili zaradi neustrezne primarne socializacije nagnjeni k odklonskim dejanjem. V sekundarni socializaciji, kjer so se srečali s spoznavanjem vrstnikov in šolo, so izbrali

napačne odločitve, ki so imele svoje posledice v prihodnosti. Družba, v kateri so se gibali, je na njih imela negativen vpliv, saj so jih seznanili z destruktivnim načinom življenja in ker sami niso imeli močno zgrajene identitete, so podlegli vrstniškemu pritisku. Seznanili so se s pitjem alkohola, kajenjem cigaret in trave, prav tako so se pretepali in sodelovali pri tatvinah. Tudi v šoli so imeli različne težave, na katere je imela velik vpliv tudi družina in vpliv vrstnikov. Večina jih je imela probleme z namernim izostajanjem od pouka in po mojem mnenju jim je primanjkovalo ciljev in ambicij, ki bi jih lahko motivirali za šolanje. Nihče od njih ni dokončal osnovne šole, z izjemo ene intervjuvanke, ampak so šolanje morali nadaljevati v vzgojnem zavodu. Okolje, v katerem so odraščali, ni bilo vzpodbudno za njihovo osebno rast, tako da jih je otroštvo zaznamovalo v negativnem smislu, saj je tudi v njihovih pripovedih možno razbrati, da so imeli več negativnih kot pozitivnih izkušenj.

OBDOBJE ZAVODA je za intervjuvance predstavljalo stresno obdobje. Stres jim je že predstavljala novica, da bodo morali iti v vzgojni zavod. Tudi Krajncan (2006) pravi, da je namestitev otrok in mladostnikov v vzgojni zavod za njih stresno obdobje, saj v zavod niso prišli prostovoljno.

Razlogi za oddajo v vzgojni zavod so bila prestopniška dejanja, kot so tatvine in pretepi, neurejene družinske razmere in težave v šoli. Bogataj in Vec (2004) ter Skalar (2000) so tudi navedli te razloge kot ene izmed pogostejših za oddajo v vzgojni zavod. Intervjuvanec 1 in 3 sta pred prihodom v Vzgojni zavod Planina že bila v drugih vzgojnih zavodih.

Reakcija na oddajo v vzgojni zavod je bila pri večini intervjuvancev pospremljena z negativnimi čustvenimi odzivi. Dva intervjuvanca so prevzeli občutki jeze, žalosti, živčnosti, skratka, bila sta razburjena in sta na novico odreagirala z odklonom. Ostala dva intervjuvanca pa sta novico sprejela normalno in se ji nista preveč upirala. Čeprav sta intervjuvanca 3 in 4 rekla, da sta **doživljala novo okolje** dobro, da sta zavod sprejela normalno, sta že z naslednjo trditvijo izpodbila prvotno trditev, saj sta šla na beg, ker sta v sebi čutila stisko in sta potrebovala čas zase in za razmislek. Vzgojni zavod je za vse intervjuvance predstavljalo popolnoma novo okolje, ki ga še niso prej poznali in niso vedeli, kaj lahko pričakujejo. Intervjuvanec 3 je rekel, da si je vzgojni zavod predstavljal drugače, saj je mislil, da bodo pri sebi lahko imeli telefone in cigarete. Rekel je tudi, da je na začetku trpel in moral dati skozi določene izkušnje skupaj z vsemi ostalimi vrstniki in s strokovnimi delavci v vzgojnemu

zavodu, da se je lahko navadil na okolje in sam sistem. Intervjuvancu 1 je tudi bilo težko, ker ni poznal nikogar. Predhodno je že imel izkušnje z vzgojnimi zavodi in je v njem ostala zasidrana misel, da ti v zavodu nihče ne želi nič dobrega, ampak samo gledajo na to, kako ti bo spodletelo. Intervjuvanec 2 pa je čutil strah, ker je bil deležen fizičnega nasilja s strani ostalih mladostnikov v vzgojnem zavodu, ker je bil novinec. Pravi, da se mladostniki vedno izživljajo nad novinci. Svoje težave je zaupal vzgojiteljem, ki so situacijo rešili in tako so ga pustili na miru. Kot pravi M. Oman (2011), se morajo izvajanja institucionalnega nasilja zavedati uslužbenci različnih družbenih institucij, ker to predstavlja pogoj, da nasilje lahko sploh preprečijo in ga omejijo. M. Oman je naredila tudi raziskavo, katere namen je bil spoznati stališča, izkušnje in mnenja o institucionalnem nasilju z vidika otrok in mladostnikov. V raziskavi je z njimi spregovorila tudi o njihovem počutju v času namestitve v vzgojni zavod. Analiza fokusnih skupin je pokazala, da veliko otrok in mladostnikov namestitev doživlja kot izjemno stresno in nasilno situacijo (*»Ne morjo te kr pod prisilo dt tle. Pa na silo vzet od družine.« ... «Dost mi je blo tko hudo k sm pršu, ker je blo čist vse novo. Pa tko ... Ne vem, nova okolica, novi ljudje, nobenga ne poznaš.»*). Le nekateri so namreč poročali, da so si namestitve v vzgojni zavod želeli in ob namestitvi občutili zadovoljstvo. Najpogostejši razlog, da so si otroci oziroma mladostniki želeli namestitve, se skriva v umiku iz nasilne družinske situacije (Oman, 2011, str. 379). Intervjuvanka 4 je edina novo okolje na začetku doživela kot pozitivno spremembo, saj je v vzgojni zavod na začetku prišla prostovoljno zaradi neurejenih družinskih razmer. Komaj je čakala, da bo lahko začela hoditi v šolo, ampak ko je občutila stisko v sebi, je zbežala, saj ji zavod ni predstavljal okolja, kjer bi to stisko lahko ublažila. Ko je predelala vse, kar jo je pestilo, se je vrnila nazaj v zavod in hkrati se je zavedala, da mora slediti zavodskemu režimu in mu ne more ubežati.

Raziskovalno vprašanje **KAKO SE SOOČAJO Z ODDAJO V ZAVOD** je bolj obsežno opisano v segmentih reakcije na oddajo v vzgojni zavod in doživljanje novega okolja. Če povzamem, je oddaja v vzgojni zavod za mladostnike stresno obdobje, ker v njega niso prišli po lastni volji in pričakovano so tudi njihove reakcije na oddajo pospremljene z negativnimi čustvi (jeza, strah, žalost). Zavod pa za njih predstavlja popolnoma novo okolje, na katerega so se vsi težko privadili, še posebej na začetku, ker niso vedeli, kaj lahko od novega okolja pričakujejo, imeli so drugačne predstave o tem, kako naj bi zavod funkcioniral (npr. da imajo lahko pri sebi telefone in cigarete), negativne izkušnje z ostalimi mladostniki so v njih vzbudili strah, trpeli so, ker so se počutili osamljene in so potrebovali čas, da se navadijo na sam sistem zavoda. Z oddajo v zavod se niso soočali dobro, saj so naleteli že na začetku na

številne težave in stresne situacije, zaradi katerih so v sebi občutili stisko, kar jim je oteževalo bivanje in onemogočalo, da bi na začetku doživeli pozitivne izkušnje.

V kategoriji **OBDOBJE ZAVODA** sem tudi želela vedeti, kateri so za intervjuvance **pozitivni in negativni vidiki bivanja v vzgojnem zavodu**. Kot pozitivne vidike so našli:

- pomoč, ki jim jo nudijo strokovni delavci, saj je koristna za njihov napredek in osebnosti razvoj;
- številne aktivnosti, ki jih vzgojni zavod ponuja, saj tako koristno preživljajo prosti čas in jim ni dolgčas;
- navezovanje novih stikov in sklepanje novih prijateljstev;
- naučili so se obvladovati čustva (jeza, agresija, manj izpadov imajo, preden burno odreagirajo, premislijo ali se pogovorijo);
- bolj primerno so se naučili izražati in skušajo čim manj uporabljati kletvice;
- bolj so samostojni, odločni, se znajo postaviti zase in prevzeti odgovornost za svoja dejanja;
- pri delu so bolj vestni, zbrani in natančni v primerjavi s prej;
- ko pride do konfliktnih situacij znotraj vzgojnega zavoda (do kreganja, nespoštljivega obnašanja, nespoštovanja pravil ipd.), se naučijo, kako v takšnih situacijah ravnati primerno in sprejemljivo, kar jim koristi tudi ob povratku domov za vikende;
- možnost, da končajo šolo;
- niso več tako problematični in se ne spuščajo v prestopniška dejanja tudi ko so v domačem okolju, ker ne želijo zaiti na stara pota;
- pridobitev delovnih navad in navajanje na red;
- preusmerjanje.

Negativni vidiki pa so:

- pravila, ki vključujejo to, da ne smejo imeti mobilnih telefonov in cigaret pri sebi, niso jim všeč pravila glede dežuranja;
- več časa bi radi preživeli doma, ne samo vikende;
- ni jim všeč, da jih med poukom zaklepajo v šoli;
- v matični skupini si želijo imeti več računalnikov;
- več svobode bi radi imeli (npr. ni jim všeč, da se lahko v trgovino odpravijo samo v spremstvu vzgojiteljev, kajti sami ne smejo iti);

- včasih imajo občutek, da pravila niso za vse enaka (npr. pravilo o rabi alkohola pravi, da praviloma ostaneš brez izhoda za vikend, a ko sta dve osebi prekršili to pravilo, ni veljalo za oba, saj je eden lahko odšel domov, drugi pa ne);

- distanciranost od doma in družine.

Na raziskovalno vprašanje **ALI DOŽIVLJAJO BIVANJE V ZAVODU KOT NEKAJ KORISTNEGA IN POZITIVNEGA ALI KOT NEKAJ BREZSMISELNEGA IN NEGATIVNEGA**, lahko odgovorim, da vidijo več pozitivnih kot negativnih vidikov. Vse vidike in področja, ki so jih našli kot pozitivne, so področja, kjer prej niso imeli vodenja, stabilnosti in kjer so imeli primanjkljaje in vrzeli, ki so se tekom bivanja v vzgojnem zavodu postopoma zapolnile. Vse, kar je pozitivno naštetega, je koristno za njihovo osebno rast in prihodnost, saj bodo bolj opremljeni za spopadanje z novimi situacijami. Prav tako jim je všeč to, da postajajo bolj samostojni, odgovorni, večji primernega komuniciranja in da se znajo obnašati situaciji skladno, torej so se ojačali tudi na področju socialnih veščin. Prav tako so v šoli postali bolj dosledni in vestni in se jim zdi dobro, da jo bodo lahko končali, saj je zunaj ne bi. Vse stvari, ki so jih intervjuvanci našli kot pozitivne, se skladajo s cilji vzgojnega programa (2004), ki so preventivno socialno-varstveni, učno-vzgojni, kompenzacijski ter osebno in socialno-integracijski. Menim, da vsega tega ne bi usvojili, če se ne bi prilagodili na samo bivanje v vzgojnem zavodu in pravila ter sprejeli pomoč strokovnih delavcev. Stein in Munro (2008) tudi pravita, da bo bivanje v zavodu pozitivna izkušnja za otroke in mladostnike, če bodo izpolnjeni pogoji, kot so varna in stabilna namestitve; okolje, v katerem se bodo izobraževali, pa mora biti podporno. Negativni vidiki vzgojnega zavoda so se pri vseh intervjuvancih v veliki meri nanašali na določena pravila, ki bi si jih želeli spremeniti. Zavedajo se, da imajo obstoječa pravila tako prednosti kot slabosti in ne bi bilo slabo, da bi pri ustvarjanju določenih pravil sodelovali tudi mladostniki sami. Tudi T. Kos (2005) je mnenja, da s tem, ko otroci in mladostniki sodelujejo pri oblikovanju pravil, postanejo slišani in zato lahko kasneje postanejo bolj motivirani za upoštevanje napisanih pravil. Pravila, ki se jim zdijo nerazumna, bodo težje upoštevali. Mislim, da če bi otroci in mladostniki skupaj oblikovali pravila s strokovnimi delavci v vzgojnem zavodu, bi to pripomoglo k večjemu razvoju njihovega občutka za odgovornost, bolj bi bili dosledni, prav tako bi pripomoglo k razvoju samostojnosti. Vzgojni zavod za mladostnike predstavlja tako pozitivne kot negativne vidike, ampak bistveno je, da se zavedajo njegovega pomena in se ob vsej strokovni pomoči trudijo, da postanejo boljši v vseh pogledih.

Na raziskovalno vprašanje **KAKŠEN ODNOS VZPOSTAVIJO DO ZAPOSLENIH IN DO INSTITUCIONALNEGA REDA** iz dobljenih in analiziranih zgodb lahko odgovorim, da so vsi intervjuvanci z vzgojitelji vzpostavili normalen in dober odnos, ki se je kasneje razvil tudi v odnos zaupanja, saj jim mladostniki zaupajo svoje težave in se v stiskah obrnejo k njim. Tudi če so na začetku bili bolj zadržani in niso vsi odnosa vzpostavili takoj, se je tekom bivanja v vzgojnem zavodu to spremenilo. Vsak odnos potrebuje čas, da se vzpostavi in potrebno ga je negovati. Strinjam se s trditvijo Steina (2008) ki pravi, da je pri bivanju v zavodu pozitivno, da se otroci in mladostniki povežejo z vzgojitelji, saj pozitivno vzpostavljen odnos lahko pripomore tudi k uspešni izobrazbi, otroci in mladostniki postanejo samostojnejši in njihova identiteta se oblikuje v pozitivni smeri. Ali bo posameznik pozitivno oblikoval identiteto ali ne pa je odvisno od kakovosti odnosa in koliko je posameznik navezan na vzgojitelja, od njegovega razumevanja družinskega ozadja, kako vidi samega sebe in priložnosti, na katere ima vpliv, da tvori in oblikuje svojo zgodbo, svojo biografijo. Tudi A. Kos Mikuš (2002) pravi, da je pomembno, da vzgojitelji vzpostavijo ugodno psihosocialno klimo na odnosni ravni. Kar se tiče institucionalnega reda, ki vključuje pravila in celoten zavodski režim, so se nanj težko privadili in nekateri izmed intervjuvancev pravijo, da se na nek način na določene stvari še vedno navajajo. To se je nanašalo na pravila, ki jim niso všeč. Vsi se zavedajo pomena pravil in da jih morajo upoštevati za njihovo dobro, kljub temu da jim določena niso všeč. Pravila in red jim dajejo neko strukturo, ki jim oblikuje življenjski vsakdan v vzgojnem zavodu, v nasprotnem primeru bi bil kaos in nič koristnega ne bi bilo storjenega. Zavedati se moramo, da so to otroci in mladostniki, ki niso imeli omejitev in neke strukture v življenju, ampak so počeli, kar so sami želeli, kar je seveda vodilo v destruktiven način življenja. In razumljivo je, da se je na red, pravila in disciplino potrebno navaditi, saj prej niso bili vajeni, da jim nekdo predstavlja avtoriteto in da za svoja dejanja prevzamejo odgovornost. V vzgojnem zavodu so se vsega tega naučili postopoma in vsak človek potrebuje čas, da sprejme določene stvari v svojem življenju, sploh če so te stvari nove zanj. Bistveno je, da so vzpostavili dober odnos z vzgojitelji in da se trudijo sprejeti in ravnati po normah vzgojnega zavoda, tudi če jim določene norme niso všeč, saj se zavedajo, da je vse v njihovo dobro.

SPOPRIJEMALNE STRATEGIJE V STRESNIH SITUACIJAH se pred oddajo v vzgojni zavod in po oddaji razlikujejo. Na posameznikovo vrednotenje, zaznavanje in obvladovanje stresnih situacij je prav tako pomembno njegovo kulturno-ekonomsko, socialno

in ekološko okolje, torej posameznikov življenjski položaj (Zorc Maver, 2010). Na raziskovalno vprašanje **NA KAKŠEN NAČIN SO SE SPOPRIJEMALI S STRESNIMI SITUACIJAMI IN TEŽAVAMI PRED ODDAJO V ZAVOD IN KAKO SE Z NJIMI SPOPRIJEMAJO V ZAVODU**, se odgovor glasi, da so **pred oddajo v vzgojni zavod** vsi intervjuvanci težave zaupali osebam, ki so jim v tistem obdobju bile blizu, s katerimi so imeli dober odnos, ki je temeljil na zaupanju. Osebe, ki so jim zaupali svoje težave in se z njimi o njih pogovorili, so bili sorodniki (sestrična, oče, brat, sestra, babica, snaha) in prijatelji. To, da so svoje stiske nekemu zaupali, lahko štejemo med pozitivne in sprejemljive načine spoprijemanja s težavami, ampak ostali načini so bili negativni in bolj destruktivni. Večina intervjuvancev je težave reševala s pitjem alkohola, kajenjem trave in cigaret. Rekli so, da jih je trava pomirjala. Njihovo obnašanje in ravnanje je bilo nasilno, saj so se spuščali v pretepe, pogosto so imeli izbruhe jeze, živčnosti in joka, da so sprostili močne emocije, sodelovali so pri tatvinah, prav tako so begali od doma, ker so potrebovali čas zase, da se umaknejo od vseh problemov. Potrebovali so samoto in zato so se zapirali in umikali vase in postali pasivni. S težavami in stresnimi situacijami so se soočali in spoprijemali, kot so znali najboljše in kot so čutili, da je v tistem trenutku najbolj primerno za njih, da se olajšajo. Med pogovorom so se vsi zavedali, da njihov način soočanja s težavami ni bil primeren, ampak niso imeli nikogar, ki bi jih ustrezno usmerjal in jim pokazal načine spoprijemanja, ki so bolj sprejemljivi in manj destruktivni. Ob njihovem ravnanju pa težav niso rešili, ampak se jih je nabralo samo še več in stiska je posledično bila še večja, pravih rešitev pa nikjer. V času bivanja v vzgojnem zavodu, torej **po oddaji v vzgojni zavod**, pa so se njihove strategije soočanja s težavami spremenile v pozitivno smer. Rekli so, da poskušajo na težave odreagirati hitro in jih seveda rešiti. O težavah se več pogovarjajo z vzgojitelji in potem skupaj skušajo najti primerno rešitev na problem. Še vedno pa se znajo kdaj umakniti v samoto in razmisliti o določenih stvareh. Pravijo, da so njihove reakcije na težave odvisne od same narave težav. Pozitivno je to, da se obrnejo na vzgojitelje, saj jim pogovor lahko zelo koristi in vzgojitelji jih znajo usmeriti in pokazati primerne in konstruktivne načine, kako se soočati s težavami. Na stresne situacije poskušajo odreagirati mirno in preudarno. Najprej dobro premislijo in poskušajo ravnati bolj konstruktivno in se trudijo, da ne zapadejo v stare vzorce, kot so pred oddajo v zavod. Čim več se skušajo pogovarjati, izraziti svoje težave in jih reševati konstruktivno ter se izogibati agresiji in konzumiranju alkohola, trave in ne bežijo stran od težav. Na novo pridobljene strategije uporabljajo tudi v domačem okolju, ko imajo izhode ob vikendih in pravijo, da so se tudi njihove težave s tem zmanjšale. Kako se bo določen posameznik soočal s težavami, je seveda v veliki meri odvisno tudi od njegove osebnosti in psihološkega stanja.

M. Ule (2000b) tudi pravi, da je v stresnih situacijah in situacijah tveganja pomembna njihova psihofizična odpornost, ki se kaže predvsem v tem, koliko so sposobni subjektivno predelati te situacije in dogodke in če so psihosocialno pripravljeni na nova tveganja in negotovosti. Pomembna je življenjska skladnost posameznika, saj to predstavlja »vir pozitivne podobe o lastni usposobljenosti za ustrezno odzivanje na zunanje in notranje situacije« (Ule, 2000b str. 56). Roškar (2008) pravi, da je pomembno, da posameznik zmore reševati probleme. Kadar je posameznik več in ima sposobnost, da rešuje svoje probleme, dobi občutek nadzora nad svojim življenjem in situacijo. S tem se krepi njegova pozitivna samopodoba in krepi duševno zdravje. Tisti posamezniki, ki nimajo razvitih veščin za reševanje problemov, poglobljajo občutke stiske in njihov duševni razvoj se razvija v negativno smer.

PRIHODNOST si vsi predstavljajo boljše in si želijo, da je lepša. Vsi se želijo zaposliti. Poklici, ki so jih omenili, so avtokleparstvo, delo s kovinami, družbeno koristno delo na centru za slepe in slabovidne, prav tako si vsi želijo končati šolo, drugače pa puščajo vse možnosti odprte. Intervjuvanka 4 je tudi izrazila, da jo je strah, da ji bo spodletelo in ji sami ne bo uspelo uresničiti te želje. Na raziskovalno vprašanje **KAKO VIDIJO SVOJO PRIHODNOST PO ODPUSTU**, so vsi izrazili željo po delu. Želijo veliko delati, zaslužiti dosti denarja, se osamosvojiti in prevzeti nadzor nad svojim življenjem in postati dobra oseba ter pustiti preteklost in star način življenja za sabo. Problem, ki ga sama vidim, je ta, da odpust predstavlja za mladostnike velik izziv in da bodo potrebovali podporo in vodenje. Otroke in mladostnike bi bilo dobro spremljati tudi po odpustu. Na pomen poinstitucionalne obravnave sta opozorila tudi A. Žižak in N. Koller-Trbovič (1999), ki pravita, da dejanski efekt tretmana ni odvisen od kvalitete tretmana samega v instituciji, ampak tudi od okolja, v katerega se otrok in mladostnik vrača, ter od kvalitete skrbi v posttremanskem obdobju. Pravita, da bi bilo potrebno načrtovati strategije pomoči in podporo mladostniku med odpustnim obdobjem in posttremanskem obdobju. Cilj je, da se otroka in mladostnika pripravi, da bo dobro funkcioniral na osnovnih življenjskih področjih (odnos do staršev, šola, zaposlitev, prosti čas ...), kar pomeni, da se od njih zahteva, da vsa osvojena znanja, veščine in sposobnosti na posameznih področjih, ki so se jih naučili in usvojili med samim bivanjem v instituciji, prenesejo v vsakdanje življenje. Zavedati se moramo, da imajo otroci in mladostniki znotraj vzgojnega zavoda pomoč na razpolago 24 ur na dan, in da prihajajo iz okolja, ki ni bil ugoden za njihov razvoj. Zato vidim problem tudi v okolju, v katerega se

vrnejo, ali bodo lahko našli v njem vzpodbudo, da bodo lahko nadaljevali zastavljeno pot. Tudi I. Bednik (1987) je izpostavila problem mladih, ki po odhodu iz institucije nimajo možnosti, da bi se povrnili nazaj v družinsko okolje, zato so primorani začeti samostojno živeti. Samostojno življenje pa postavlja določene zahteve (npr. red v bivališču, skrb za prehrano ...), zato je še toliko bolj pomembno, da se jih spremlja tudi po odpustu, saj bo tudi njim tako lažje in tudi strah pred neuspehom bo manjši, ker bodo vedeli, da niso sami v tem, ampak imajo podporo in nekoga, na katerega se lahko zanesejo.

ZAKLJUČEK

»Otroci in mladostniki s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami so drugačni od večine, so otroci, ki s svojim vedenjem ogrožajo sami sebe, svoje življenje in zdravje, svojo osebnostno in socialno integracijo ter otroci in mladostniki, katerih vedenje je ogrožajoče za socialno okolje« (Skalar, 1996, str. 335).

Takšni otroci in mladostniki potrebujejo posebno oskrbo, ki jim jo lahko nudijo v vzgojnih zavodih. Do oddaje otrok in mladostnikov v vzgojni zavod pride, ko mu nobena druga oblika pomoči ne pomaga in ne koristi. Oddaja otrok in mladostnikov v vzgojni zavod pomeni velik stres in prerez v njihovem življenju, saj so podani v povsem novo okolje za njih, kjer se morajo navaditi na popolnoma drugačen stil življenja, kot so ga bili vajeni pred oddajo. Prav tako pa v vzgojni zavod ne pridejo po lastni želji. Pred oddajo v vzgojni zavod so bili izpostavljeni številnim ogrožajočim dejavnikom, kot so neurejene družinske razmere, kjer so bili celo žrtve fizičnega in psihičnega nasilja od strani staršev, osebnostno niso bili dovolj močni, da bi se spoprijemali s stresnimi situacijami, v šoli so bili deležni neuspeha in so do samega šolanja in šole imeli odpor. Družba oz. vrstniki, s katerimi so se družili in se povezali, so na njih vplivali negativno, saj so skupaj z njimi bili nagnjeni k prestopniškim dejanjem (tatvine, pretepi, kajenje trave) in vodili destruktiven način življenja. V vzgojnem zavodu so prepuščeni v oskrbo strokovnih delavcev, še posebej bi rada izpostavila socialne pedagoge, ki so kvalificiran kader za zavodsko populacijo. V vzgojnem zavodu težijo k temu, da se kvaliteta življenja otrok in mladostnikov dvigne in izboljša. Kot pravi Linde Lantieri (2000, v Krajncan, 2006), želijo poklicni vzgojitelji v vzgojnih zavodih otroke in mladostnike naučiti socialnih veščin ter jih opremiti za življenje. D. Zorc Maver (2006, str. 9) pravi: »Delovanje socialnega pedagoga zajema razumevanje problema, iskanje rešitev ter razpoložljivih osebnih in socialnih virov vse do kompetenc posameznika in njegove socialne mreže. Prevzgoja otrok in mladostnikov ima lahko velik uspeh, če socialni pedagogi in drugi strokovni delavci vzpostavijo korekten odnos do otrok in mladostnikov, ki temelji na zaupanju, pomoči in toplini. V takem primeru bo pomoč imela še toliko bolj pozitiven vpliv.

Vsak otrok in mladostnik vidi vzgojni zavod skozi svoje oči in se nanj prilagodi različno. Vloga vzgojnih zavodov je, da otroke in mladostnike navajajo na samostojnost, da bodo lahko skrbeli sami zase, skrbijo za njihovo šolanje, da bodo vzpostavili ustrezen odnos do okolja, da bodo sprejeli stvarnost v domačem kraju in opustili disocialno vedenje. Skušajo jih opremiti s

socialnimi veščinami, ki jih bodo potrebovali tudi po odpustu. V empiričnem delu sem ugotovila, da so otroci in mladostniki na začetku z odklonom sprejeli vzgojni zavod. Težave so imeli z vključevanjem, vzpostavitvijo stikov in navajanjem na zavodski režim. Okolje je bilo za njih povsem novo in počutili so se odtujeno. Težko jim je bilo zapustiti domače okolje in ljudi, s katerimi so bili v stiku. Svoje nestrinjanje z bivanjem so znali pokazati tudi z neupoštevanjem pravil in agresivnim vedenjem, ampak so kmalu spoznali, kako zavod deluje. Za vsako dejanje in vedenje, ki ni bilo v skladu z normami zavoda, so morali prevzeti tudi odgovornost. Po določenem času bivanja v zavodu, z vso strokovno pomočjo, ki so je bili deležni, so začeli sodelovati s strokovnimi delavci in v njih niso videli negativce, ampak so v njih našli zaupnike. Spoznali so, da ima bivanje v zavodu na njih pozitiven vpliv. Napredek so naredili v osebostnem razvoju, opremili so se s socialnimi in komunikacijskimi veščinami, se naučili konstruktivno reševati svoje težave, šolo so opravljali redno, prav tako pa se želijo po odpustu iz zavoda posvetiti svojemu življenju, se osamosvojiti, delati in se izolirati od negativnih stvari in ljudi, zaradi katerih so tudi sami postali problematični. Kljub pozitivnim vplivom vzgojnega zavoda pa so otroci in mladostniki še vedno s težavo sprejeli vsa pravila, saj v določenih pravilih ne vidijo smisla (npr. da ne smejo imeti pri sebi mobilnih telefonov in cigaret). Kljub vsemu se zavedajo in razumejo pomen vzgojnega zavoda in da tam bivajo zaradi njihove dobrobiti, napredka ter razvoja za nadaljnje življenje. Otroci in mladostniki, ki bivajo v vzgojnem zavodu, potrebujejo usmeritve, vodenje, omejitve, red in disciplino. Prevzgoja je potrebna, kajti izhajajo iz okolja, ki je za njih bilo neugodno in nevzpodbudno in posledično razvijejo disocialne oblike vedenja. Ne glede na to, kakšen odpor in zadržke imajo do vzgojnih zavodov, jih potrebujejo, kajti njihov namen je pomagati otrokom in mladostnikom in ne škoditi. Koliko pozitivnih vrednot, konstruktivnih spoprijemalnih strategij, načinov obnašanja ter komuniciranja v socialnem okolju bo posameznik odnesel iz zavodov, pa je odvisno od njegove osebnosti in koliko mu je pomembna njegova nadaljnja osebostna rast in od njegovega socialnega okolja, za katerega bi bilo dobro, da je vzpodbudno.

Kot socialni pedagogi moramo delati skupaj z otrokom/mladostnikom in izhajati iz njegovih potreb in zmožnosti. Potrebno je poiskati njihove močne točke, jih razvijati in spodbujati. S tem, ko otroka opolnomočimo, se postopoma krepi tudi njegova samopodoba. Moramo se zavedati, da so to otroci in mladostniki, ki izhajajo iz nespodbudnih okolij, nimajo ustreznih identifikacijskih vzorcev, so brez prave podpore in brez pravega usmerjanja. Marsikdo tudi ni bil deležen ljubezni in nihče jim ni na pravi način pokazal, da so ljubljani. V življenju so že zgodaj bili izpostavljeni trpljenju, zato potrebujejo veliko več razumevanja, ampak tudi

omejitve. Potrebno je vzpostaviti pravi odnos, da otroku predstavljaš tako zaupnika in osebo, na katero se lahko obrneš v stiski, prav tako pa mu moraš predstavljati avtoriteto.

Problem, ki ga vidim, je ta, da dosti otrok in mladostnikov ne bo imelo vzpodbudnega okolja za nadaljnji razvoj po odpustu iz vzgojnega zavoda. Vse socialne veščine in spretnosti, ki so jih usvojili in pridobili tekom bivanja v vzgojnem zavodu, se lahko hitro pozabijo in porušijo brez pravega nadaljnjega usmerjanja. Po odpustu so krhki in v Sloveniji bi potrebovali imeti poinstitucionalno obravnavo, ki bi spremljala njihov nadaljnji razvoj in napredek. Med mojim obiskom v Vzgojnem zavodu Planina mi je ravnateljica izpostavila, kako pomembno je sodelovanje s starši, kajti veliko težav izvira ravno iz neustrezne vzgoje. Problem je, kadar starši niso pripravljeni sodelovati. V takem primeru je tudi napredek otroka oviran. Tudi A. Kobolt (2002) je izpostavila, da je že v času nameščanja v vzgojni zavod potrebno vzpostaviti stike z družino in jasno opredeliti, da s tem, ko njihov otrok pride v vzgojni zavod, ne pomeni, da se njihova vloga staršev preneha in da vzgojni zavod ne prevzame odgovornost za otrokovo odraščanje, ampak to pomeni priložnost za reševanje zapletov in novo socialno učenje vseh udeleženi. Izpostavila bi tudi to, da je vzgojni zavod zaprta institucija, ki otrokom onemogoča vsakdanje stike z zunanjim okoljem, kot ga imajo drugi vrstniki, ki niso v zavodih, kar omejuje njihovo širšo socializacijo. Skalarjevo mnenje o tem je izpostavil tudi Krajncan (2006), ki pravi, da institucije postajajo vedno bolj zaprti sistemi, ki obravnavanim otežujejo ali celo onemogočajo stike s socialnim okoljem. Tak pristop dela in življenja pospešuje proces prilagajanja v njej, po drugi strani pa ovira njihovo širšo socializacijo v socialnem okolju. Obravnavani prevzemajo institucionalno subkulturo, oddaljujejo pa se od globalne kulture. Zato je še toliko bolj pomembno, da imajo otroci in mladostniki čim več socialnih izkušenj s širšim socialnim okoljem tudi v času bivanja v vzgojnem zavodu, torej da zavodi težijo k temu, da ne bodo preveč zaprti. Še bolj pomembna pa je poinstitucionalna obravnavo, da se napredek ne uniči, ampak da se še naprej razvijajo v pozitivni smeri in dosežajo zastavljene cilje.

LITERATURA

- Bednik, I. (1987). Mladostnike vzgajamo za življenje. *Ptički brez gnezda*, 12(25), 67-73.
- Bečaj, J. (1989). Kriteriji za oddajo v vzgojni zavod. *Ptički brez gnezda*, 28(14), 7-29.
- Bogataj, B. in Vec, T. (1994). Pregled pojavnosti in nekaterih značilnosti motenj vedenja in osebnosti pred prihodom v vzgojni zavod. *Defektologica Slovenica*, 2(1), 97-101.
- Boškić, R., Narat, T., Rakar, T., Lebar, L. in Kobal Tomc, B. (2012). *Življenjski poteki oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje. Pridobitev vpogleda v življenjske poteke oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje – osebe, ki so odraščale v vzgojnih oziroma vzgojno - izobraževalnih zavodih. Pridobitev vpogleda v življenjske poteke oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje – osebe, ki so odraščale v rejništvu*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/druzina/raziskava_Zivljenjski.poteki_koncno.porocilo.pdf
- Brinc, F. (1991). Pravni, kriminološki, viktimološki in penološki vidiki obravnavanja otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti. V M. Ule, J. Bečaj, I. Škoflek, F. Brinc, J. Toler, J. Musec, R. Nečimer. *Drugačni otroci in mladostniki – drugačne metode* (str. 59–89). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Center za socialno delo Ljubljana–Šiška. (b.d). Pridobljeno s <http://www.csd-lj-siska.si/dejavnosti/dejavnosti.asp?DID=85036312>
- Danilović, M. (1986). *Porodica i maloljetnička delinkvencija*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Dekleva, B. (1982). Vpliv ožigosanja učencev na njihove odnose do součencev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(1), 3–12.
- Dekleva, B. (1983). Mladoletniške prestopniške združbe in njihova sestava. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34(1), 39–48.
- Dekleva, B. (1989). Oddaja otrok in mladostnikov v vzgojne zavode - razlike med občinami ter stališča delavcev centrov za socialno delo. *Ptički brez gnezda*, 14(28), 58–75.
- Dernovšek, Z. M., Gorenc, M. in Jeriček, H. (2006). *Ko te strese stres: kako prepoznati in zdraviti stresne, anksiozne in depresivne motnje*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.

- Goffman, E. (1961). *Asylums : essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc.
- Hofgesang, B. (2006). Stimm(los)igkeit und Sinn(los)igkeit von Lebenserzählungen. Erfahrungen und Ergebnisse aus biographisch orientierten Interviews mit jungen Menschen in extremen individuellen und sozialen Problemlagen. V M. Bitzan, E. Bolay, H. Thiersch (ur.), *Die Stimme der Adressaten. Empirische Forschung über Erfahrungen von Mädchen und Jungen mit der Jugendhilfe* (str. 73-90). Weinheim: Juventa.
- Horvat, M. (2000a). Cilji, pogoji in naloge, oblike ter metode dela z vedenjsko in čustveno motenimi osebami v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih in prevzgojnih domovih, V M. Horvat (ur.), *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom in mladostnikom* (str. 14–20). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Horvat, M. (2000b). Osnovne značilnosti otrok/mladostnikov v slovenskih institucijah za vedenjsko in osebnostno motene, V M. Horvat (ur.), *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom in mladostnikom* (str. 7–14). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Javornik, M. (2001). *O problematiki vzgoje v kazenskem pravu* (Doktorska disertacija). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Jeriček, H. (2007). *Ko učenca stresa stres in kaj lahko pri tem stori učitelj: priročnik za učitelje in svetovalne delavce*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Kahan, B. (1994). *Growing up in Groups*. London: National Institute for Social Work.
- Kazenski zakonik /KZ-UPB1/ (2004). Uradni list RS, št. 95 (27.8.2004). Pridobljeno s <https://www.uradni-list.si/1/content?id=51064>
- Kobal Ocvirk, J. (9.12.2008). Dogajanje v zavodu Planina (Video). Pridobljeno s <http://www.24ur.com/novice/slovenija/dogajanje-na-zavodu-planina.html>
- Kobolt, A. (2002). Socialno terapevtsko delo z družinami. V G. Meško (ur.), *Vizije slovenske kriminologije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko varnostna šola.
- Kobolt, A. (2011). Razumevanje in odzivanje na čustvene in vedenjske težave. *Socialna pedagogika*, 15(2), 153–173.
- Kos Mikuš, A. (2002). Šolska klima – ustvarjanje otrokom prijazne šole. V K. Bregant in K. Musek-Lešnik (ur.), *Šolska neuspešnost med otroki in*

mladostniki: vzroki-posledice-preprečevanja (str. 99–105). Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.

- Kos, T. (2005). Kako šola spodbuja nasilje med učenci (vrstniško trpinčenje). *Defektologica Slovenica*, 13(2), 60–74.
- Krajnčan, M. (2006). *Na pragu novega doma: oddaja otrok v vzgojni zavod*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Lamprecht, N. (1995). *Oddaja otrok in mladostnikov v vzgojni zavod* (Diplomsko delo). Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Minić, V., Marković, E. (2012). The significance and functions of the family as the environment for education of children in early years of age. *Iskanja: vzgoja prevzgoja*, 30(45, 46), str. 80–94.
- Ministrstvo za šolstvo in šport. (2000). Pridobljeno s http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/9letka/10.asp.htm
- Oman, M. (2011). Doživljanje institucionalnega nasilja z vidika otrok in mladostnikov, nameščenih v vzgojni zavod. *Socialna pedagogika*, 15(4), 365–383.
- Rapuš Pavel, J. (1999). Hermenevtični pristop k socialnopedagoški diagnostiki. *Socialna pedagogika*, 3(1), 47–65.
- Rapuš Pavel, J. in Kobolt, A. (2008). Alkoholizem v družini in doživljanje mladostnic, ki bivajo v vzgojnem zavodu. V M. Krajnčan, D. Zorc Maver, B. Bajželj (ur.), *Socialna pedagogika – med teorijo in prakso* (str. 97–120). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Roškar, S. (2008). Uvod. V S. Roškar, M. Gabrijelčič Blenkuš, M. Gregorčič (ur.), *Zdrav življenjski slog srednješolcev [Elektronski vir] : izbrana poglavja iz duševnega zdravja* (str. 6-9). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije. Pridobljeno s <http://img.ivz.si/janez/2031-5460.pdf>
- Skalar, V. (1996): Integracija otrok z motnjami vedenja in osebnosti v osnovni šoli. *Sodobna pedagogika*, 47(7/8), 335–342.
- Skalar, V. (1995). *Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih domovih in prevzgojnem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Skalar, V. (2000). Vzgojni zavodi v funkciji preprečevanja delinkventnosti in disocialnosti pri otrocih in mladostnikih. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 151–165). Ljubljana: Bonex založba.

- Statistični urad Republike Slovenije (b.d). Pridobljeno s http://www.stat.si/tema_demografsko_kriminaliteta.asp
- Stein, Mike. 2008. Transitions form Care to Adulthood: Messages from Research for Policy and Parctice. V Stein, Mike in Munro, Emily R. (ur.). *Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 289–306.
- Svenšek, A. (3. 2. 2014). Vzgojni zavod Planina orje ledino pri obravnavi agresivnih otrok. Ljubljana – MMC RTV SLO. Pridobljeno s <http://www.rtv slo.si/uspesna-slovenija/vzgojni-zavod-planina-orje-ledino-pri-obravnavi-agresivnih-otrok/328678>
- Svetin Jakopič, S. (2005). Obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi motnjami na centru za socialno delo: pomoč ali prisila. *Socialna pedagogika*, 9(4), 391–422.
- Škoflek, I. (1991). Teoretične predpostavke in stvarnost zavodske (pre)vzgoje. V M. Ule (idr.). *Drugačni otroci in mladostniki- drugačne metode* (str. 33–59). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Šolinc, J. (1997). Kaj sodišče pričakuje od izvedenca psihiatrične stroke. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladih* (str. 43–45). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Špruk, S. (2009). *Življenje gojencev v vzgojnem zavodu in njihovo doživljanje* (Diplomsko delo, Fakulteta za varnostne vede). Pridobljeno s <http://sciget.com/Predogled/252/92d6ef669e9a735fd40d5055ad4d22b39e5e1c0d>
- Švarc, E. (2011). *Smiselnost in učinkovitost bivanja mladostnikov v vzgojnem zavodu* (Magistrska naloga). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Tivadar, B. (2000). Mladost kot problem: dejavniki prestopniškega vedenja, V M. Ule, T. Renner, M. Mencin Čeplak, B. Tivadar, *Socialna ranljivost mladih* (str. 143–173). Ljubljana: Založba Aristej.
- Tomori, M. (2000). Psihosocialni dejavniki pri mladoletniškem prestopništvu. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 89–113). Ljubljana: Bonex založba.
- Ule, M. (2000a). Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 11–33). Ljubljana: Bonex založba.
- Ule, M. (2000b). Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti, V M. Ule, T. Renner, M. Mencin Čeplak, B. Tivadar, *Socialna ranljivost mladih* (str. 15–91). Ljubljana: Založba Aristej.

- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Vzgojni načrt Vzgojnega zavoda Planina. (2011). Pridobljeno s http://www.vz-planina.si/images/priponke/pomembni_dokumenti/Vzgojni_nacrt.pdf
- Vzgojni program. (2004). Pridobljeno s http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/programi/Vzgojni_program.pdf
- Vzgojni zavod Planina. (b.d). Pridobljeno s <http://www.vz-planina.si/>
- Wohinz, M. (1997). Izvrševanje vzgojnih ukrepov. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladih* (str. 59–63). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (2006). Pridobljeno s <http://www.zrss.si/default.asp?rub=3506>
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih /ZZZDR-UPB1/ (2004). Uradni list RS, št. 69 (24.06.2004). Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>
- Zorc Maver, D. (2010). Nekateri vidiki zdravja otrok in mladostnikov. V M. Krajncan, P. Miklavžin (ur.), *Zdravje mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 13–33). Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- Zorc Maver, D. (2006). Uvod – socialna pedagogika v družbi negotovosti. V M. Sande idr. (2006). *Socialna pedagogika in izbrani koncepti stroke*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Žagar, D. (2012). *Drugačni učenci*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Žižak, A., Koller-Trbovič, N. (1999). *Odgoj i tretman u institucijama socialne skrbi*. Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.

PRILOGE

PRILOGA 1: Okvirna vprašanja za izvedbo intervjuja

OBDOBJE OTROŠTVA

- Kako bi opisal/a svoje otroštvo? Kateri spomini so pozitivni in kateri negativni?
- Kako si se razumel/a z družino? Kakšen odnos ste vzpostavili drug do drugega?
- V kakšni družbi si se gibal/a?
- Kaj si najbolj pogrešal/a v otroštvu?
- Na kakšen način si se v tem obdobju sprijemal/a in soočal/a s stresnimi situacijami in težavami?
- Kako si doživljal/a šolo?

OBDOBJE ZAVODA

- Kako si se odzval/a na novico, da greš v vzgojni zavod?
- Kako si na začetku doživljal/a novo okolje?
- Kakšen odnos si vzpostavil/a s strokovnimi delavci in z ostalimi vrstniki?
- Kako doživljaš zavodski režim?
- Katere so zate pozitivne in katere negativne strani bivanja v zavodu?
- Kako se soočaš s stresnimi situacijami in težavami, ki nastopijo v zavodu?
- Kako funkcioniraš v svojem domačem okolju ob izhodih?
- Kako se razumeš s svojo družino trenutno?
- V kakšnih pogledih misliš, da si se spremenil/a kot oseba?

PRIHODNOST

- Kako vidiš svojo prihodnost po odpustu? Kakšne so tvoje želje in cilji?

PRILOGA 2: Kodiranje intervjuja 1

Intervju št. 1	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kode 3. reda
<i>Sm posvojen, ne poznam bioloških staršev</i>	je posvojen	odnosi z družino	obdobje otroštva
	ne pozna bioloških staršev		
<i>Opravljam tlele lesen poklic, mislm pomočnik lesarskih procesih, ane.</i>	izobražuje se za lesarski poklic	šola v vzgojnem zavodu	obdobje zavoda
<i>Po moje sm mel dobro otroštvo, ne ... Mislm, po moje so me dobr vzgojil, sam jz se pač nism te vzgoje držu in sm zato tud pristal v zavodih. To je zdej ta tret k sm tle ... Mislm, ena je bla še stanovanjska. To je zdej drug vzgojni zavod.</i>	dobro otroštvo	pozitivni spomini na otroštvo	
	dobra vzgoja staršev	odnosi z družino	
	ni se držal načel vzgoje	težave v otroštvu	
	bil je že v stanovanjski skupini in enem vzgojnem zavodu		
<i>... mam prijetne spomine, recmo k smo bli skpi z družino, k sm dobil mlajšga brata, ane ... Pa isto k sm bil 10 let star, pol sm dobu sestro. Takrat je bil najsrečnejš del v mojm življenju, no ... Manj prijetni ... hja, rečmo, bil sem pač v prvem razredu in pač naiven, butast, ane in so mi tko sošolci rekl, de nej gremo v trgovino, ane, tko sred pouka, k nismo sploh smel hodt ... in tko ravnatca ... pač... je ratala huda, ane ... sm mel probleme, ane.</i>	skupno preživeti časi z družino	pozitivni in negativni spomini na otroštvo	obdobje otroštva
	rojstvo brata in sestre		
	problemi v šoli		
<i>Ja, jz sm bil v zlo zlo slabi družbi, no. Jz sm en let pa pol redno kadil</i>	slaba družba		
	kajenje marihuane in		

<p><i>marihuano ... Pa tud pil smo alkohol in jz k pijem, znam bit kr nasiln. K sm pod vplivom alkohola, sm naivn in valda me vsak lahko v vse prepriča ... pač je bla hujša tatvina, ane.</i></p>	<p>pitje alkohola</p>	<p>vpliv vrstnikov na odklonska dejanja</p>	
	<p>nasilnost in naivnost kot posledica uporabe opojnih substanc</p>		
	<p>tatvine</p>		
<p><i>Nč mi ni mankal. Mislil sm skoz, da mi neki manka, sam pol sm se začel zavedat, da sm mel še preveč vsega, ane. Preveč sm mel vsega.</i></p>	<p>vsega je imel v izobilju</p>	<p>pozitivni in negativni spomini na otroštvo</p>	
<p><i>Mislil sm, s sestrično sm se, ne ... sm njej tko velik povedu pa tko ... tiste stvari, k so me najbolj dajale, sm pa zaupal očetu pa mami, ane ... Večkrat sm se tko razjezil, da sm kej razbil, al pa sm kr šou pa me ni blo. Pač, zapru sm se sam vase in nism vedu pač, kaj naj nardim, ane.</i></p>	<p>težave je zaupal sestrični in staršem</p>	<p>spoprijemanje s težavami pred oddajo v vzgojni zavod</p>	<p>spoprijemalne strategije v stresnih situacijah</p>
	<p>imel je izbruhe jeze</p>		
	<p>begal je od doma</p>		
	<p>umikal se je vase</p>		
<p><i>Ja, takrat se mi je zdel to OK, zdej pa pač vidš, kok si bil butast, ane, k mal odrasteš in stvari vidš, družbo, mišljenje, vse, ane spremeniš in se ti to zdi res brezveze ... Ne vem, zakaj sm sploh šou od doma in me ni blo po dva dni in starše je pač skrbel.</i></p>	<p>ni se mu zdel primeren način reševanja težav</p>	<p>vrednotenje spoprijemalnih strategij pred oddajo v vzgojni zavod</p>	
<p><i>Ja, jz sm mel v šoli konstantne težave, ane, tud s</i></p>	<p>težave s koncentracijo</p>	<p>šola pred oddajo v vzgojni zavod</p>	<p>obdobje otroštva</p>

<p><i>koncentracijo ... Osmi razred sm še delu z dobrim uspehom ... sam pol na polovic devetga razreda mi je pa začel dobesedno dol viset ... pa tud tko ... zalublen sm bil, vs butast in tk. Mislm, ni mi blo. Pol sm obesu šolo na klin ...</i></p>	osmi razred je končal z dobrim uspehom		
	devetega razreda ni dokončal		
	ljubezenske težave		
	opustil je šolanje		
<p><i>sm treniru nogomet, sm bil vratar ... sam pol mi ni blo več kul, da se tko menjajo pa tud igralci mi niso bli kul in to. Pol sm odnehu s tem ... Stric je bil včasih profesionalni košarkar, smo mal košarko tko špilal. Pa drgač smo s temi sovaščani fuzbal skos špilal na igrišču al pa kjerkol, smo prjatli, ane.</i></p>	treniral je nogomet	preživljanje prostega časa	
	nogomet je opustil zaradi menjanja igralcev		
	igral je košarko		
<p><i>Ja, razlog je bil pač, da nism zdržu v srednji šoli, ane.</i></p>	imel je težave v šoli	razlogi za oddajo v vzgojni zavod	
	<p><i>Ja, prvo tko z odklonom, ane, jz ne bom šou sm! Jz ne bom šou nkamr, jz bom doma bla bla bla! Ja, nč in pol k so rekl, a boš šou na ogled, sm reku, ma ne,lej. In pol sm sprejel brez izgredov, pač normalno.</i></p>	začetna reakcija je bila odklonska	
<p><i>Ja, mislm, težko mi je blo. Nism nobenga poznou, vedu, kko je k pridš v vzgojni zavod. Jz sm vedu že od prej, da te vsi zajebavajo, da te hočejo ... ne</i></p>	na koncu je novico sprejel brez večjih izgredov		
	bilo mu je težko	doživljanje vzgojnega zavoda	
	nikogar ni poznal		
	imel je negativne izkušnje z zavodi v preteklosti		

<p><i>vem, pač ... hoče te nekdo v nek drek spraut, da se ti pač smejejo in opravljajo.</i></p>			
<p><i>Ja, do nobenga ni šans, da sm vzpostavi odnos. Do vrstnikov mislm. Pol sm se postopoma z vsemi začel razumet ... Do vzgojiteljov je blo tud tko na začetku, češ kua boš ti men, kua boš ti men! Sam zdej se je zlo pobolšal, no. Nimam nobenih tko konfliktov.</i></p>	<p>z mladostniki ni želel vzpostaviti odnosa</p> <p>po določenem času je z mladostniki vzpostavil odnos</p> <p>do vzgojiteljev je vzpostavil odklonski odnos na začetku</p> <p>po določenem času je z vzgojitelji vzpostavil dober odnos</p> <p>z nikomer ni več v konfliktih</p>	<p>vzpostavitev odnosov znotraj vzgojnega zavoda</p>	
<p><i>Ja, probam se sprjaznt s tem, probam se navadit na ta pravila. Pač jih ne kršiš pa to, ane. Pač, da upoštevaš, ane ..., morš zarad mojga dobrga. Če ne si lahk vlke probleme nakopleš, ane ... na začetku je blo valda težko, ane. To je blo po moje vsakmu, ampak tk, no ... Mislm, blo je težko itak. Pač si novinca, ane, nč še ne veš, kk bo potekal, nč ne veš, kakšn je sistem tle in to je to.</i></p>	<p>na pravila se še navaja</p> <p>zaveda se pomena pravil</p> <p>na začetku je pravila sprejel težje</p>	<p>zavodski režim</p>	
<p><i>pozitivne strani so tko, no ... mislm, velik je krožkov, velik je za počet, ane. Pa tko, ni ti dolgčas, če</i></p>	<p>raznovrstne aktivnosti</p>	<p>pozitivni vidiki vzgojnega zavoda</p>	

<p><i>nočeš, da ti je ...</i> <i>Pozitivn se mi zdi tud to, da spoznaš folk.</i> <i>Navežeš stike z nekom, pač ne vem, rataš z nekom ful dobr kolega in tko ...</i> <i>Mislm, ja, je koristna.</i> <i>Če jo rabš, jo lohk izkoristiš. To je fajn, ane.</i></p>	<p>navezovanje novih stikov</p>		
	<p>strokovna pomoč v vzgojnem zavodu se mu zdi koristna</p>		
<p><i>Slabe lastnosti pa to, da morš bit en tedn tle, ane, zaprt ... V vsaki skupini po dva kompa, računalnika ...</i></p>	<p>zaprtost</p>	<p>negativni vidiki vzgojnega zavoda</p>	
	<p>v matični skupini ni dovolj računalnikov</p>		
<p><i>Ja, tko, no, na čim trši način, ane. Čim prej jih hočm odpraut, ane. Dost bl se pogovarjam o tem ...</i></p>	<p>takojšnje reagiranje na težave</p>	<p>spoprijemanje s težavami v času bivanja v vzgojnem zavodu</p>	<p>spoprijemalne strategije v stresnih situacijah</p>
	<p>več se o njih pogovarja</p>		
<p><i>...so mi rekl, da ja, da sm se popravu na nekaterih področjih, ane, obvladovanje čustev in jeza, ane ...</i> <i>Pol ful sm tud teh kletvic uporablu, ane.</i> <i>Mislm, so mi rekl, dej nehi pa probi, da jih ne boš več tok, ane.</i></p>	<p>bolj obvladuje čustva</p>	<p>pozitivni vidiki vzgojnega zavoda</p>	
	<p>primerno se trudi izražati</p>		
<p><i>Ja, močna točka je po moje zame komunikacija, ane. Šibka točka pa, ne vem ... po moje naivnost, ane ...</i></p>	<p>močna točka je komunikacija, šibka pa naivnost</p>	<p>samovrednotenje</p>	<p>obdobje zavoda</p>
<p><i>Ja, k grem grem, k pridem pridem.</i> <i>Mislm, tko, čist navadn mi je. K da bi za en tedn šou na počitnce in bi se pol vrnu dam. Tko čist navadn, k da bi pršu v domač kraj, v</i></p>	<p>ob povratku v domače okolje funkcionira normalno</p>	<p>funkcioniranje mladostnika ob povratku v domače okolje</p>	
	<p>diskriminacija</p>		

<i>domačo hišo ... Lejte, mene briga, kaj si folk misl o men, res! Mene to ne moti. Ti govor, kaj češ. Jz vem, kaj sm naredu in kako, ane.</i>	okolice ga ne moti		
<i>Ne, čist sm jo pustu ... pač to družbo povezano s krajami, drogami in to.</i>	prekinil je stike z družbo	stiki z družbo iz domačega okolja	
<i>Ja, zdej še itak sam delam zaključne izpite in pol grem, ane. Mi gre.</i>	šola mu gre dobro, ima samo še zaključne izpite	šola v vzgojnem zavodu	
<i>Ja, po moje, da dost bolj, ane. Več se tud pogovarjamo.</i>	boljša komunikacija v družini	odnosi z družino po oddaji v vzgojni zavod	
<i>Ja, nism več tok naspidiran, kt sm bil prej. Pač tud umiru sm se. Prej, recimo, sm delu vse povprek pa res uno na hitr pa zlo slabo naredu, ane. Zdej pa se znam tud umirit, ane ... Pogledam, zmerim rečmo ... Pa tud manj sm naiven. Ne more me lih vsak v vsako sranje prepričat.</i>	bolj je umirjen	pozitivni vidiki bivanja v vzgojnem zavodu	
	pri delu je bolj natančen		
	ni več tako naiven, kot je bil		
<i>Ne. Do zdej me še ni, ne.</i>	ne želi se vrniti na stara pota	vrednotenje preteklosti	
<i>Ja, med temi počitnicami bi rad šou kam delat. Po moje bom šou. Itak zdle mam še 40h družbeno koristnega dela na centru za slepe in slabovidne za opraut. Tk da ja, pol bom pa tud tam vprašu, če bo kej dela</i>	med počitnicami želi delati	želje, pričakovanja in cilji po odpustu iz vzgojnega zavoda	prihodnost
	želi delati na centru za slepe in slabovidne		

<i>med počitnicam. To je zaenkrat to, drugač puščam vse možnosti odprte in bom vidu kak bo šlo vse.</i>	pušča vse možnosti odprte		
---	---------------------------	--	--

PRILOGA 2: Kodiranje intervjuja 2

Intervju št. 2	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kode 3. Reda
<i>velik stvari počnem ... rišem, z motorji se ukvarjam, kolesarim, športam ful, nogomet pa vse</i>	risanje	preživljanje prostega časa	obdobje otroštva
	razne športne aktivnosti		
<i>zdej mami pa ati sta šla narazn ... ma ne glih fajn, sam zdej sm že boljš.</i>	ločena starša	težave v otroštvu	
	slabo se je počutil zaradi ločitve		
<i>Ja, najprej sm bil na vaški šoli, ne, pa tam sm v redu bil prvi razred so mi v Laškem pomagali, ne ... Ja, ful. Sam tam mi je blo čist drugač. Nism vedu, kdaj je petek, kdaj pa sobota, kr je petek pa sobota hitro minila, ne, pa spet v šolo ... Pol so me dali v Celje v pomožno šolo pa sm tam neki delu bedarije ... V pomožni šoli sm bil še v tretjem razredu ...</i>	obiskovanje vaše šole do prvega razreda	šola pred oddajo v vzgojni zavod	
	v vaški šoli so mu pomagali, da je končal prvi razred		
	vaško šolo je rad obiskoval, čas mu je hitro minil		
	premestitev v pomožno šolo		
	v pomožni šoli je povzročal težave		
<i>Ko sm hodu še v vrtec. Všeč mi je blo ko sm mel velik prijatlov pa domov sm hodu vsak dan ...</i>	obdobja vrtca se rad spominja	pozitivni spomini na otroštvo	
	imel je veliko prijateljev		
	lahko je spal doma		
<i>Pretepi pa to z drugimi. Ni blo lih najbolj, ne.</i>	preteпов se ne spominja rad	negativni spomini na otroštvo	
<i>Slabi ... ja, kadil so travo, nekateri pa pil alkohol pa delal bedarije ... Pogrešu sm, da sm nogomet opustil zarad te družbe pa druge dejavnosti.</i>	družbo je opredelil kot slabo	vpliv vrstnikov na odklonska dejanja	
	kadili so travo in konzumirali alkohol		
	zaradi družbe je opustil različne aktivnosti		
<i>...ati me ma ful rad.</i>	dober odnos z očetom	odnosi z družino	

<i>Ja, šou sm do očeta pa mi je pomagau, ne, če sm mel kakšne težave al pa če mi kaj ni šlo ne, pomaga mi, mi je pomagau ... Ja, fajn mi je svetoval pa fajn sma se ujela pa sma se o vsem pogovorila.</i>	težave je zaupal očetu, ki mu je znal pomagati in dobro svetovati	spoprijemanje s težavami pred oddajo v vzgojni zavod	spoprijemalne strategije v stresnih situacijah
<i>Ja, to, da sem se zaupal očetu, ja.</i>	način reševanja težav se mu je zdel primeren	vrednotenje spoprijemalnih strategij pred oddajo v vzgojni zavod	
<i>Pač, z mamu se nisem najbolje razumel, ko je šla, ne. Pa ati ma službo, ne, bi me mogu pustit samga, ne ... mami ni skrbela zame. Ati pa je bil pol sam in dokler si ne najde ene partnerce, ne more.</i>	imel je neurejene družinske razmere	razlogi za oddajo v vzgojni zavod	obdobje zavoda
<i>Znoru sm. Šou sm v hosto in sm brcu v drevesa. Bil sm jezna, žalostn, vse.</i>	ob oddaji v vzgojni zavod so ga preplavila čustva jeze in žalosti	reakcija na oddajo v vzgojni zavod	
<i>Bal sm se mal, ker so bli eni od mulcev prehudi.</i>	bilo ga je strah ostalih mladostnikov v vzgojnem zavodu	doživljanje vzgojnega zavoda	
<i>V redu, tak mirno ono ... ni blo v redu. So me pa tepli. Vsakega novega, ki pride notri, tepejo ... Se razumem boljše, ko pa ko sem prišel.</i>	z vzgojitelji je vzpostavil normalen odnos	vzpostavitev odnosov znotraj vzgojnega zavoda	
	z mladostniki je težje vzpostavil odnos, ker so ga pretepali		
	po določenem času je vzpostavil boljši odnos z ostalimi mladostniki kot ob prihodu		
<i>Mal težko, ampak sm se že tako navadu, da mi je kul.</i>	na pravila in red se je težje privadil, ampak jih je sprejel	zavodski režim	
<i>Ne vem, na primer, ko se fantje skregajo ali pa ko so nesramni</i>	ko pride do neprimerne obnašanja in	pozitivni vidiki vzgojnega zavoda	

<i>do kogarkoli, da se grdo obnašamo, ne, pa da ne spoštujemo kdaj tudi pravila, da se naučimo ravnati kontra ... Ja, je koristna.</i>	konfliktnih situacij, se naučijo primerne obnašanja in ravnanja	
	strokovna pomoč se mu zdi koristna	
<i>Ko je blo treba it ob pol desetih, desetih spat. Ko si mogu it takoj pod tuš, dežurstva, pol mobiteli pa ko televizije nisi mogu gledat, ko si šou spat pa tak. To mi je blo najbolj ... Prerivanje, kreganje, pretepanje pa da se kregajo, kaj bo kdo naredo. To je brezveze ... da bi lahka sami v trgovine hodl, kr ne smemo sami.</i>	pravila glede spanja mu niso všeč	negativni vidiki vzgojnega zavoda
	niso mu več pravila o dežurstvu	
	ni mu všeč, da ne smejo imeti mobitele pri sebi	
	niso mu všeč konfliktnih situacij	
	ni mu všeč, da morajo v trgovino hoditi s spremstvom	
	v stresnih situacijah se kdaj tudi zapre vase	
	ko ima težave, se pogovori z vzgojiteljji	
<i>Bordat, pa nauču sm se tud bobnat, kitaro sm se nauču igrat.</i>	močna točka se mu zdi, da se je naučil novih spretnosti	Samovrednotenje
<i>... hodim domov na 14 dni ... grozno, zato ko se spomnim mladih dni, ne, ko sm bil še precej mlajši ... ne, nikoli.</i>	domov hodi na vsaka dva tedna	funkcioniranje ob povratku v domače okolje
	v domačem kraju ga preplavijo negativni spomini iz otroštva iz strani okolice se ne počuti diskriminiranega	
<i>Ne. Sm jo pustu.</i>	stiki z družbo je prekinil	stiki z družbo iz domačega kraja
<i>Ne ... bi rajš popravu stvari za nazaj, ko sm bil še mlajši.</i>	ne želi se vrniti na stara pota	vrednotenje preteklosti
	rad bi popravil napake iz preteklosti	
<i>V redu. Šola mi ne dela težav.</i>	šola mu ne dela težav	šola v vzgojnem zavodu

<p><i>Z atijem se, z mami pa ne. Z njo se skos kregamo pa ni mi fajn da sm pri njej, ne ... zato, ker me je že tepla pa velik stvari mi je že naredila pa skos neki oblubla pa nič. Ati je pa drugačn. On če neki reče, reče. Mam pa tud očima in se z njim tud ne razumem, ker me je isto tepu ... ne. Ne želim si ga met.</i></p>	<p>z očetom se razume dobro, medtem ko se z mamo ne</p>	<p>odnosi z družino po oddaji v vzgojni zavod</p>	
	<p>z mamo se konstantno krega in mu ni všeč, ko je pri njej</p>		
	<p>mama ga je pretepala in mu obljubljala stvari, ki jih ni izpolnila</p>		
	<p>oče svoje obljube izpolni in se jih drži</p>		
	<p>očim ga je pretepal</p>		
	<p>z mamo si ne želi imeti stikov</p>		
<p><i>Ja, zdej sm se kr velik popravu, ne ... samo na boljše. Svoje obnašanje, zdaj se ful v redu obnašam. Upoštevam pravila, nč več se ne kregam. Glede šole, ne, sm se velik računanj nauču, sm zdej peti razred pa sm se nauču množit, ko prej nism znal. Prej sm mel težave z redom, zdej nimam več.</i></p>	<p>spremenil se je na bolje</p>	<p>pozitivni vplivi vzgojnega zavoda</p>	
	<p>obnaša se lepše in upošteva pravila</p>		
	<p>izboljšal je znanje pri matematiki</p>		
	<p>z redom nima več težav</p>		
<p><i>Včasih slabo, včasih dobr. Se umaknem, včasih pa tud ne. Pogovorim se z vzgojitelji, ko mam težave.</i></p>	<p>različno se odziva na težave</p>	<p>spoprijemanje s težavami v času bivanja v vzgojnem zavodu</p>	<p>spoprijemalne strategije v stresnih situacijah</p>
	<p>v stresnih situacijah se kdaj tudi zapre vase</p>		
	<p>ko ima težave, se ogovori se z vzgojitelji</p>		
<p><i>Ja, da bom v redu fant, da ne bom pil pa kadil ... Želim si, da bom avtoklepar, da bom velik delu, da bom velik zaslužu. To je to.</i></p>	<p>želi biti dober človek</p>	<p>želje, pričakovanja in cilji po odpustu iz vzgojnega zavoda</p>	<p>prihodnost</p>
	<p>ne želi piti in kaditi</p>		
	<p>želi postati avtoklepar</p>		
	<p>želi veliko delati in zaslužiti veliko denarja</p>		

PRILOGA 3: Kodiranje intervjuja 3

Intervju št. 3	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kode 3. Reda
<i>Ja, v otroštvu sm mel ful problemov s starši ... se nisem dobro razumel s starši, sem se dostokrat skregu in pol sem začel še travo kaditi...pol sem kadil da sem se umiril, kr to te umiri kao ja in kaj...in kaj naj rečem, trpel sm v življenju ne, to je to.</i>	problemi s starši in nerazumevanje	težave v otroštvu	
	kajenje trave		
<i>prej sm bil prestrašen ... Sm šou vn od doma, me po pet, šest dni ni blo nazaj doma in pol sm bil tud po zavodu v Nemčiji, ne, in pol sm tam dokončal, predn smo prišli sem ... mah nimam, ne.</i>	trpel je v življenju	pozitivni in negativni spomini na otroštvo	
	bil je prestrašen		
	begal je od doma		
	v Nemčiji je bil v zavodu		
<i>Odkar sm zdaj prišutu, sm spet začel kaditi travo ... in pač ... samo ne velik ne ... kaj nej rečem ... pretepe sm mel, tatvine ... oziroma predn sm sploh pršu v Slovenijo, nisem take probleme delal, ne. Odkar sm pršu tu v Slovenijo, sm spoznal svoje bratrance tu in sm začel take probleme delat.</i>	je brez lepih spominov na otroštvo	vpliv vrstnikov na odklonska dejanja	
	odkar je prišel v Slovenijo, je začel kaditi travo		
	sodeloval je v pretepih in tatvinah		
<i>Da nisem dost mamovidu, ko sm bil še otrok.</i>	s prihodom v Slovenijo je spoznal bratrance, s katerimi so povzročali težave	odnosi z družino	
<i>Ja, mojmu bratu, ki je eno leto mlajši od mene ... mel sm kolege pa sm jim</i>	v otroštvu ni pogosto videl mame	težave je zaupal mlajšemu bratu in prijateljem	spoprijemanje s težavami pred oddajo v vzgojni zavod
			spoprijemalne strategije v stresnih situacijah

<i>povedu pa to vse ... Ja, ven sem šou na cigaret al sem pa kadir travo pač, da sm se umiru pa to.</i>	kadir je cigarete in travo za pomiritev		
<i>Ma niti ne ... ja, ne vem, bi mogu se pogovarjat s starši al pa brez tega, da bi to delu, ne.</i>	zaveda se, da to ni bil pravi način reševanja težav	vrednotenje spoprijemalnih strategij pred oddajo v vzgojni zavod	
	več bi se moral pogovarjati s starši		
	pravi, da bi bila rešitev tudi to, da odklonskih dejanj ne bi počel		
<i>Ja, tu sm zaradi pretefov, tatvine ... pa kaj še? Pač take pizdarije.</i>	v vzgojnem zavodu je zaradi tatvin in pretefov	razlogi za oddajo v vzgojni zavod	
<i>Ja ... sm dobro sprejel ... Prej nism mel tak, kak sm jaz misllo, da bo tak daleč al pa kaj. Jaz sm misllo, da bomo lahk mel telefone pri sebi, cigarete pa vse ... samo ni tak to ... In pol tak osem mescev, ko sm že bil tuki, se mi zdi, sm šou na beg pa to za kake dva tri dni al pa en tedn ... ne dolg.</i>	na začetku je novico o oddaji v vzgojni zavod sprejel dobro, kljub drugačnim predstavam, kako naj bi zavod funkcioniral	reakcija na oddajo v vzgojni zavod	obdobje zavoda
	po osmih mesecih je odšel na beg		
<i>Ja, mogu sm neki trpet, ne. Pač ne trpet, ampak doživeti z njimi skup, ne. Pač da sm prišu v nov sistem, ne, al kak se temu reče ... ma niti ne ... da je to v Sloveniji ... Brezveze se mi zdi biti tukaj, ker je predaleč od doma.</i>	med uvajanjem je trpel	doživljanje vzgojnega zavoda	
	ni mu bilo všeč, da je vzgojni zavod v Sloveniji		
	vzgojni zavod se mu zdi preveč distanciran od doma		
<i>Mah to isto ne mislim pravila pa to</i>	ni mu bil všeč sistem vzgojnega zavoda	zavodski režim	

<i>ne mormo itak vse nardit, ne ... ja, so po eni strani ... ma hitro sm se navadu, ja.</i>	zaveda se, da mora pravila upoštevati		
	po eni strani se mu zdijo pravila sprejemljiva		
	na pravila se je navadil dokaj hitro		
<i>Z vzgojitelji sem se razumel normalno, isto pa ni blo problemov ... tudi normalno.</i>	z vzgojitelji in mladostniki je vzpostavil normalen odnos	vzpostavitev odnosov znotraj vzgojnega zavoda	
<i>Ja, ko grem od doma, se mi mama joče. Zarad tega res trpim ... ma ne samo to, tud cigarete ne mormo met skos pr seb, ne vem. Pravila mi niso neki tu not. Dežurstvo pa to ... telefon mi manjka ... pa da bi bli malo več doma, ne pa samo ob vikend.</i>	ob povratku v zgojni zavod trpi, ker se njegova mama joče	negativni vidiki vzgojnega zavoda	
	pravila, ki določajo, da ne smejo imeti telefonov in cigaret pri sebi ter da morajo dežurati, mu niso všeč		
	želi si, da bi lahko več časa preživel doma		
<i>Odkar sm tu, sm se nauču, da ne bi več tok problemov delu tu pač ... niti doma ne in tak je boljše pač, ne. Ne delam več problemov doma. In nič ... so mi pomagali dosti tu oni, moja učiteljica.</i>	naučil se je primerne obnašanja in ne povzroča več toliko problemov niti v vzgojnem zavodu niti doma	pozitivni vidiki vzgojnega zavoda	
	pomoč vzgojiteljev se mu zdi pozitivna		
<i>Najprej se pogovorim z učiteljico, če me kaj matra. Včasih se znam tud umaknit, ne ... odvisno za kaj.</i>	kadar ima težave, se o njih pogovori z vzgojiteljico	reševanje težav v času bivanja v vzgojnem zavodu	sprijemalne strategije v stresnih situacijah
	pri določenih težavah se tudi umakne in zapre vase, odvisno od njihove narave		
<i>Ne vem, kaj bi povedu ... tu delam med poukom ne skos, me še tu notri hvalijo ... ni kaj več rečt.</i>	na začetku ni znal povedati nič pozitivnega o sebi	smaovrednotenje	obdobje zavoda
	po premisleku je rekel, da je med poukom delaven		
<i>Ja, ko sem na begu bil včasih. To bi</i>	če bi lahko, bi v preteklosti spremenil,	vrednotenje preteklosti	

<i>popravo da neb pobegnem, ampak zdaj sem se popravo prtem ... ne.</i>	da ne bi begal iz vzgojnega zavoda ne želi si nazaj na stara pota		
<i>...ne hodim več tak ven, kot sem hodu nonstop. V petek grem mal ven naprimer in sem pol doma več časa ... ne.</i>	manj hodi ven, več časa preživi doma	mladostnikovo funkcioniranje ob povratku v vzgojni zavod	
	s strani okolice se ne počuti diskriminiranega		
<i>Ma sploh je nimam več ... me kličejo, ampak jaz ne grem ven, rečem da nimam cajta.</i>	z družbo si ne želi imeti stikov	stiki z družbo iz domačega okolja	
<i>Zdaj nism niti mogu razmišlat med poukom, ker sem se neki skregu s sošolcem ... me ta sošolec moti nonstop, da ne morm niti delat. A me razumete? Težko se pol zberem in poslušam, delam, če me on moti ... drugače je vse v redu.</i>	trenutno med se med poukom težje, ker ga sošolec moti med poukom	šola v vzgojnem zavodu	
	šola mu gre drugače v redu		
<i>... vse mi je dobr šlo ... samo jaz sem se preveč hecu in to je to.</i>	šola mu je šla dobro, ampak je ni jemal resno	šolanje pred oddajo v vzgojni zavod	obdobje otroštva
<i>Z njimi se razumem boljše ... me ne vprašajo, kam grem ... tko je boljše, ker prej so me vse spraševal ... kam grem, kdaj se vrnem ... Ja, valda. Ja ... Ja, zdaj ja.</i>	z družino se razume boljše	odnosi z družino po oddaji v vzgojni zavod	obdobje zavoda
	všeč mu je, da ga ne sprašujejo kaj počne		
	prej je imel občutek, da mu ne zaupajo, zdaj je ravno obratno		
<i>... ne delam več pretefov nič ... Delovne navade, ping pong sm se nauču igrat pa tko ...</i>	ne pretepa se več	pozitivni vplivi vzgojnega zavoda	
	pridobil je delovne navade		
	naučil se je igrati namizni tenis		

<i>Ja, zdaj hočem tu dokončat osnovno šolo in pol, da bi šou nekam delat, ne ... pol se bom pa vrnu v Nemčijo ... Ja, za kovine, ne. Kr stric se s tem ukvarja in ko končam kovinarsko šolo tu, grem pol lahko k njemu delat.</i>	želi dokončati osnovno šolo	želje, pričakovanja in cilji po odpustu iz vzgojnega zavoda	Prihodnost
	želi delati in se vrniti v Nemčijo		
	ukvarjati se želi s kovinarstvom skupaj s stricem		

PRILOGA 4: Kodiranje intervjuja 4

Intervju št. 4	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kode 3. Reda
<i>Ma niti ne, no.</i>	ni se ukvarjala z nobeno pristočasno dejavnostjo	prosti čas	
<i>Z družinoooo malo bol tak, ne ... težko bol ... moji bi pač radi videli, da jaz živim njihovo življenje, ne ... Ja, pri nas je ful drugače, ne. Oni bi radi ... pač morš bit skos doma, morš pomagat, pač bol tak, ne. Pač morš se držat naših pravil. Ne morš se sam poročit, ampak ti ga oni izberejo pa to ... s sestro se vrei razumem ...</i>	medsebojno nerzumevanje zaradi nesprejemanj kulturnih vrednot	odnosi z družino	obdobje otroštva
	s sestro se razume dobro		
<i>ko sem bila stara 3 leta al 4 je prišu očim. Saj sem ga sprejela pa vse ... vse je blo vrei ... saj sem ga mela rada, samo ... pol pa je poknilo ne, ko je dvigno roko na mene ... mama ga ma pač rada, ne. Ona bi dala svoje otroke za njega ... ja, po moje je bilo težko vse skup, ne. Ker sem odraščala brez atija nekaj časa.</i>	očim jo je pretepal	težave v otroštvu	obdobje otroštva
	mama na prvo mesto postavlja svojega partnerja in ne otroke		
	imela je težko otroštvo, ker je odraščala brez biološkega očeta		
<i>V bistvu jih je blo ful negativnih, ko pa dobrih, ne ... ja, to, da sem se ful kregala doma, da so me topli doma pa tak ... zdaj pa smo tak narazn ... ni več blo to to v naši družini, kar je blo.</i>	več negativnih spominov jo veže na otroštvo	negativni spomini na otroštvo	obdobje otroštva
	spominja se prerekanja in tega, da so jo doma topli		
	pravi, da je družina razpadla		
<i>Ja, to, da smo kot</i>	preživljanje skupnega	pozitivni spomini na	

<i>družina vedno bili skupaj za novo leto, tak da smo praznovali skupaj pa vse.</i>	časa z družino ob praznikih	otročstvo	
<i>Bolj v slovenski večinoma ... se družimo, smo zuni, pijemo, kadimo.</i>	gibala se je v pretežno slovenski družbi	vpliv družbe na odklonska dejanja	
	skupaj so pili in kadili		
<i>...pri nas, ko se moraš poročiti kr zdaj, to je meni ful grdo pri nas ... ja, zato sem pobegnila za tri dni. Oni so prišli domu, mene pa ni blo.</i>	zaradi dogovorjene poroke je pobegnila od doma	težave v otroštvu	
<i>Najbol sm pogrešala to, da nism mela ljubezen od mame ne, pa to, da bi me učila pa da bi ji lahko zaupala, ker jaz ji nisem zaupala, ni se znala pogovarjat ...</i>	pogrešala je materinsko ljubezen in usmerjanje, to da bi z njo imela odnos zaupanja in da bi se lahko z njo pogovarjala	odnosi z družino	
<i>Ma ful sem se lahko zaupala in vse povedala eni snahi od strica, ne. Ona mi je vedno pomagala. Pa babici tud pa mela sem eno ful dobro kolegico ... jokala sm se, zjokala sm se. Nič nisem hotla delat, čist za sebe sm mogla bit, živčna sm bla.</i>	svoje težave je zaupala snahi, babici in prijateljici	spoprijemanje s težavami pred oddajo v vzgojni zavod	spoprijemalne strategije v stresnih situacijah
	jokala je, nič ni želela početi, potrebovala je samoto in čas zase		
<i>To, da sem se zjokala, ja. Drugač pa tak, če so se pojavle, sm vse povedala babici. Njej sem prvi povedala.</i>	primerno se ji je zdelo, da se je zjokala in da je težave zaupala babici	vrednotenje spoprijemalnih strategij pred oddajo v vzgojni zavod	
<i>Ja, na začetku je blo vse vreu, ne, pol sm se pa zalubla ... deveti razred sm komaj naredla, ne ... tu se je začelo, sm bla</i>	na začetku ji je v šoli šlo dobro	šola pred oddajo v vzgojni zavod	obdobje otroštva
	z zaljubljenostjo so se začele težave in deveti razred je komaj naredila		

<p><i>zalublena ... pol je bila sredna šola, ko je nisem naredla, ker je bila v mestu pa druženje pa tak, ne ... sem špricala, ne zarad družbe, če tak pogledam ... sm se stepla še z neko punco in sm se mogla izpisat iz šole ...</i></p>	<p>srednje šole ni naredila zaradi družbe</p>		
	<p>izostajala je od pouka zaradi družbe</p>		
	<p>izključena je bila iz šole zaradi pretepa</p>		
<p><i>Ja, nekaj časa, 4 mesce ali 5 sem bila prostovoljno tu, ne, preko centra zaradi težav doma in zaradi šole, ne. Pol sm pa pristala tu sodno zaradi pretepa, ne in zaradi kraje.</i></p>	<p>na začetku je bila v vzgojnem zavodu prostovoljno zaradi neurejenih družinskih razmer</p>	<p>razlogi za oddajo v vzgojni zavod</p>	
	<p>kasneje je sodišče izdalo odločbo zaradi pretepa in tatvine</p>		
<p><i>Ja, po eni strani mi je blo kul in vrei, da pridem sem, ne, zato ker bom lahko šolo naredla ... pač, da bom neki naredla v svojem življenju, da je prav, ne. Po drugi strani pa mi je blo bed, zaradi družbe pa spet ne tak.</i></p>	<p>vzgojni zavod je sprejela zaradi zavedanja, da bo lahko naredila šolo in da bo nekaj lahko naredila iz svojega življenja</p>	<p>reakcija na oddajo v vzgojni zavod</p>	<p>obdobje zavoda</p>
	<p>ni ji bilo všeč, da bo izolirana od družbe</p>		
<p><i>Ja, na začetku mi je blo ful vrei, ne. Mi je blo ful lepo. Komaj sm čakala, da začnem hodit v šolo, da bom naredla to vse, ne. Samo ko pa ti je že dovolj tega, pa ko maš muko v sebi, kot sem jo mela jaz ... mi je blo malo muka in pol sm šla na beg, ne ... pol pa sm prišla nazaj, dokler se nisem izpraznila. Na drugi strani pa je psiha zavoda ... če nekaj začneš, moraš</i></p>	<p>vzgojni zavod je na začetku dobro sprejela in se je veselila začetka šole</p>	<p>doživljanje vzgojnega zavoda</p>	
	<p>po določenem času je odšla na beg zaradi stiske, ki jo je občutila</p>		
	<p>zavedala se je, da mora upoštevati zavodska pravila</p>		

<i>končat, ne.</i>			
<p><i>Ful vrei ... eno punco že tak poznam od prej, sva ble kolegici. Enga fanta tud že od prej poznam. Z ostalimi se pa normalno razumem.</i></p>	<p>z vzgojitelji je vzpostavila dober odnos</p>	<p>vzpostavitev odnosov znotraj vzgojnega zavoda</p>	
	<p>določene mladostnike je poznala že od prej</p> <p>z ostalimi mladostniki se razume dobro</p>		
<p><i>Saj ni težko, ne, ni težko. V bistvu ni tok težko, ampak ko pa maš vsega preveč, poln kufer, pol ti pokne na par dni, pol je pa spet vse v redu. Hočeš nočeš, moraš sprejet, ne. Meni se ni težko prilagodit.</i></p>	<p>pravi, da ni težko slediti zavodskemu režimi</p>	<p>zavodski režim</p>	
	<p>pravil ji ni težko sprejeti, ampak ni vedno lahko</p>		
	<p>zaveda se, da mora upoštevati pravila</p>		
<p><i>To, da nas preusmerjajo, da si odgovoren za sebe, da narediš šolo, da ti pomagajo ... ja, zdi se mi koristno vse. Saj ti hočejo samo dobro in ti pomagajo, ne.</i></p>	<p>pozitivno se ji zdi, da jih preusmerjajo, da postanejo bolj odgovorni, da ti pomagajo, da lahko končaš šolo</p>	<p>pozitivni vidiki vzgojnega zavoda</p>	
	<p>strokovna pomoč se ji zdi koristna, saj je to za njihovo dobro</p>		
<p><i>...včasih so pač krivični, ne. Na primer, ena punca je prejšnji teden prišla pijana sem in je lahko šla za vikend domov, en pa pač ni smel za vikend domov, ker je spil tisto eno pivo v Ljubljani, ne. Ona pa je prišla pijana sem. To je čist drugo, ne. Pač, včasih so nepravilni pa to. Pa glede telefonov, ne, bi lahko pustli, da jih mamo, ne ... to, da nas zaklepajo v šoli, to meni ni všeč.</i></p>	<p>meni, da pravila niso enaka za vse</p>	<p>negativni vidiki vzgojnega zavoda</p>	
	<p>ni ji všeč, da ne smejo imeti telefonov pri sebi</p>		
	<p>ni ji všeč, da jih zaklepajo v šoli med poukom</p>		

<p><i>Ja, tu težave zaupam moji matični vzgojitelci, sej v bistvu povem vsem mojim vzgojiteljem pa mi pomagajo, ne. Se pogovarjam z njimi pa jih probavamo reševati, ne.</i></p>	<p>težave zaupa vzgojiteljem in jih poskušajo reševati skupaj</p>	<p>spoprijemanje s težavami v času bivanja v vzgojnem zavodu</p>	<p>spoprijemalne strategije v stresnih situacijah</p>
<p><i>Ja, meni se zdi, da sem preveč dobra, ne. Vsak človek se mi smili, ne ... ja, to, da sem preveč živčna pa to, da reagiram tak, ne. Na primer, če sem jezna pa kaj, se derem, ne. Ne bi rada bla tak vzkipljiva. Pa tud to, da si ne bi vsega tak vzela k srcu, ne, če me kaj prizadene pa to.</i></p>	<p>pravi, da je dober človek z občutkom empatije</p> <p>ne želi biti vzkipljiva in si jemati stvari preveč k srcu</p>	<p>samovrednotenje</p>	
<p><i>Šla bom k sestri ... normalno ... ja, nič, doma sem, se zbudim, se stuširam, se najem, grem vun, grem na pjačo ... poteka vse tak. Grem na šetnjo, nič kaj ekstra. Pa zvečer gremo tak vun malo ... v Mariboru ... se vse vrne takoj nazaj na stare čase.</i></p>	<p>ob izhodih hodi tudi k sestri</p> <p>njen dan pri sestri poteka normalno in v njemu ni nič kaj posebnega</p> <p>v Mariboru se stvari iz preteklosti ponavljajo</p>	<p>funkcioniranje ob povratku v domače okolje</p>	<p>obdobje zavoda</p>
<p><i>Ja, skos se družimo, smo zuni, pijemo, kadimo. Mislim, saj pijem jaz ne nekaj tak ekstra ... odraščala sem z njimi, vrei se mam z njimi, všeč mi je njihova družba ... Pa tak, tam je ljubezen stara, ko je še nisi prebolel in vse pride nazaj ...</i></p>	<p>stik z družbo ohranja ob povratku v domače okolje</p> <p>kadijo in pijejo</p> <p>skupaj z njimi je odraščala in so ji všeč</p> <p>stara ljubezen ji prebudi spomine na preteklost</p>	<p>stiki z družbo iz domačega okolja</p>	
<p><i>saj v bistvu grem, ne.</i></p>	<p>zaveda se, da se vrača</p>	<p>vrednotenje</p>	

<p><i>Ne, ni mi všeč ... ko sem tu, ful drugače razmišljam, ne. Pač hočem vstran, ne, ful drugače razmišljam. Ko pa sem tam, pa spet padem na isto, ne, nekak ne vidim izhoda.</i></p>	<p>na stara pota, kar ji ni všeč</p>	<p>preteklosti</p>
	<p>v vzgojnem zavodu razmišlja drugače in želi stran od negativnega vpliva družbe</p>	
	<p>pravi, da ne vidi izhoda ven iz začaranega kroga, ko je v domačem kraju</p>	
<p><i>Ne, ne, nikoli. Družba me pa itak normalno sprejema, kot me je prej.</i></p>	<p>s strani okolice se ne počuti diskriminirano</p>	<p>funkcioniranje ob povratku v domače okolje</p>
	<p>družba jo sprejema normalno, kot jo je vedno</p>	
<p><i>Ja, super, vse delam z levo roko. Samo me ta smer ne zanima. Mene bi bol kaka oblikovna al pa frizerska zanimale ... bom šla tukaj v Postojno, smer trgovec. Barem nekaj. Če sem že tu, bom to izkoristila.</i></p>	<p>šola ji gre dobro, vendar jo smer, ki jo obiskuje ne zanima</p>	<p>šola v vzgojnem zavodu</p>
	<p>zanima jo frizerska šola in šola za oblikovanje</p>	
	<p>v Postojni bo nadaljevala s šolanjem, smer trgovec</p>	
<p><i>Ja, zdaj sem bla štiri dni spet na begu, ne. Mama pa ni vedla in je bla jezna ful ... očim ja, zdaj tu največji problem ... zdaj ne spet. Bili smo nekaj, ampak vedno se nekaj ... skos vedno gre pa pride pa gre ... slabše je ... jaz sem njih najbolj prizadela s tem, da sem jaz šla k pravemu atiju, ne. Jaz sem bla 3 mesce na begu pri njemu ... in to je njih po moje najbolj prizadelo, ne.</i></p>	<p>mama je jezna, ker ni vedela za njeno beganje iz vzgojnega zavoda</p>	<p>odnosi z družino v času bivanja v vzgojnem zavodu</p>
	<p>očim vidi kot največji problem znotraj družini</p>	
	<p>z biološkim očetom je v nerednih stikih</p>	
	<p>z družino se razume slabše</p>	
<p><i>Ja, to, da se odločam za sebe, ne. Da nekaj ne delam zaradi drugih, ampak zaradi</i></p>	<p>družina ji zamere, ker želi imeti stike z biološkim očetom</p>	<p>pozitivni vidiki vzgojnega zavoda</p>
	<p>pozitivno ji je to, da sama sprejema odločitve, da stvari, ki jih počne, jih</p>	

<p><i>sebe, ne. Pa to, da nas preusmerjajo, pa tak, da se znam odločit ... ja, mi pomaga ja. Ko sem v drugi družbi, mi ful pomaga, ampak ko pa pridem v Maribor v staro družbo, pa je vse spet po starem.</i></p>	<p>počne za svoje dobro, da jih preusmerjajo in da je odločna</p>		
<p><i>Če bi šla vun od tu, ne bi šla živet v Maribor. Ker bi zapadla spet v to, kar sm bla ... jaz hočem, da grem, da naredim šolo, da mam službo, da mam svoje stanovanje, da lahko skrbim sama za sebe, da lahko živim svoje življenje, ne. Ampak me je pa po eni strani strah tega, ne ... če bom uspela, če bom sposobna ... strah me je vsega tega skupaj. ... ne vem, če bom uspela, če bom sposobna sama vse to</i></p>	<p>po odpustu iz vzgojnega zavoda se ne želi vrniti nazaj v Maribor, ker bi se vrnila na star način življenja</p>	<p>želje, pričakovanja in cilji po odpustu iz vzgojnega zavoda</p>	<p>Prihodnost</p>
	<p>želi iti iz vzgojnega zavoda, narediti šolo, dobiti službo, imeti svoje stanovanje, želi si ustvariti svoje življenje</p> <p>prisoten je strah, da ji bo spodletelo</p>		